

Sisekaitseakadeemia
Sisejulgeoleku instituut

Keio Usai

**EESTI ABITURIENTIDE HOIAKUD JA KAVATSUSED
KAITSEVÄETEEENISTUSE SUHTES NING NENDE
KUJUNEMIST MÕJUTAVAD TEGURID**

Magistritöö

Juhendaja:
Indrek Saar, PhD

Kaasjuhendaja:
Anne Valk, MBA

Tallinn 2019

ANNOTATSIOON

Sisejulgeoleku instituut	Kaitsmine: juuni 2019
Töö pealkiri eesti keeles: Eesti abiturientide hoiakud ja kavatsused kaitseväeteenistuse suhtes ning nende kujunemist mõjutavad tegurid.	
Töö pealkiri võõrkeeles: <i>The attitudes and intentions of Estonian auxiliaries towards the Defense Forces and the factors that influence their formation.</i>	
<p>Lühikokkuvõte: magistritöö on kirjutatud eesti keeles ja sisaldab ingliskeelset resümee. Töö maht on 66 lehekülge. Magistritöös on kasutatud kokku 139 erinevat allikat, neist 38 eesti-, 2 soome-, 1 vene-, 1 saksa-, 1 taani- ja 96 ingliskeelset allikat. Andmete illustreerimiseks on kasutatud 18 tabelit ja 12 joonist.</p> <p>Magistritöö eesmärk on välja selgitada Eesti abiturientide hoiakud ja kavatsused kaitseväeteenistuse suhtes, tuvastada hoiakuid ja kavatsusi mõjutavad tegurid ning leida võimalusi positiivsete hoiakute ja kavatsuste kujundamiseks kaitseväeteenistuse suhtes.</p> <p>Töö eesmärgi saavutamiseks püstitati kolm uurimisülesannet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analüüsida teooriaid hoiakute olemusest ja kujundamisest kaitseväeteenistuse näitel; • Analüüsida Eesti abiturientide hoiakuid ja kavatsusi kaitseväeteenistuse suhtes ja neid mõjutavaid tegureid; • Sünteesida teoreetilist käsitlust ja uuringu tulemusi ning teha ettepanekuid abiturientide hoiakute ja kavatsuste kujundamiseks. <p>Magistritöö eesmärgi saavutamiseks ja uurimisülesannete täitmiseks kasutati uurimisstrateegiana ülevaateuuringut. Magistritöö andmekogumise meetoditeks olid elektrooniline poolstruktureeritud ja struktureeritud ankeetküsitlus. Uuringu tulemusi analüüsiti kvantitatiivselt ning analüüsi teostamiseks kasutati <i>MS Excel 2016, IBM SPSS</i> ja <i>IBM SPSS AMOS 25</i>.</p>	
Lisad: -	
Võtmesõnad: hoiak, kavatus, planeeritud käitumise teooria, kohustuslik kaitseväeteenistus, ajateenistus, abiturient, Eesti.	
Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>attitude, intention, theory of planned behavior, mandatory military service, conscription, graduates, Estonia.</i>	
Säilitamise koht: -	
Töö autor: Keio Usai	
Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.	
Allkiri:	Kommentaar -
Vastab magistritöö nõuetele	
Juhendaja: Indrek Saar	Allkiri:
Kaasjuhendaja: Anne Valk	Allkiri:
Kaitsmisele lubatud	
Instituudi juhataja: Erkki Koort	Allkiri:

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	5
SISSEJUHATUS	7
1. HOIAKUD, NENDE KUJUNEMINE JA SEOS KAITSEVÄETEEENISTUSEGA	12
1.1. Kaitsevääteenistus ning hoiakud	12
1.2. Hoiaku komponendid, funktsioon ja mõju käitumisele	17
1.3. Kavatsuse kujunemine ning mõju käitumisele	24
1.3.1. Hoiak käitumise suhtes (<i>Attitude towards behavior</i>)	25
1.3.2. Subjekttiivne norm (<i>Subjective norms</i>)	26
1.3.3. Tajatud kontroll käitumise üle (<i>Perceived behavioral control</i>)	27
1.4. Käitumise ennustamine ja kujundamise võimalused	29
1.4.1. Uuringu teoreetiline mudel	30
1.4.2. Küsimustiku teoreetilised alused	33
2. ABITURIENTIDE HOIAKUD JA KAVATSUSED KAITSEVÄETEEENISTUSE SUHTES – UURING	36
2.1. Valim ja uurimismetoodika	36
2.1.1. Muutujate mõõtmine	39
2.2. Uuringu tulemused	44
2.2.1. Lühiuuringu tulemused	44
2.2.2. Põhiuuringu tulemused	47
2.3. Uurimistulemuste analüüs, järeldused ja ettepanekud	61
KOKKUVÕTE	69
SUMMARY	71
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	73
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	83
Tabelid	83
Joonised	83
LISAD	85
Lisa 1. Põhiküsitlus	85
Lisa 2. Lühiküsitlus	100
Lisa 3. Prognoos	105
Lisa 4. Uurimistöö etapid	106
Lisa 5. Kaaskiri	107

Lisa 6. Faktoranalüüs	109
Lisa 7. T-testid	110

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

Ajateenistus – meessoost kaitseväekohustuslase kaitseväeteenistuskohustuse täitmine ning naissoost isiku vabatahtlik kaitseväeteenistusse asumine ja selle läbimine sõjaväelise väljaõppe saamise eesmärgil (Kaitseväeteenistuse seadus, 2013)

Asendusteenistus – sõjaväeteenistus, mille on kohustatud läbima kodanikud, kes kaitseväeteenistusest usulistel või kõlbelistel põhjustel keelduvad (EKI, 2009)

Avar julgeolekukäsitlus – arusaam julgeolekust kui riigi ja selle rahva võimest kaitsta endale omaseid sisemisi väärtusi ja eesmärke mitmesuguste väliste poliitiliste, sõjaliste, majanduslike ja ühiskondlike ohtude ja riskide ning nende koosmõjude eest ja saavutada nende ohtude ja riskide tasalülitamine (EJPA, 2017)

Hoiak – ajas püsiv või keskkonna poolt mõjutatav kalduvus mingi kindla objekti suhtes positiivsel või negatiivsel viisil (autori tõlge)

Kaitseväekohustuslane – vastab järgmistele tingimustele: kutsealune; 18-60-aastane meessoost isik; kaitseväekohustuse võtnud üle 18-aastane isik; tegevteenistuses olev üle 60-aastane isik, kes ei ole ületanud piirvanust; piirvanuse ületanud tegevväelane, kes on Kaitseväe juhataja, Kaitseväe peastaabi ülema või väeliigi ülema ametikohal, kuni ametikohalt vabastamiseni (Kaitseväeteenistuse seadus, 2017)

Kaitseväeteenistus – kaitseväekohustuslase teenimine sõjaväelise auastmega ametikohal. Kaitseväeteenistus jaguneb: kaitseväeteenistuskohustuse täitmiseks ja tegevteenistuseks (Kaitseväeteenistuse seadus, 2017)

Kutsealune – 17–27-aastane (kaasa arvatud) meessoost isik kuni aja- või asendusteenistusse asumiseni või aja- või asendusteenistusse asumisest vabastamiseni (Kaitseväeteenistuse seadus, 2017)

Riigikaitse lai käsitlus – terminit kasutatakse Kaitseministeeriumi eestvõttel loodud sõjanduse ning julgeoleku- ja kaitsepoliitika terminoloogia komisjoni ettepanekul varasema „laiapindse riigikaitse“ tähenduses. Riigikaitse lai käsitlus on osa avarast julgeolekukäsitusest (EJPA, 2017)

ANOVA – (*Analysis Of Variance*) dispersioonanalüüs

ATT – (*Attitude*) hoiak

BB – (*Behavioural Beliefs*) käitumuslikud uskumused

BEH – (*Behavior*) käitumine

CBP – (*Control Belief Power*) tajutav jõud

CBS – (*Control Belief Strength*) kontrolliga seotud uskumused

EJPA – Eesti julgeolekupoliitika alused

EKI – Eesti Keele Instituut

IBM SPSS – (*International Business Machines Corporation Statistical Package for the Social Sciences*) andmetöötlusprogramm

INT – (*Intention*) kavandatud käitumine

KaM – kaitseministeerium

KL – kaitseliit

KRA – kaitseressursside amet

KVTS – kaitseväeteenistuse seadus

KVÜÕA – Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused (uue nimetusega Kaitseväge Akadeemia)

MC – (*Motivation to Complay*) motivatsioon

MS Excel – (*Microsoft Excel*) andmetöötlusprogramm

NATO – (*North Atlantic Treaty Organisation*) Põhja-Atlandi Organisatsioon

NB – (*Normative Beliefs*) normatiivsed uskumused

OE – (*Outcome Evaluation*) käitumuslike tulemuste hindamine

PBC – (*Perceived Behavioural Control*) tajutud kontroll käitumise üle

RKAK – riigikaitse arengukava

SUB – (*Subjective norm*) subjektiivne norm

TPB – (*Theory of Planned Behavior*) planeeritud käitumise teooria

TRA – (*Theory of Reasoned Action*) põhjendatud tegevuse teooria

VV – Vabariigi Valitsus

SISSEJUHATUS

Eesti julgeolekupoliitika põhineb avaral julgeolekukäsitusel, põhimõttel „valitsus-kui-tervik“ ja „ühiskond-kui-tervik“, kus panustama peavad kõik. Julgeolekupoliitika peamiseks sihiks on määratud eksistentsiaalne säilimine ning selle järjepidevuse säilitamiseks on oluline ennetada ja tõkestada ohte ning vajaduse korral kiiresti ja paindlikult neile vastu astuda. Julgeolekupoliitika näeb ette, et kui riik peaks ajutiselt kaotama kontrolli osa oma territooriumi üle, siis peavad inimesed ise osutama vastasele organiseeritud vastupanu. (Vabariigi Valitsus, 2017, p. 2)

Riigikaitse lai käsitlus, mis on osa avarast julgeolekukäsitusest, näeb ette kaitseväeteenistuse seaduse (edaspidi KVTS) § 2 kohaselt kaitseväeteenistust või asendusteenistust kohustuslikuna kõigile kutsealustele. Põhiseaduse (edaspidi PS) § 124 kohustab kodanikke osa võtma riigikaitsest seaduses sätestatud alusel ja korras, kõrvalehoidmine või kohustuse vältimine on seadusega keelatud ja karistatav. Eesti julgeolekupoliitika alusel jaguneb Eesti sõjaline kaitse kaheks: iseseisvaks kaitsevõimeks ja kollektiivkaitseks. Eestis tagavad iseseisva kaitsevõime üldisel riigikaitsekohustusel põhinev territoriaalkaitse ning kollektiivkaitse Põhja-Atlandi Lepingu artiklid 5 ja artikkel 3, mis näeb ette iseseisva kaitsevõime arendamist. Nende kahe koosmõju peab tagama piisava heidutuse neile, kes soovivad Eesti iseseisvust ohustada. Eesti Vabariigi esmane iseseisev kaitsevõime on üles ehitatud reservarmee põhimõttel, kus reservväelased (reservi arvatud ajateenijad), koostöös tegevväelaste ning Kaitseliiduga (edaspidi KL), peavad tagama Eesti iseseisva sõjalise kaitsevõime (Vabariigi Valitsus, 2017, p. 11). Ajateenistusel on kaks peamist rolli, millest esimene on reservarmee jaoks reservväelaste koolitamine ning teine, tegevteenistujate värbamine. Lisaks on ajateenistusel väga oluline roll isamaalisuse kasvatamisel ning erinevast rahvusest ja emakeelega inimeste edukal lõimumisel Eesti ühiskonda (Laanepere, *et al.*, 2018, pp. 41, 46; Fischer, *et al.*, 2016, p. 60)

Magistritöö teema on aktuaalne, sest erinevad sündmused on muutnud olukorra maailmas ärevaks ning ettearvamatuks. Erimeelsused Euroopa Liidus, rändekriis, terrorismi levik, kliima soojenemine, Krimmi annekteerimine, sõda Ukrainas, suveräänsete riikide valimistesse sekkumine ning Eesti idanaabri sõjalise võimekuse järjekindel kasv on vaid mõned näited põhjustest. Sellest tulenevalt on kriitilise tähtsusega, et Eesti Vabariigi valitud julgeolekumudel tagaks riigi kodanikele rahu, turvatunde ning vajaliku heidutuse vaenlase

ees (Kaitseministeerium, 2018). Julgeolekupoliitika ning selle ümber loodud mudel ei ole aga piisavaks garantiiks, kui sellesse ei panusta riigi kodanikud. Eesti-suguse väikeriigi jaoks ei ole palju võimalusi oma julgeoleku tagamiseks, seega on olemasolevate ressursside efektiivne ja heaperemehelik kasutamine ning iga kodaniku panus ülioluline. Eesti riigikaitse arengukava avalik osa aastateks 2017-2026 näeb ette ajateenistusse astujate hulga tõstmist 4 000 inimeseni. See tähendab, et aastaks 2026 peaks ajateenistusse minema Eestis **17,5%** rohkem inimesi kui varem (Kaitseministeerium, 2017, p. 7). Samal ajal on aga kaitseväekohustuslastena arvele võetud isikute arv alates 2010. a (1993 a. sündinud) järjest vähenenud (Kaitseministeerium, 2016, p. 3). Kui aastal 2010 oli kokku **108 720** 17-27-aastast meessoost kodanikku, siis tänaseks (2018a.) on 17-27-aastaste meessoost kodanike arv langenud 80 077-ni (Statistikaamet, 2018). Statistikaameti andmete põhjal autori koostatud prognoosi järgi langeb aastaks 2023 17-27-aastaste meessoost kodanike arv **70 799**-ni ning võrreldes 2010. aastaga on langus **34,9%** (vt lisa 3). Sarnasele tulemusele on jõutud ka teiste uuringute põhjal (Kairi Kasearu; Avo Trumm, 2015, p. 26). Kuna ajateenistusse kutsutute hulk kasvab, aga meessoost kodanike arv langeb drastiliselt, siis muutub tulevikus sobivate kutsealuste leidmine keerukamaks. Teiseks murekohaks on kaitseväeteenistuskohustuslase tervisenõuetele mitte vastamine. 2016. aastal tegi Eesti Kaitseressursside Ameti (edaspidi KRA) arstlik komisjon 12 211 otsust, mille kohaselt vastas kaitseväeteenistuskohustuslase tervisenõuetele kohe ainult **32%** ehk 3 922 isikut (32%, 2017 36%) (Kaitseministeerium, 2016, p. 7). Erinevatel meditsiinilistel põhjustel ei olnud kõlblikud või olid ajutiselt mitte-kõlblikud 68% isikutest. Võrdluseks Eestiga sarnast hindamissüsteemi kasutavas Soomes vastas kehtestatud tervisenõuetele **83,3%** ning erinevatel meditsiinilistel põhjustel ei olnud kõlblikud 16,7% (Salomaa, 2016). Kolmas probleem väljendub kaitseväeteenistusest kõrvale hoidmises. Kõrvalehoidjate arvukust võib tõsta ka tegevteenistusse meditsiiniliselt mittesobivate noorte hulk, sest teenistusest pääsemiseks ollakse valmis muu hulgas simuleerima, valetama, end vigastama ja sandistama (Randla, 2018) või ollakse valmis ostma diagnoosi haigusele, mis vabastab tegevteenistuse kohustusest (Politsei- ja Piirivalveamet, 2018, p. 23; Kuul, 2018; Pavel Iorini kriminaalasi KarS § 274 lg 1 järgi, 2018). Sarnaseid hoiakuid peegeldab ka arstlikkuse kontrolli, ajateenistusse ja reservõppekogunemistele kohale tulemata jätmise (Einmann, 2017). Kohustuslikust kaitseväeteenistusest hoiduda on täna veel lihtne ning selleks on mitmeid võimalusi. Näiteks saab vältida või mitte vastu võtta kutset arstlikku komisjoni, ajateenistusse või reservõppekogunemisele. Sageli ei tulda arstliku komisjoni kohale ka siis,

kui kutse on juba kätte saadud. Kuigi kaitseväeteenistuse kohustusest eemale hoidjatele on järjest rohkem määratud rahalisi trahve, jätkub nende kodanike arv tõusvas trendis (Kaitseministeerium, 2017, p. 15). Selliselt käitudes on võimalik ennast ajateenistusest vabaks osta, makstes trahve kuni piirvanuse täitumiseni (Einmann, 2017). Riigi tahet ja soovi probleemiga tegeleda ilmestab hästi Vabariigi Valitsuse (edaspidi VV) vastuvõetud seaduseelnõu Kaitseväeteenistuse seaduse (edaspidi KVTS) muutmiseks (Kaitseväeteenistuse seadus, 2017) (RT I, 01.03.2017, 3), mille raames muudetakse kokku lisaks KVTS seadusele veel viit erinevat seadust: jahiseadust RT I, 01.12.2015, 7, kalapüügiseadust RT I, 30.06.2017, 31, liikluseadust RT I, 07.07.2017, 8, meresõiduohutuse seadust RT I, 05.04.2016, 3 ja relvaseadust RT I, 16.06.2017, 25. Seadusmuudatuste eesmärk on muuta kaitseväeteenistuskohustust vältivate isikute elu ebamugavaks, piirates riigi poolt pakutavaid hüvesid.

Varasemalt on sarnasel teemadel kirjutatud erinevaid magistritöid, näiteks „Kaitsetahte seos riigikaitseõpetusega Tallinna gümnaasiumite näitel“ Mänd (2013), kus jõuti järeldusele, et neil noortel, kes olid läbinud riigikaitseõpetuse, oli positiivsem hoiak ning soov riigikaitseesse isiklikult panustada kui neil, kes ei olnud riigikaitseõpetust saanud. Antud töö keskendus riigikaitseõpetuse vajadusele ja tähtsusele noorte hoiakute kujundamisel riigikaitseesse. Magistritöös „Mees- ja naiskaitseväelaste hoiakud seoses naiste ja meeste rollidega ühiskonnas ning kaitseväes kui totaalses institutsioonis“ (Pärtel, 2014) võrreldi mees- ja naiskaitseväelaste hoiakuid naiste rollide osas kaitseväes ja väljaspool. Töö keskendus peamiselt soolistele iseärasustele ning hoiakutele tegevväelaste seas. Teised uurimistööd sarnasel teemal on oma fookuselt keskendunud liialt naiste motivatsioonile või tahtele osaleda kaitseväeteenistuses. Selliste tööde näidetena võib välja tuua Iljini (2016) töö „Eesti naisüliõpilaste osalemistahte laiapõhjalise riigikaitse teostamiseks“ ja Lindre (2018) „Naisabiturientide motivatsioon asuda ajateenistusse ning seda mõjutavad tegurid“. Kaitseväe ja noorte hoiakute teemal on KRA tellinud alates 2007. aastast uuringuid „Arvamused Eesti Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust“ ning alates 2005. aastast „Kaitseväekohustuse täitmine riigis“. Antud tellimusuuringu valim ei kajasta aga kogu sihtgruppi, vaid keskendub juba ajateenistusse jõudnud inimestele, sellisel juhul jäävad aga kajastamata nende inimeste hoiakud ja kavatsused, kes erinevatel põhjustel ajateenistusse ei jõudnud. Käesoleva uuringu **uudsus** tuleneb seega asjaolust, et tänaseni pole magistritöö raames läbi viidud abiturientide hulgas üle-eestilist uuringut hoiakutest ja kavatsustest kaitseväeteenistuse suhtes, mis kataks nii meeste kui ka naiste hoiakuid ja kavatsusi ning

neid hoiakuid ja kavatsusi mõjutavaid tegureid. Eelnevates uuringutes on jäänud kajastamata see sihtgrupp, kes mingil põhjusel on ajateenistusest eemale jäänud. Sellest hoolimata on saadud tulemuste põhjal tehtud üldistusi kogu populatsiooni hoiakute ja kavatsuste kohta, mis võivad aga olla kallutatud. Kuigi ajateenistus on kõigile 17-27-aastastele meessoost Eesti kodanikele seadusega kohustuslik ning selle vältimine on karistatav, ei taha kõik noored riigikaitse ajateenistuse kaudu panustada. Erinevad uuringud ja küsitlused näitavad küll suurt toetust kohustuslikule kaitseväeteenistusele, aga madalat soovi ise selles osaleda (Turu-uuringute AS, 2016; Kivirähk, 2018; KVÜÕA, *et al.*, 2018). Käesolev töö püüab pakkuda lahendusi kohustuslikust kaitseväeteenistusest kõrvalehoidmisega seotud kitsaskohtadele. Sellest lähtuvalt püstitus **uurimisprobleem**: Kuidas kujundada Eesti abiturientides positiivseid hoiakuid ja kavatsusi kaitseväeteenistuse ja enese osaluse suhtes?

Uurimisprobleemist on tuletatud järgmised **uurimisküsimused**:

- Millised on abiturientide hoiakud kaitseväeteenistuse suhtes?
- Millised on abiturientide kavatsused seoses kaitseväeteenistusse asumisega?
- Millised tegurid mõjutavad abiturientide hoiakuid ja kavatsusi?

Magistritöö **eesmärk** on välja selgitada Eesti abiturientide hoiakud ja kavatsused kaitseväeteenistuse suhtes, tuvastada hoiakuid ja kavatsusi mõjutavad tegurid ning leida võimalusi positiivsete hoiakute ja kavatsuste kujundamiseks kaitseväeteenistuse suhtes.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks püstitatakse järgmised **uurimisülesanded**:

- Analüüsida teooriaid hoiakute olemusest ja kujundamisest kaitseväeteenistuse näitel.
- Analüüsida Eesti abiturientide hoiakuid ja kavatsusi kaitseväeteenistuse suhtes ja neid mõjutavaid tegureid.
- Sünteesida teoreetilist käsitlust ja uuringu tulemusi ning teha ettepanekuid abiturientide hoiakute ja kavatsuste kujundamiseks.

Magistritöö empiirilises osas viidi läbi kaks küsitlust, mõlema küsitluse tulemusi analüüsiti kvantitatiivselt. Esimese küsitluse peamine eesmärk oli koguda andmeid abiturientide oluliste veendumuste kohta. Küsitluse tulemuste analüüsile toetudes koostati teine, põhiküsitlus. Esimese küsitluse andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud ankeetküsimustikku ning teise küsitluse puhul struktureeritud ankeetküsimustikku. Esimese lühiauuringu küsitluse valimiks võeti miinimum 25 inimest, antud valimi suurust soovivad

Godin & Kok (1996). Esimese uuringu analüüsi käigus grupeeriti kõige sagedamini abiturientide hulgas esinenud veendumusi ajateenistuse kohta ning neist formuleeriti teise põhiuuringu küsitluse jaoks lõplikud küsimused. Poolstruktureeritud küsitluste puhul kasutati mugavusvalimit. Magistritöö põhiuuringus kasutatava teise küsitluse valimiks olid Eesti gümnaasiumide (k.a vene õppekeele koolide) mees- ja naisabituriendid. Kuna Eestis oli kokku 164 gümnaasiumiharidust pakkuvat kooli (Haridus- ja Teadusministeerium, 2017, p. 9) ning 12 klassi õpilaste arv 2017/2018. õppeaastal oli ümardatult 6600 (Haridus- ja Teadusministeerium, 2017, p. 3), siis suure andmemahu piiramiseks kasutati koolide valimina klaster- ja kihtvalimit ning andmete kiiremaks analüüsimiseks viidi küsitlus läbi veebikeskkonnas. Antud valim võimaldas numbriliselt piirata uuringus osalejate arvu, samas aga säilitada võrdset üle-eestilist noorte jaotumust, ühtlasi võimaldas veebiküsitlus andmeid kiiremini analüüsida ja vältida vigade tekkimise võimalust andmete analüüsimisel. Uuringu aluseks on planeeritud käitumise teoorial põhinev mudel, mida kohendati autori poolt uuringu jaoks sobivaks ning mille alusel koostati uuringu mudel (vt joonis 6) (Fishbein & Ajzen, 2010). Uuringu põhiküsitluse edukaks läbiviimiseks oli vaja kokku saada vähemalt 95 korrektselt täidetud veebiküsitluse ankeeti. Mõlemad veebiküsitlused viidi läbi *Google Forms* küsitluskeskkonnas. Kvantitatiivseid andmeid analüüsiti programmidega *IBM SPSS*, *IBM SPSS AMOS* ja *MS Excel 2016*.

Magistritöö koosneb kahest osast. Esimeses osas on defineeritud põhimõisted ja teoreetilised lähtekohad, mis seonduvad abiturientide võimalike hoiakute, nende hoiakute kujunemise ning hoiakuid ja käitumist mõjutavate teguritega, mida tervikuna analüüsitakse kaitseväeteenistuse näitel. Teises osas selgitatakse empiirilise uurimuse metoodikat, valitud valimit, antakse ülevaade läbi viidud küsitluse tulemustest ning analüüsitakse neid. Samuti sünteesitakse teises osas teoreetilist käsitlust koos uuringu tulemustega ning esitletakse ettepanekuid abiturientide hoiakute kujundamiseks.

1. HOIAKUD, NENDE KUJUNEMINE JA SEOS KAITSEVÄETENISTUSEGA

Käesoleva peatüki eesmärk on analüüsida kaitseväetenistuse olemust ja hoiakuid sellesse. Peatükis antakse ülevaade erinevatest hoiakute teooriatest ning selgitatakse, milline on hoiakute ja kaitseväetenistuse omavaheline seos. Samuti käsitletakse peatükis julgeolekukeskkonna muutumist maailmas ning seda, kuidas on omavahel seotud noorte hoiakud, kaitseväetenistus, riigikaitse ning riigi püsimine. Peatükk põhineb esimesel uurimisülesandel.

1.1. Kaitseväetenistus ning hoiakud

Maailm meie ümber on globaliseerumas üha kiiremas tempos, tänased vahetud ohud ja konfliktid jõuavad meieni massimeedia ning avatud maailma kaudu kiiremini kui varem ning mõjutavad nii kaudselt kui ka otseselt. Pidev info- ja kübersõda on muutunud tänu sotsiaalmeediale palju kiiremaks, libauudised ja ühiskonna mõjutamine on täna vaid üks osa meie igapäevasest elust. Sellest tulenevalt on kaitsevõimekus ja kaitsevõime endiselt olulisel kohal, olles olemuselt veel keerulisem ja kompaktsem kui varem (Kasearu, 2018, p. 8). Kaitsevõimekus ja kaitsevõime ei ole aga iseenesestmõistetavad. Ühest küljest tuleb neid järjepidevalt ning jätkusuutlikult arendada, teisalt peavad sellesse panustama ka riigi kodanikud, sest relvad ja vahendid ilma inimesteta ei sõdi.

Eesti on oma kaitsevõimekuse rajanud reservväele ja lähtub territoriaalsest kollektiivkaitsest, mille üks oluline osa on ajateenistus. Kaitsevõimekus ise on olnud aga läbi sajandite üks põhiküsimusi, seda nii riigi tasandil iseseisvuse ja riigina eksisteerimise säilitamise kui ka üksikisiku tasandil ellujäämise ja individuaalse panuse suuruse mõistes (Møller, 2002, pp. 277-279). Ajateenistuse vajalikkuse ja võimalike alternatiivide üle on erinevatel perioodidel arutlenud palju riike, debatti on dikteerinud julgeolekukeskkond ning teemat on käsitlenud paljud teoreetikud (Hale, 1998; Best, 1998; Anderson, 1998; Bond 1998). Põhjendusi ajateenistuse kaotamise või säilimise osas on olnud mitmeid, nii poliitilisi, majanduslikke, ajaloolisi kui ka sotsiaalseid. Haltner väidab oma analüüsis, et kõige olulisemateks teguriteks nende otsuste tegemisel on olnud poliitiline olukord maailmas ning erinevad julgeolekut ohustavad tegurid (Haltner, 1998, pp. 7-36). Eestis

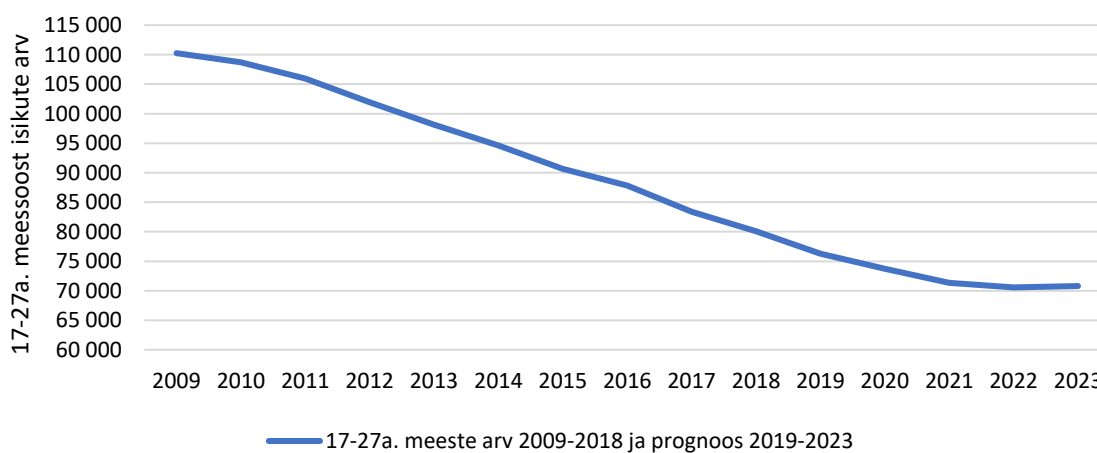
tekkis arutelu ajateenistuse üle pärast NATOga liitumist, kui poliitilisel tasandil tõstatati küsimus ajateenistuse vajalikkuse ning sobilikkuse kohta. Ajateenistuse ebavajalikkust põhjendati liigse kalliduse, muutunud geopoliitilise olukorra ja Eesti liikmelisusega NATO, mida loeti julgeoleku täielikuks garantiiks. Sarnaste põhjenduste pärast kaotasid Läti ja Leedu ajateenistuse ning läksid üle palgaarmeele ehk puhtalt elukutselistele teenistujatele. 2015. aasta sügisel taastas Leedu ajateenistuse muutunud geopoliitilise keskkonna tõttu. Eesti on võtnud suuna, et lisaks NATO garantiile tuleb tagada ka iseseisev kaitsevõime (Washingtoni leping artikkel 3). Julgeoleku tähtsust ei saa alahinnata, kuna tegu on väga olulise kontseptsiooniga, mida on kasutatud õigustusena tsiviilõiguste piiramiseks, sõdade alustamiseks ning suuremahuliste ressursside liigutamiseks külma sõja aegsel perioodil ja ka hiljem (Baldwin, 1997, p. 9).

Julgeolekut on keeruline defineerida, see on miski, mida iga riik ning iga selle riigi kodanik mõistab ja tunnetab erinevalt. Seda sellepärast, et julgeolek on ajas muutuv ja seda mõjutavad erinevad tegurid nagu näiteks geograafiline asukoht, ressursid, poliitika, sotsiaalsed tagatised ja tehnoloogia (Newnham, 1998, p. 345). Neid tegureid ei saa käsitleda eraldi, vaid neid tuleb võtta kui ühtset tervikut. Sõna julgeolek (*Security*) tuleneb ladinakeelsest terminist *sine cura*, mis tähendab eesti keeles „ilma mureta“. Sellest lähtuvalt võib julgeolekut seletada kui tunnetuslikku mõtteviisi (Roznai, 2014, p. 98). See seletab ka asjaolu, et iga inimese jaoks on julgeoleku tähendus erinev. Teaduslik käsitlus näeb julgeolekut olemuselt ebaselgena ja elastsena (Art, 1993, p. 820). Sotsiaalkonstruktivistid ütlevad julgeoleku kohta, et julgeolek on see, milleks selle kujundajad selle loovad (Wendt, 1992, p. 395).

Eesti-sugusele väikeriigile on väga tähtis, et ühiskond mõistaks ja defineeriks julgeolekut riigiga sarnaselt. Gruusia ja Ukraina sõjad kinnitasid, kui oluline on riigi ja ühiskonna ühtsus ning et riigi iseseisvust ja julgeolekut ei saa võtta kui midagi iseenesestmõistetavat. Võõrriikide tahe sõjaliste mõjutuste kaudu oma mõjuvõimu laiendada ei ole kuhugi kadunud. Sellest lähtudes peavad väikeriigid oma julgeoleku planeerimisel arvestama halvima võimaliku stsenaariumiga, sest ebasoodsate olukordade kokkulangemisel ja rahvusvahelise üldsuse liialt aeglase reaktsiooni korral võib väikeriikide julgeolek ohtu sattuda (Vabariigi Valitsus, 2017, pp. 3-4). Viimased sündmused maailmas nagu sõda Ukrainas, NATO ja Vene Föderatsiooni pingestunud suhted ning erimeelsused Euroopa Liidus on muutnud Balti regiooni „strateegilisest seljatagusest“ „geopoliitiliseks eesliiniks“

(Rogers, 2017, p. 260). Seetõttu on Eesti kui väikeriik alati selliste ohtudega arvestanud ning rõhutanud tugeva ja võimeka reservväe vajalikkust.

Igal aastal võtab Eestis ajateenistusest osa keskmiselt 3300 (2015–2017 keskmine) kutsealust. Eesti elanikkond vananeb ja sündide arv langeb ning see mõjutab paratamatult ka kaitseväeteenistusse sobivate kutsealuste hulka. Kaitseväekohustuslastena arvele võetud isikute arv on alates 2010. aastast (1993 sündinud) järjest vähenenud (Kaitseministeerium, 2016, p. 3). Kui aastal 2010 oli kokku 108 720 17-27-aastast meessoost kodanikku, siis tänaseks (2018) on 17-27-aastaste meessoost kodanike arv langenud 80 077-ni (Statistikaamet, 2018). Prognoosi kohaselt langeb aastaks 2023 17-27-aastaste meessoost kodanike arv 70 799-ni (vt joonis 1), võrreldes 2010. aastaga on langus 34,9%. Sündide vähenemine mõjutab aga otseselt kaitseväge potentsiaalse inimressursi kättesaadavust ning sunnib pöörama suuremat tähelepanu vajadusele toetada tsiviil- ja sõjalise valdkonna vahelisi üleminekuid (Laanepere, *et al.*, 2018, p. 27). Gilroy ja Williams toovad välja, et inimressursi värbamist ja hoidmist militaarsüsteemis mõjutavad lisaks demograafilistele teguritele ka teised ühiskonnatasandi tegurid, näiteks üldine avalik arvamus kaitseväge ja ajateenistuse suhtes, riiklik kaitse- ja veteranpoliitika ning majanduse ja tööturu tingimused (Curtis & Cindy, 2006).

Joonis 1. 17-27a. meeste arv 2009-2018 ning prognoos aastateks 2019-2023 (Statistikaamet; autori koostatud)

Ajateenistusse asumine eeldab senise elukorralduse ümber kujundamist. Võiks väita, et ajateenistusse astudes jääb tsiviilmaailma elukorraldus maha ja üle võetakse militaarmaailma elukorraldus. Probleemideta üleminek on aga võimalik ainult siis, kui kutsealuse sotsiaalne seos tsiviilmaailmaga ei ole kuigi tugev, näiteks siis, kui kutsealusel puuduvad perekond ja lapsed või kui kutsealune on majanduslikult heal järjel ja tal puuduvad

majanduslikud kohustused. Vastavalt sellele, millal ajateenistusse sisenetakse, ning sellele, kui tugevalt ollakse tol hetkel tsiviilmaailmaga sotsiaalselt seotud, kujuneb ka kutsealuse eelhäälestus ja hoiak kaitseväeteenistuse suhtes. Kohustusliku ajateenistuse süsteemi edukaks rakendamiseks nii, et säiliks riigi kaitsevõime ja ühiskonna soov panustada riigikaitse, tuleb leida inimese individuaalsel elukaarel ajateenistuse läbimiseks võimalikult parim ajastus. (Kasearu, 2018, p. 13)

Cronberg väidab, et see, kuidas rahvuslikus identiteedis on väärtustatud ajateenistuse roll ja olulisus, on seotud üldise hoiakuga kaitseväeteenistuse suhtes (Cronberg, 2007, p. 322). Näiteks Taanis 2014. aastal ajateenistusse asunutest olid enamus (99,1%) vabatahtlikud, ajateenistuse pikkus Taanis on aga 4 kuud (Jensen, 2014). Seega võib ajateenistuse pikkus oluliselt mõjutada noorte käitumist ja hoiakuid ajateenistusse minemise osas, mis omakorda võib väljenduda vabatahtlike arvukuses. Siinkohal saaks küsida, kas ajateenistuse kestuse ja ajateenistusse minemise kavatuse või ajateenistust pooldava hoiaku vahel on statistiliselt oluline seos. Eestis läks 2017. aastal ajateenistusse vabatahtlikult 34% (Kaitseministeerium, 2017, p. 3). 2016. aastal tellitud uuringus „Arvamused kaitseväest enne ja pärast ajateenistust“ leidis 45% kutsealustest, et ajateenistus on liiga pikk, see võiks olla lühem ning intensiivsem (Turu-uuringute AS, 2016, p. 6). Hetkel on ajateenistuse pikkus Eestis 8 (oktoobri kutse) või 11 (jaanuari või juuli kutse) kuud. Seega võib ajaline faktor kutsealuste arvamust mõjutada. Samas näiteks Iisraeli puhul ei saa ajaline faktor olla määrav. Iisraelis on ajateenistus kohustuslik kõigile mees- ja naissoost elanikele, kestab meeste puhul 36 kuud ja naiste puhul 24 kuud ning mitte osalemine või kõrvalehiilimine ei ole ühiskonnas aktsepteeritud. Seda enam on Eesti kui ühe pikema kohustusliku ajateenistusega riigi jaoks Euroopas oluline, et ajateenistus ei valmistaks erinevatele osapooltele – ajateenija, kaitseväge, ühiskond – pettumust (Kasearu, 2016, p. 59).

Ühiskondlikud ootused ajateenistusele ning ajateenistust vajalikuks või mittevajalikuks pidamine on üks tegur, mis kujundab kutsealuste hoiakut ja valmidust ajateenistusse asumiseks ning seda, kuivõrd suure pühendumisega ajateenistus läbitakse. Leander toob esile, et ajateenistuse pooldamine ja ajateenistuse süsteemi säilitamine erinevates riikides on seotud sellega, millisena nähakse ajateenistuse rolli ja vajalikkust ning millised on ühiskonnas levinud müüdid seoses kohustusliku sõjaväeteenistusega. Võib eeldada, et antud müüdid kujundavad ka tulevaste ajateenijate hoiakuid (Leander, 2004, p. 572).

Üldine sotsiaalne hoiak ja ühiskonna toetus ajateenistusele on läbi aastate püsinud kõrge. 2008. aastal pooldas noorte osalemist ajateenistuses 90% ning aastal 2017 92% (Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus, 2008; Kivirähk, 2017, p. 6), kuid teisalt on kutsealuste seas hoiakud pigem kakspidised (Raid, *et al.*, 2018 ref Kasearu, *et al.*, 2018, lk 12). Erinevad uuringud Eestist väljaspool on näidanud, et ajateenistusest võtavad vabatahtlikult osa suurema tõenäosusega madalamasse sotsiaalsesse klassi kuuluvad mehed (Svynarenko, 2016, p. 43) ning seleksioon toimub nii kohustusliku teenistuse (MacLean, 2005) kui ka vabatahtliku teenistuse korral (Bachman, *et al.*, 2000). Uuringud on samuti näidanud, et kõrgema sotsiaalse staatusega peredest pärit noormehed jäävad suurema tõenäosusega ajateenistusest kõrvale. Lisaks on uuringud näidanud, et negatiivne hoiak ajateenistuse suhtes kasvab seoses sissetulekuga. (Svynarenko, 2016 ref Kasearu, *et al.*, 2018, lk 11)

Teoreetilise arvutuskäigu kohaselt asub Eestis 2019. aastal ajateenistusse 4,3% kõikidest võimalikest kutseelistest isikutest. Antud arvutuse aluseks on võetud Statistikaameti andmed, kutsealiste (18-27. a) meeste hulk ning ajateenistusse jõudnute arv (kolme aasta keskmine). Kui arvestada rahvastiku vananemist, sündide vähenemist ning RKAK plaani tõsta ajateenistusse minejate osakaalu, siis aastaks 2026 tõuseb see teoreetilise arvutuse põhjal 5,7%-ni. Samadel andmetel põhineva prognoosi kohaselt jõuab kutseikka 2026. aastal 7821 (18-aastast) meest (vt lisa 3). Kuna RKAK plaan näeb ette, et samal aastal asub ajateenistusse 4000 teenistajat, siis peaks ajateenistusse minema 51% 18-aastastest meessoost kodanikest, seda juhul, kui selleks ajaks ei muudeta ajateenistust naistele kohustuslikuks või ei suurene naiste vabatahtlik osakaal ajateenistuses. Antud prognoosid eeldavad aga suurt seleksiooni sobivate ja mitesobivate isikute osas ning suur hulk noori ei võta kunagi osa kohustuslikust riigikaitsest (ajateenistus, õppekogunemised, välkõppused). Tugev seleksioon viib polariseerumiseni ning tekitab küsimuse, mida peetakse ühiskonnas normiks? Miks pean mina minema? Soome uuringud toovad esile, et ajateenistusest enne tähtaega reservi arvamist tõlgendatakse kui „mitte hakkamasaamist” ja sellisel negatiivsel kuvandil võib olla pikem mõju ka tsiviilelus: tegemist on sildistamisega (Appelqvist-Schmidlechner, *et al.*, 2013, p. 549). Eesti puhul võiks küsida, kas Eestis toimub vastassuunaline sildistamine: ajateenistuse läbimine kui oskamatus ajateenistusest kõrvale hoida ehk saamatus? Kui vaadata vabatahtlikult ajateenistusse asunud ajateenijate osakaalu ning neid, kes tuleksid vabatahtlikult teenistusse ka siis, kui teenistus on vabatahtlik, siis

selgub, et ajateenistus ei kuulu enamasti tänapäeval noorte tulevikuplaanidesse. (Kasearu & Truusa, 2018, p. 13)

Muutunud maailm ning muutunud väärtused on kujundanud julgeolekukeskkonna ettearvamatumaks ning riigi esmane kaitsevõimekuse tagamine on muutunud järjest olulisemaks. Ühiskonna usk kaitsevärke ja toetus kaitseväeteenistusele on kõrge, kuid hoiakud isikliku panustamise osas noorte hulgas negatiivsed. Erinevad uuringud on näidanud, et hoiakuid kaitseväeteenistusse mõjutavad mitmed tegurid. Kas riik saab muuta noorte hoiakuid nii, et noored planeeriks kaitseväeteenistuskohustuse oma tulevikuplaanidesse ega üritaks seda iga hinna eest vältida? Mida üldse pidada hoiakuteks, millest need koosnevad, mis tegurid neid mõjutavad? Kas käitumist on võimalik muuta läbi hoiakute muutmise? Need on küsimused, mille üle arutleb autor järgmises alapeatükis.

1.2. Hoiaku komponendid, funktsioon ja mõju käitumisele

Erinevate teoreetikute arusaam hoiaku mõistest on olnud ajas muutuvad ning sisult erineva rõhuasetusega. Läbivalt loetakse aga hoiakuks püsivat kalduvust konkreetse objekti suhtes, sellele positiivsel või negatiivsel viisil reageerides. Hoiak on kogum erinevatest soovidest, tunnetest, hirmudest, veendumustest ja teistest subjektiivselt hinnangutest mõjutatud aspektidest ning selle järgi on võimalik ennustada kavatsetavat käitumist konkreetse objekti osas (Fishbein & Ajzen, 1975; Schiffman & Kanuk, 2007; Greenwald & Banaji, 1995). Hoiakute uurijate kõige suuremat toetust on aga pälvinud Eagly ja Chaikeni definitsioon, mis käsitleb hoiakut kui inimese kalduvust hinnata kindlate objektide olemust soosival või mittesoosival viisil. (Eagly & Chaiken, 1993)

Samuti võivad hoiakud baseeruda erinevatel stereotüüpidel ehk kinnisarusaamadest ning need võivad olla aluseks hinnangute andmisel teiste inimeste kohta (Greenwald & Banaji, 1995; Cohen & Reed, 2006). Sotsiaalpsühholoogias on hoiakuid defineeritud väga mitmel moel, rõhutades sealjuures hoiakute erinevaid omadusi. Hoiakud on selle alusel peamiselt seotud hinnangutega millegi või kellegi kohta (Crano & Prislin, 2008, p. 4). Autorid Krech, Crutchfield ja Ballachey käsitlevad hoiakuid kui kestvaid positiivsete või negatiivsete hinnangute süsteemis olevaid emotsionaalseid läbielamisi ning sotsiaalsete objektide suhtes poolt või vastu tegutsemise tehnikaid (Krech, *et al.*, 1962, p. 139). Hoiakud hõlmavad erinevaid tõekspidamisi, tundeid ja käitumisi (Gerow, *et al.*, 1989, p. 342). Eelnevatest

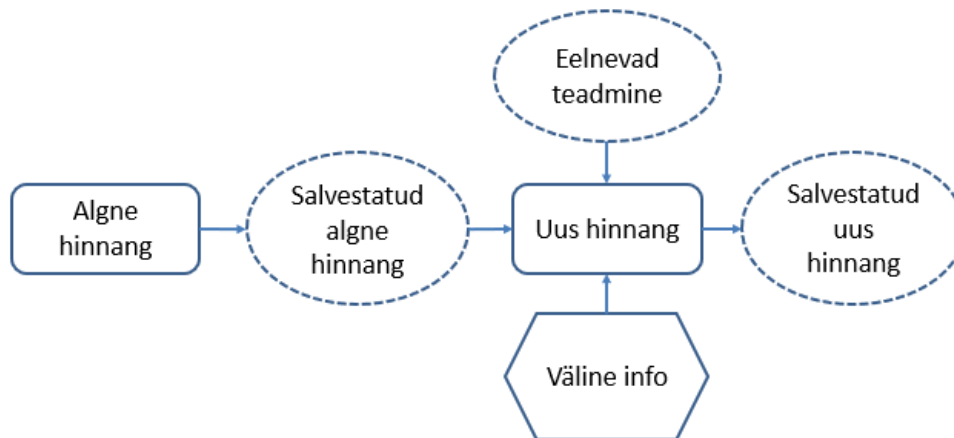
hoiaku mõistetest järeldub, et hoiak on inimese poolt antav hinnang mingile kindlale objektile või tegevusele soosival või mittesooival viisil, mis omakorda väljendub kindla käitumise kaudu.

Erinevad autorid on üldiselt ühisel arusaamal, et hoiakud on õpitud ja seeläbi ka õpetatav (Schiffman & Kanuk, 2007, p. 238). Hoiakud kujundavad meie mõtlemist, tunnetust ning käitumist konkreetse aspekti suhtes (Hawkins, *et al.*, 1998, p. 396). Käitumisladi peetakse osaks individuaalsest isikupärast, mis on indiviidiga alati kaasas. Suhtumisel on veendumusi või arusaamu tugevdav mõju, millest tulenevad tunded viivad omakorda indiviidi teatud tüüpi käitumiseni (Yusmita, *et al.*, 2012, p. 154). Hoiakud on olulised, kuna need kujundavad inimeste sotsiaalse ja füüsilise maailma taju ning mõjutavad otseselt meie avalikku käitumist (Albarracin, *et al.*, 2005, p. 19). Smith, Burner ja White väidavad, et inimene säästab erinevate hoiakute omamisega energiat (Smith, *et al.*, 1956), kuna väljakujunenud hoiakud vähendavad vajadust sarnastes olukordades uuesti analüüsida ning võimaldavad selle asemel kiirelt lülituda ümber varem salvestunud hoiakule (Hogg, 2005, p. 152).

Kuna hoiakud on inimestele kasulikud, on need välja kujunenud ning raskelt muudetavad ning nõuavad muutmiseks suurt jõupingutust. Kotler ja Keller leiavad, et vahel on mõistlikum lähtuda tarbijast, st kujuneda vastavalt klientide soovidele, mitte hakata kulutama ressursse tarbijate hoiakute ümberkujundamiseks (Kotler & Keller, 2012, p. 194). Kaitseväeteenistuse kontekstis saaksime selle põhjal väita, et riigil on kaks võimalust: kulutada ressursse noorte hoiakute ümberkujundamiseks või kujundada kaitseväeteenistus noortele sobivaks ja vastuvõetavaks. Albarracin väidab siiski, et hoiakud on pidevas muutumise protsessis ning nende jätkusuutlikkus oleneb keskkonna püsivusest (Albarracin, *et al.*, 2005, p. 19). Sellest järeldub, et kui hakata varakult mingit soovitatavat hoiakut kujundama, siis on tõenäolisem edu saavutada, samas tuleb arvestada muutuva keskkonnaga, kus tegutsetakse.

Eelnevast lähtudes peaks riik kaitseväeteenistuskohustuse paremaks täitmiseks tegutsema süstemaatiliselt ning järjepidevalt, alustades varakult isamaalise kasvatuse ning selle kujundamisega. Albarracin, Johnson ja Zanna kujutasid hoiaku muutumist hinnangu muutumise kaudu, mida mõjutab keskkonnast tulenev väline info (vt joonis 2). Nende kirjelduse järgi on inimese algne hoiak kindla objekti kohta salvestatud püsivalt. Kui inimene peaks puutuma tulevikus kokku objektiga, mille kohta on tal eelnev hoiak salvestatud, võib hoiak püsivalt aktiveeruda. Aktiveerunud hoiakut võib aga mõjutada uus

informatsioon ning eelnevate teadmiste põhjal võib inimene luua uue hoiaku (Albarracin, et al., 2005, pp. 5-6).

Joonis 2. Hoiakute kujunemine hinnangu kaudu (Albarracin, et al., 2005, p. 6; autori tõlgitud)

Osa teadlasi on koostanud erinevaid mudeleid seletamaks käitumise kujunemist hoiakute kaudu. Ühe üldlevinud ning tunnustatud teooria kohaselt (Schiffman & Kanuk, 2007, p. 241) võib inimese poolt antud hinnang väljenduda **kolme erineva komponendi kaudu** (*Three-component model, also known as ABC model*):

- tunnete ja emotsioonide komponent – **afektiivne** (*affective*) ehk emotsionaalne hoiak kindla objekti suhtes;
- käitumuslik – **konatiivne** (*behavior*) ehk eelsalvestunud hoiak, käitumaks teatud viisil kindla objekti suhtes;
- tunnetuslik – **kognitiivne** (*cognitive*) ehk hoiakud ja teadmised kindla objekti suhtes.

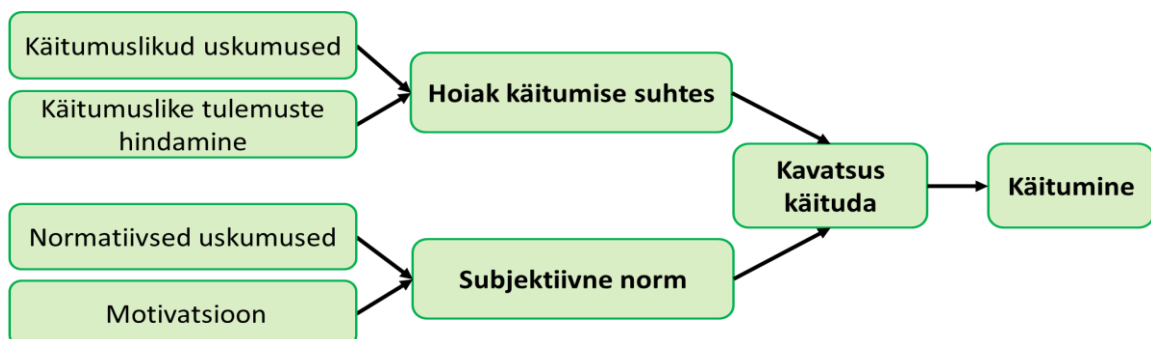
Eelpool toodud komponente (afektiivne, konatiivne ja kognitiivne) seob omavaheline järjepidevus, mis tähendab, et muudatus ühes hoiaku elemendis toob kaasa muudatusi teistes (Hawkins & Mothersbaugh, 2013, p. 390). LaPiere uurimus näitas aga, et käitumise kognitiivsed ja afektiivsed komponendid ei väljendu alati käitumises. Ehk kui hoiakute ja käitumise vahelise seose üheks eelduseks on järjepidevus, siis peaks see tähendama, et inimeste käitumine on kooskõlas nende hoiakutega. Järjepidevuse põhimõtte kohaselt on inimesed ratsionaalsed ja püüavad igal ajal ratsionaalselt käituda, seega peaks inimese käitumine olema kooskõlas tema hoiakutega. Reaalsuses see alati nii ei ole ning inimesed käituvad mõnikord näiliselt üsna ebaloogiliselt. Heaks näiteks on suitsetamine. Vaatamata üldlevinud teadmisele, et suitsetamine võib põhjustab kopsuvähki ja südamehaigusi, tehakse seda siiski (LaPiere, 1934).

Foxalli arvates on aga hoiak mõjutatud varasemast käitumisest ja on tuleviku käitumise indikatsiooniks (Foxall, 2005, p. 3). Sellest saab järeldada, et hoiakud kujunevad mitmete erinevate mõjutuste tulemusel ning on nii käitumise algimpulsiks kui ka tagajärjeks. Fishbein ja Ajzen väidavad, et hoiakut saab vaadelda ka kui käitumise kavatsust. Samuti väidavad nad, et kui objekti seostatakse meeldivate omadustega, siis tekib selle objekti suhtes positiivne hoiak, negatiivne hoiak tekib siis, kui objektile omistatakse ebameeldivaid omadusi. Fishbein ja Ajzen märgivad, et positiivne hoiak mingi kindla objekti suhtes ei tähenda veel, et isik ka vastavalt ennustatule käitub (Fishbein & Ajzen, 1975, pp. 14-15; 131-132; 9). Juba kujunenud hoiak võib mõjutada uute uskumuste moodustumist. Teatud käitumine võib mõjutada uskumusi mingi kindla objekti suhtes, see omakorda mõjutab jällegi hoiakuid ja kavatsusi selle objekti suhtes. Uskumused viitavad isiku sisemisele subjektiivsele hinnangule ning annavad mõista, kuidas isik mõistab ennast ja ümbritsevat keskkonda. Kõik uskumused ei ole ajas aga püsivad ning võivad ajapikku ununeda. Samuti võivad uskumusi mõjutada varasemad läbikogetud sündmused ja konkreetsed isikud (Maandi, 2014, pp. 8, 92).

Osa teoreetikuid on aga seisukohal, et hoiakul pole mitte kolm, vaid **neli funktsiooni**, mille kaudu on hoiaku toimimist võimalik seletada: maailma määratlemine, väärtuse väljendamine, sotsiaalne kohanemine ja ego kaitsmine (Manfredo, *et al.*, 2009, p. 81; Katz & Stotland, 1960). Daniel Katz on üks teoreetikutest, kes on püüdnud uurida põhjuseid, miks inimesed kindlat hoiakut hoiavad. Katz väidab, et peamisi funktsioone, mis indiviidi hoiakuid kujundavad, on võimalik grupeerida vastavalt indiviidi motivatsioonile. Katz kirjeldab nelja peamist funktsionaalset ala: **Adaptiivfunktsioon** (*the utilitarian function*): hoiak, mis aitab inimestel sotsiaalselt keskkonnas kohaneda – käitumuslikkuse õppimise teooria. **Ego-kaitsev funktsioon** (*the ego-defensive function*): hoiakute kaitsev seisund, kus inimene kaitseb iseennast sisemiste ebakõlade ning välismaailma reaalsuste eest. **Väärtuse väljendamise funktsioon** (*the value-expressive function*): hoiaku seisund, mis aitab inimestel väljendada seda, kes nad on ja millesse nad usuvad. **Teadmisfunktsioon** (*the knowledge function*): hoiakud annavad elule tähenduse (teadmise). Funktsionaalse lähenemisviisi peamine mõte on see, et hoiakud aitavad inimesel väljendada ja rahuldada oma sisemisi vajadusi (ego-kaitsev- ja väärtuste väljendamise funktsioon) ning mõista välismaailmast tulenevaid mõjutusi (adaptiiv- ja teadmiskfunktsioon) (Katz, 1960, p. 170). Katzi poolt loodud teoreetiline mudel aga laiapindset heakskiitu teistelt teoreetikutelt ei leidnud ja mudelit järgnenud uuringutes ei kasutatud, seetõttu jätkus otsing erinevate mudelite osas, mis suudaksid hoiakuid paremini seletada.

Kaasaegsetele hoiakuteooriatele ning edasiste mudelite arendusele panid 1967. aastal aluse Martin Fishbein ja Icek Ajzen, kes arendasid seniste teooriate põhjal uue teooria. Nende **põhjendatud tegevuse teooria** (*Theory of Reasoned Action, TRA*) (vt joonis 3) ning selle hilisem edasiarendus, **planeeritud käitumise teooria** (*Theory of Planned Behavior, TPB*) (vt joonis 4) mudel (Fishbein & Ajzen, 1975; Ajzen & Fishbein, 1980) on tänapäeval laialdaselt kasutusel ja on seda kindlasti ka tulevikus, sest mainitud teooriad suudavad ennustada käitumist, on oma olemuselt lihtsad ja kasutajasõbralikud (Sutton, 1998). Teooriate peamine eesmärk on selgitada hoiakute ja käitumise vahelist suhet inimtegevuses. Põhjendatud tegevuse teooria keskendub inimeste käitumise ennustamisele, tehes seda nende varasematele hoiakutele ning käitumise kavatsustele tuginedes. Fishbeini ja Ajzeni kohaselt põhineb inimese otsus teataval viisil käituda tema ootustel ehk sellel, mida ta tahab oma käitumisega saavutada (Fishbein & Ajzen, 1975, p. 288). Tahe mingil viisil käituda on kahe erineva mõjutaja tulem. Nendeks mõjutajateks on ühelt poolt inimese enda loomus/olemus ning teiselt poolt sotsiaalse keskkonna mõjutused (Ajzen & Fishbein, 1980, p. 6).

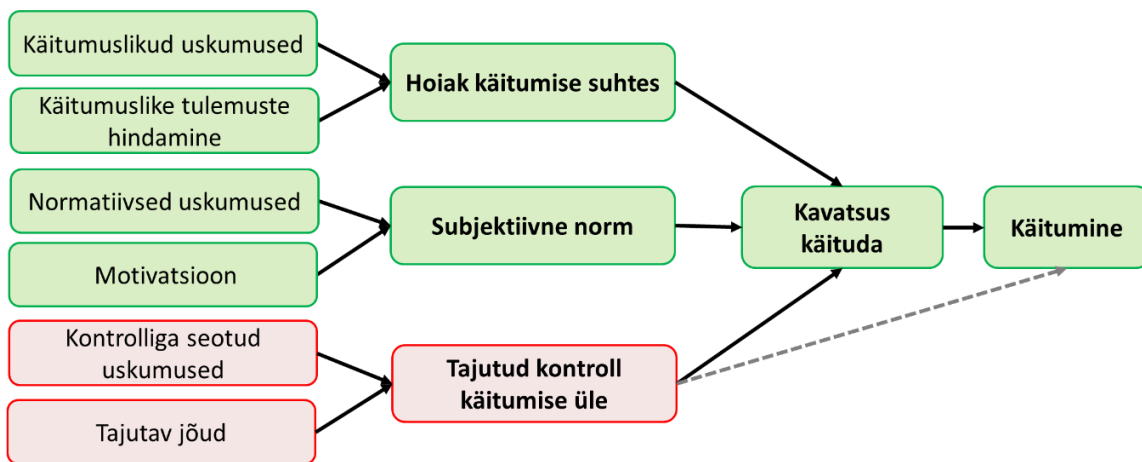
Mudel käsitleb käitumise (*behavior*) all tegevust, mis viiakse läbi kindlaksmääratud ajal ja mida kirjeldatakse muutuja enda, selle eesmärgi ja konteksti mõttes. Kavatsus käituda (*intention to perform the behavior*) kujuneb mudelis esitatud muutujate põhjal ning ennustab tegelikku käitumist (Francis, *et al.*, 2004, pp. 8, 32). Subjektiivne norm (*subjective norms*) kätkeb endas normatiivseid uskumusi (*normative beliefs*) ja tahet või motivatsiooni neile alluda (*motivation to comply*). Kui norm on jäänud kehtestamata ning karistust selle tegemata jätmise eest ei järgne, siis on mõjutatud üleüldine tahe või motivatsioon norme täita. Hoiak käitumise suhtes (*attitude towards behavior*) põhineb aga käitumuslikel uskumustel (*behavioral beliefs*) ning käitumuslike tulemuste hindamisel (*evaluations of behavioral outcomes*) mingi kindla tegevuse suhtes.

Joonis 3. Põhjendatud tegevuse teooria (Ajzen & Fishbein, 1975; autori koostatud)

Kuna antud teoorial oli mitmeid piiravaid faktoreid, peamiselt suutmatus arvestada alateadliku kontrolli mõjutustega, kujundas Ajzen teooriast edasiarenduse (vt joonis 4): planeeritud käitumise teooria mudeli (edaspidi TPB). Mudelisse lisati tajutud kontroll käitumise üle (*perceived control*), mis võimaldab uurida ka neid inimese käitumisviise ning kontrolliga seotud uskumusi ja nende tajutavat jõudu, mis otseselt tema tahtele ei allu. (Ajzen, 1985; Ajzen, 1991).

Põhjendatud tegevuse teooria kohaselt (edaspidi TRA) kujuneb käitumine läbi subjektiivse normi (*subjective norms*) ja hoiaku, mis kujundavad kavatsust käituda. TPB kohaselt on indiviidi kavatsused käituda või mitte käituda kõige olulisemad vahetu reaalse käitumise määrajad. Mida kõrgemalt inimene hindab kontrolli positiivseks hinnatud käitumise üle, seda tugevam on kavatsus selliselt käituda (Ajzen, 2005, p. 8). Mudelis (vt joonis 4) esile toodud tajutud kontroll käitumise üle ning selle seos kavatsusega teatud viisil käituda on oluline, sest mida tugevam on tajutud kontroll käitumise üle, seda tõenäolisem on ka kavatsus vastavalt käituda. Teooria põhjal on tajutud kontrollil käitumise üle võime ka käitumist otse teatud olukordades mõjutada (Ajzen, 1991, p. 181).

Joonis 4. Põhjendatud tegevuse teooria ja planeeritud käitumise teooria (Fishbein ja Ajzen, 1991; autori koostatud)

Ajzeni kohaselt on kavatsused: „indikatsioonid sellest, mil määral on inimesed valmis proovima ning kui palju vaeva on nad nõus nägema, et käituda ühel või teisel viisil“ (Ajzen, 1991, p. 181).

Seega viitavad kavatsused inimese otsusele tegutseda ning eeldatakse, et kavatsused peegeldavad seda, milline on inimese jõupingutus mingi eesmärgi saavutamiseks või käitumise rakendamiseks (Abraham & Sheeran, 2003). Mudelisse juurde lisatud tajutud kontroll käitumise üle on tähtis käitumise elluviimise planeerimise element, kuna sellesse

mahutatakse ära nii adekvaatne, liialdatud kui ka madal enesehinnang (Ainjärv & Häidkind, 2012). Tajutud kontroll käitumise üle vaatleb seda, kuidas inimene tajub oma käitumist ning millist kontrolli ta selle üle omab. Tajutud kontroll käitumise üle jaguneb kaheks: kontrolliga seotud uskumusteks (*control beliefs*) ja tajutavaks jõuks kontrolliga seotud uskumuste üle (*influence of control beliefs*). Kontrolliga seotud uskumused näitavad, kui palju on individil enda käitumise üle kontrolli, ning tajutav jõud seda, kui kindlalt tunneb inimene, et ta suudab vastavalt käituda või mitte käituda (Francis, *et al.*, 2004). Kokkuvõtvalt koosneb TPB inimese käitumise kolmest erinevast kaalutletud väljendusest:

- käitumuslike uskumuste ning käitumuslike tulemuste hindamise korrutisest ehk hoiakust käitumise suhtes
- normatiivsete uskumuste ning indiviidi normatiivsetele uskumustele allumise motivatsiooni korrutisest ehk subjektiivsest normist
- kontrolliga seotud uskumuste ja nende üle tajutava jõu korrutisest ehk tajutud kontrollist käitumise üle.

Negatiivsed või positiivsed kogemused mõjutavad tulevikus tehtavaid otsuseid vastavalt eelnevalt kogetule. Näiteks, kui abiturient on eelnevalt kogetu, väljakujunenud tõekspidamiste või käitumuslike tulemuste hindamise põhjal kujundanud ajateenistuse suhtes negatiivse hoiaku, siis on tõenäoline, et abiturient kavatseb vältida või väldib ajateenistust. Ka sotsiaalne surve mõjutab subjektiivseid norme. Kui abituriendi vanemad, sõbrad või ümbritsev ühiskond avaldavad piisavalt tugevat sotsiaalset survet osalemaks ajateenistuses, siis võib individ muuta oma kavatsusi ning pidada normatiivseid uskumusi piisavalt motiveerivaks ja otsustada ajateenistuses osalemise kasuks, kuigi tema enda hoiakud on selle vastu. Tajutud kontroll käitumise üle tekib alateadvuses ning on seotud uskumuste ja nende tajutava jõuga objekti suhtes. Sellel on kaks aspekti: kui palju suudab individ oma käitumist kontrollida (soodustavad ja takistavad tegurid) ja kui enesekindlalt individ ennast tunneb selle tegevuse tegemisel või mitte tegemisel. Nende kahe tulemuse koosmõjul võivad need takistada või hõlbustada käitumise sooritamist (Francis, *et al.*, 2004, p. 9). Näiteks, abituriendi hinnangul ei ole minek või mitte minek ajateenistusse täielikult tema enda otsustada (seadusega kohustatud), abiturient tunneb ennast füüsiliselt ebakindlana ning kahtleb oma ajateenistuse läbimise võimekuses. Kombineeritult kujundavad hoiak käitumise suhtes, subjektiivne norm ja tajutud kontroll käitumise üle indiviidi kavatsuse käitumiseks. Üldiselt on leitud, et mida soosivam on hoiak, subjektiivne norm ja tajutud kontroll käitumise

üle, seda tõenäolisem peaks olema indiviidi kavatsus reaalselt käitumist sooritada. (Fishbein & Ajzen, 2010)

Peatükki kokku võttes võib öelda, et teoreetikute ja teadlaste poolt on erinevatel perioodidel püütud hoiakut mõtestada ja defineerida, mõõta ning seletada mitmete mudelite ning teooriate kaudu (Fishbein & Ajzen, 1975; Schiffman & Kanuk, 2007; Greenwald & Banaji, 1995; Eagly & Chaiken, 1993). Osa teadlaste poolt tunnustatud teooria kohaselt koosneb hoiak kolmest erinevast komponendist: afektiivsest, konatiivsest ja kognitiivsest (Schiffman & Kanuk, 2007). Teised teoreetikud leiavad aga, et hoiak põhineb peamiselt indiviidi motivatsioonil ning koosneb neljast erinevast funktsioonist: adaptiivfunktsioonist, ego-kaitsevast funktsioonist, väärtusi väljendavast funktsioonist ja teadmiskomponentist (Manfredo, *et al.*, 2009, p. 81; Katz & Stotland, 1960). Teoreetikute ja teadlaste poolt on leitud, et hoiakud on vaid üks osa komplekssest süsteemist, mille kaudu avaldub indiviidi käitumine, ning põhjaliku vastuse saamiseks tuleks uurida ka teisi mõjutajaid süsteemis. Leiti, et käitumist on võimalik ennustada kavatsuse kaudu, mis omakorda kujuneb läbi hoiakute, normide ja kontrolli (Ajzen & Fishbein, 1975; Ajzen 1985; 1991).

1.3. Kavatsuse kujunemine ning mõju käitumisele

Järgnev alapeatükk ja selle alajaotised toetuvad oma ülesehituses TPB-le. Samuti on TPB võetud magistritöös läbiviidava uuringu aluseks, kuna mudelit on kasutatud enam kui 2000 uuringu läbiviimisel (Fishbein & Ajzen, 2010, p. XVII; Ajzen, 2018) ning teooria on tunnustatud teiste teadlaste poolt kogu maailmas. Järgneva alapeatüki ja selle alajaotiste eesmärgiks on TPB-l põhineva mudeli ja küsimustiku jaoks vajalike komponentide kaardistamine. Vaadeldakse teoreetilisi taustategureid, mis mõjutavad noorte hoiakuid ning panevad noori ühel või teisel moel käituma. Vastavalt teooriale jaguneb antud alajaotis kolmeks: hoiak käitumise suhtes, subjektiivne norm ja tajutud kontroll käitumise üle. Peatüki eesmärk on seletada, mis mõjutab noorte kavatsust osaleda või kõrvale hoida kohustuslikust kaitsevæetenistusest.

1.3.1. Hoiak käitumise suhtes (*Attitude towards behavior*)

Biehli (2016) väitel eristab militaarsotsioloogia kahte erinevat tasandit: struktuuri- ehk institutsioonitasandit, mis käsitleb laiemalt kaitseväge rolli ja tähendust ühiskonnas, selle suhestumist teiste institutsioonidega, institutsionaalseid piiranguid ja võimalusi, ning teisalt subjekti ehk indiviiditasandit, mis keskendub küsimusele individuaalsetele kogemustele ja käitumisele kaitseväge kui institutsiooni sees. (Biehl, 2016) Käesolev alajaotis 1.3.1. käsitleb indiviiditasandit ning kaardistab erinevaid positiivseid ja negatiivseid tegureid, mis tulenevad peamiselt individuaalsetest kogemustest ja indiviidide varasemast käitumisest. Kui aga abiturientil endal vahetu kogemus ajateenistusest puudub ja ta ei saa varasemale kogemusele toetuda, siis kujundab ta hoiaku oma uskumustele toetudes. Osa teoreetikuid, nt Hughes, väidavad, et hoiak on inimese soodne või ebasoodne kalduvus teatud objekti suhtes (Hughes, 1971). TPB järgi põhineb hoiak inimese isiklikel hoiakutel ja uskumustel, mis omakorda aga kujunevad läbi isiklike kogemuste (Fishbein & Ajzen, 1975).

Oma igapäevases suhtlemises kujundame automaatselt hoiakuid uute objektide suhtes. Hoiak käitumise suhtes kujuneb välja isiklike kogemuste, kinnistunud uskumuste ja kommunikatsiooni kaudu teiste indiviididega. Neid objekte, mis meile meeldivad, seostame heade asjadega, ning need objektid, mille vastu me tunneme negatiivseid tundeid, seome automaatselt halbade asjadega. Inimene kujundab oma elu käigus mitmeid erinevaid uskumusi erinevate objektide, tegevuste ja sündmuste kohta. Osa tõekspidamisi võib püsida kogu elu, teised võivad aga ununeda ning asenduda uute tõekspidamistega. (Fishbein & Ajzen, 1975, pp. 217-218)

Kuigi inimene võib ühe objekti kohta omada mitmeid erinevaid arvamusi, ilmneb, et indiviidi hoiakut käituda kindlal ajahetkel mõjutavad suhteliselt väike arv mõjutajaid. Erinevate teadlaste (Miller, 1956) poolt on välja pakutud, et inimene suudab üheaegselt meeles pidada ja töödelda viit kuni üheksat ühikut informatsiooni. Informatsiooniühikuks võivad olla numbrid, sõnad, inimeste näod või muu loendatav hulk infot (Fishbein & Ajzen, 1975, p. 218). Sellest võime järeldada, et hoiaku väljendumine käitumisena on mõjutatud korraka viiest kuni üheksast erinevast tegurist. Ajateenistusse astuva abiturienti puhul võiks nendeks olla teda ümbritsevate inimeste mõjutus, ajateenistuse negatiivne või positiivne kuvand, ajateenistuse kajastumine meedias kindlal ajahetkel. Kui antud ajahetkel on neist viiest kuni üheksast erinevast tegurist enamus negatiivse kallakuga, siis suure tõenäosusega võib antud ajahetkel kujunenud hoiak väljenduda negatiivse käitumisena ajateenistuse suhtes.

1.3.2. Subjektiivne norm (*Subjective norms*)

Maslow väidab, et inimene toimib ning areneb kontaktis teiste inimestega ja nendega suheldes (Maslow, 1943). Sellest tulenevalt on inimese loomuses suhtlemisvajadus ning sotsiaalse olendina on ta paratamatult mõjutatud sotsiaalsetest normidest need normid mõjutavad meie igapäevast tegutsemist. Sotsiaalsed normid mõjutavad seda, kuidas me riietume, kuidas valime, mida me ostame ning teisi käitumisega seotud otsuseid. Sotsiaalpsühholoogid on aastakümneid uurinud sotsiaalsete normide mõju käitumisele. Näidetena võib tuua Aschi ja Milgrami vastavuskatse (Asch, 1956; Milgram, *et al.*, 1969) ning uuema aja käsitlused normatiivse käitumise fookusteooriast (Cialdini, *et al.*, 1990; Cialdini, 1993). Selle ajaga on kogutud märkimisväärne hulk tõendeid sellest, et inimesed sõltuvad oma hinnangutes ja käitumises teistest inimestest. (Manning, 2009, p. 649)

Leon Festinger leidis oma klassikalistes uurimustes, et inimesed peavad oluliseks seda, et nad oleksid **kooskõlalised**. Kui inimese käitumise ja hoiakute vahel ilmneb konflikt, siis on see tema jaoks äärmiselt ebameeldiv ja ta püüab seda vältida. Tegemist on seisundiga, mille Festinger nimetas **kognitiivseks dissonantsiks** ehk tunnetuslikuks ebakõlaks. Kognitiivse dissonantsi puhul on leitud, et ebakõla vähendamiseks valivad inimesed selektiivselt informatsiooni, mis toetab nende valikuid, ja nad kalduvad vältima või ignoreerima seda informatsiooni, mis on nende valikutega vastuolus. (Festinger, 1957; Festinger, 1962). Erinevalt Festingerist väitis Bem, et hoiakuid kujundatakse läbi enesetaju teooria. Selle teooria kohaselt tuleb inimene hoiakud oma käitumise vaatlemise teel, kus oma käitumine kujundatakse vastavalt sotsiaalsele survele Bem (1976; ref Ainjärv ja Häidkind, 2012).

Tänapäevase käsitluse põhjal on võimalik eristada kahte tüüpi subjektiivseid norme: ettekirjutavaid (*injunctive*) ja kirjeldavaid norme (*descriptive*). Kirjeldavas normis on peamiseks ühiskondlik surve käituda nii nagu ühiskond soovib ja ühiskonnas tavaks on saanud, samas kui ettekirjutav norm põhineb sotsiaalsel survele, mis põhineb teiste inimeste kopeerimisel ja jäljendamisel. Antud jaotus on empiirilisel kontrollitud (Cialdini, *et al.*, 1990; Deutsch & Gerard, 1995; Larimer, *et al.*, 2004; White, *et al.*, 1994). Planeeritud käitumise teooria autorid Ajzen ja Fishbein soovivad nende teooria põhjal koostatavas uuringus mõõta mõlemat normi (Ajzen & Fishbein, 2005).

Sotsiaalne heakskiit viitab sellele, mil määral ühiskond üldiselt nõustub konkreetse käitumisviisiga. Väidetakse, et sotsiaalne heakskiit või hukkamõist mõjutab subjektiivse

normi ja käitumise vahelist tugevust. Antud kontseptsioonis on oluline vahe indiviidile selles, kas sotsiaalne heakskiit tuleb otse ühiskonnalt või indiviidile tähtsaks või eeskujuks peetud isikult. Kuigi käitumine ei pruugi olla ühiskonna poolt heaks kiidetud, võib indiviidile tähtsaks või eeskujuks olev isik selle heaks kiita ja ka ise sarnaselt käituda. Nii on näiteks alaealiste suitsetamine ühiskonnas hukka mõistetud, kuid seda tehakse keelust hoolimata noorte kampades edasi ja seda isegi soodustatakse grupisiseselt. Tuginedes eeldusele, oletatakse, et suhe subjektiivse normi ja käitumise vahel on tugevam, kui käitumist ei ole sotsiaalselt heaks kiidetud. (Manning, 2009, p. 654)

Arvestades sotsiaalse motivatsiooni kui tahte sotsiaalselt sobivalt käituda ulatust otsuste tegemisel ja käitumisel, võib sarnaselt sotsiaalse heakskiiduga leida sotsiaalse motivatsiooni, subjektiivse normi ning käitumise vahel positiivseid seoseid. Fiske ja Stevens väidavad, et sotsiaalsed motiivid on psühholoogilised protsessid, mis suunavad teadmisi ja käitumist sotsiaalsetes olukordades (Stevens & Fiske, 1995). Ühiskonda kuulumise vajadust ning kontakti teiste inimestega on peetud üheks peamiseks sotsiaalseks motiiviks ning teisi motiive nagu mõistmine, kontrollimine, iseseisvus ning usaldus peetakse sotsiaalse grupi toimimise hõlbustamiseks. Käitumusliku kaasatuse aluseks oleva motivatsiooni ulatus on erinev ning see sõltub sellest, kui võrd käitumine vastab sotsiaalsele motiivile (Manning, 2009, p. 654). Kuna hoiakuid väljendatakse tunnetusliku, emotsionaalse või käitumusliku reageeringuna, siis tuginedes ühiskonnalt saadud tagasisidele oma tegevuse kohta, võime oma hoiakuid muuta. Sellist olukorda nimetatakse reaalses maailmas kujunevaks hoiakuks, millel on võime salvestada kogemusi püsivaks ehk hilisemaks tarbeks (Ainjärv & Häidkind, 2012). See tähendab, et ühiskonnal ja sotsiaalsel keskkonnal on väga suur mõju ja roll kavatsuste kujunemisel ja kujundamisel.

1.3.3. Tajutud kontroll käitumise üle (*Perceived behavioral control*)

Planeeritud käitumise teooria aluseks on tajutud kontroll käitumise üle. Planeeritud käitumise teooriale eelnenud teooria TRA üheks peamiseks piiranguks on selle suutmatuse ennustada indiviidi käitumist olukorras, kus tal puudub täielik kontroll käitumise üle. TRA ennustab ainult vabatahtlikku käitumist või käitumist, mille üle indiviidil on palju kontrolli (Ajzen, 1985).

Nagu varasemas tekstis märgitud, lisas Ajzen (1985, 1987, 1991, Ajzen & Madden, 1986) planeeritud käitumise teooriasse tajutava kontrolli käitumise üle. Tajutud kontroll käitumise

üle on inimese taju selle kohta, mil määral käitumise teostamine on tema kontrolli all; tavaliselt mõõdetakse sellist käitumist lihtsuse ja keerukuse järgi, näiteks kas isiku jaoks oleks ajateenistuse läbimine lihtne -või raske (Sheeran & Trafimow, 2003, p. 394). Tajutav kontroll käitumise üle on kontseptsiooni kohaselt varjatud konstruktsioon, millel on kaks aspekti: tajutav suutlikkus ja autonoomia (Fishbein & Ajzen, 2010). Tajutav suutlikkus näitab, mil määral usutakse oma võimetusse vastavat tegu sooritada. Seevastu tajutav autonoomia on see, mil määral usutakse, et käitumine on kontrolli all (Yzer, 2012, p. 102). Tajutud kontroll käitumise üle täiendab kavatsust koos hoiaku ja subjektiivse normiga ning teatud tingimustel võib tajutud käitumise kontroll otseselt ennustada reaalselt käitumist (Sheeran & Trafimow, 2003, p. 394).

Ajzeni ja Maddeni määravad ära kaks tingimust, mis juhul tajutud kontroll käitumise üle mõjutab otseselt käitumist. Esiteks ei tohi ennustatav käitumine olla indiviidi täieliku kontrolli all. Teine tingimus, mis määrab tajutud kontrolli käitumise üle ning käitumise suhte tugevuse, on see, et käitumiskontrolli arusaamad peavad näitama võimalikult täpselt indiviidi tegelikku kontrolli olukorra üle. Kui täpsust ei suudeta tagada, siis ei suuda tajutud kontroll käitumise üle ennustada käitumist (Ajzen & Madden, 1986, pp 459-460). Sheeran väidab aga, et tajutud kontroll käitumise üle tuleks seostada kavatsusega käituda, kuna on ebatõenäoline, et inimene kavatses sooritada käitumist, mis on väljaspool tema kontrolli (Sheeran, 2002). Samas ei pruugi kontrolli omamine käitumise üle tähendada, et individ ka vastavalt käitub (Eagly & Chaiken, 1993, p. 189). Kõige rohkem mõjutab aga indiviidi uskumusi isiklik kogemus, kuna minevikus kogetud õnnestumised või ebaõnnestumised mõjutavad otseselt käitumist tulevikus. Seetõttu on tajutav kontroll käitumise üle ja selle mõjutamine läbi otseste mõjutuste väga keeruline, kuna tajutav kontroll põhineb isiklikul kogemusel ja selle muutmiseks on vaja tegelike käitumisharjumuste muutmist (Yzer, *et al.*, 2003).

Kokkuvõtvalt saab väita, et tajutav kontroll käitumise üle on isiku vastus küsimusele „Kas ma saan ja olen võimeline seda tegema?“ Inimestelt, kellel on kõrge tulemus käitumise tajutava kontrolli osas, oodatakse suuremat motivatsiooni vastavat käitumist sooritada või selle poole püüelda. Kellel on madal tulemus käitumise tajutava kontrolli osas, on vähem motiveeritud käitumist sooritama ning nende püüded selle sooritamiseks on lühiajalised (Yzer, 2012, p. 101).

1.4. Käitumise ennustamine ja kujundamise võimalused

Võib öelda, et hoiakud, ajateenistuse vajalikkus, rahulolu teenistuse eri aspektidega ja motivatsioon moodustavad ühtse kompaktses terviku, mis omakorda on seotud eelhäälestuse ja kaasneva käitumisega. Varasem kokkupuude kaitsevaldkonnaga ja piisavalt head teadmised ajateenistuse olemusest võimaldaksid teenistusse astumise ajastada teadlikumalt ja kaalutletumalt. Siiski on enam kui poolte ajateenijate jaoks ajateenistus kohustus, mida tuleb täita ja nad näevad seda pigem senise elu katkestusena. (Kasearu, 2018, lk 19)

Riigi kui institutsiooni puhul ei ole julgeoleku tagamisel vahet, kas kaitseväeteenistuse kohustus on vabatahtlik või kohustuslik: mõlemal juhul tagatakse julgeolek ainult siis, kui inimesed on nõus sellesse panustama. Nii vabatahtliku kui ka kohustusliku kaitseväeteenistuse puhul tuleb noortele pakkuda erinevaid lahendusi, mis kujundaksid nende hoiakuid võimalikult kaitseväeteenistust pooldavaks. Näiteks annavad paljud Soome ülikoolid ja kutseõppeasutused punkte pikema teenistusaaja lõpule viimiseks või erikoolituseks. Kvalifikatsiooni saab tõendada kas kaitsejõudude teenistusliku sertifikaadi või juhtimiskoolituse käigus loodud portfelliga. Samuti annab edukalt läbitud kaitseväeteenistus olulise eelise töökoha taotlemisel. (Herranen, 2004, p. 105) Ilmselt on ühiskonnas liiga vähe räägitud teemal, milline on ajateenistuse läbimise positiivne mõju indiviidile ehk milline kasu võiks sellega isikule kaasneda. Rohkem rõhutatakse riigi vajadusi ja kodanikukohuse täitmist riigi ees. Seega toimub vastandumine: ühiskonna ootus vs. isiklikud elusihid (Kasearu, 2018, lk 12-13). Sellest järeldub, et riik on ehitanud kodaniku kaitsetahte üles peamiselt sunnile tuginedes, läbi kodaniku kohustuse täitmise kaudu. Kuna ajateenistust ei läbi kõik inimesed, siis võiks selle läbinutel olla teatud eeliseid nende ees, kes ajateenistust läbinud ei ole.

Antud magistr töö uuringu küsitluse läbiviimiseks ning käitumise kujundamise võimaluste leidmiseks kasutas autor Ajzen ja Fishbeini loodud planeeritud käitumise teooriat. TPB aluseks on samade autorite poolt loodud TRA mudel, mida on hiljem täiustatud. Mõlema teooria loomise puhul on aga võetud aluseks varasemalt teiste teoretikute ning teadlaste poolt loodud mudelid. Ajzen ja Fishbein kombineerisid varasemalt loodud erinevad teooriad ühtseks ja töötavaks mudeliks, mille abil saab ennustada indiviidi käitumist ja hoiakuid, samuti võimaldab mudel uurida neid mõjutavaid tegureid. Kuna hoiakud on kogum erinevatest soovidest, tunnetest, hirmudest, veendumustest ja teistest subjektiivselt hinnangutest mõjutatud aspektidest (Fishbein & Ajzen, 1975; Schiffman & Kanuk, 2007;

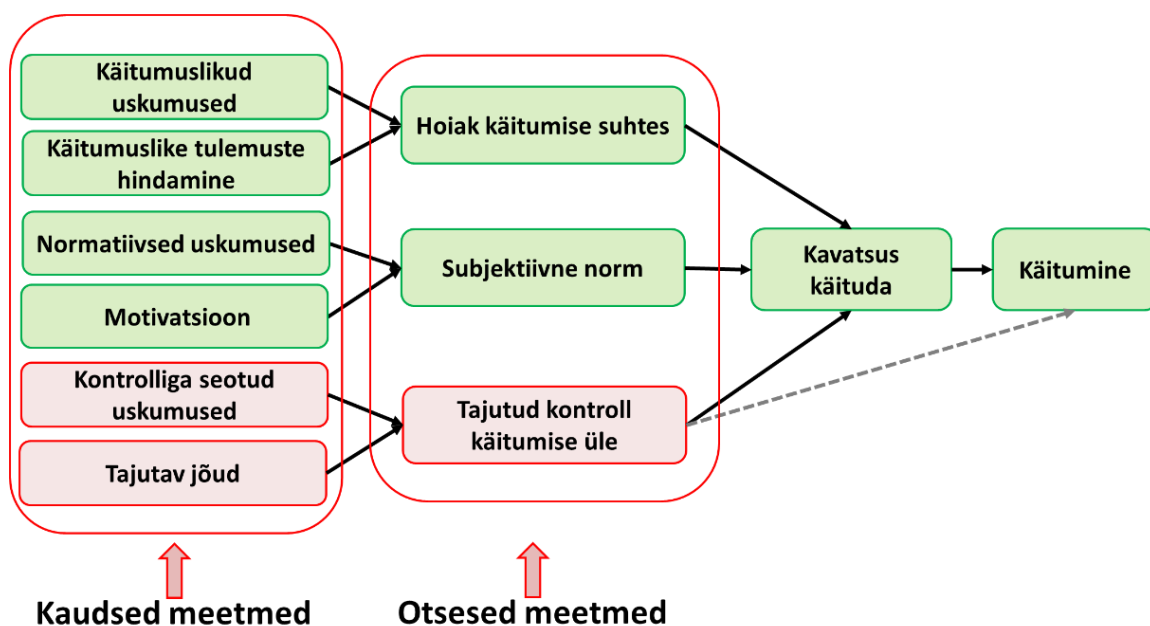
Greenwald & Banaji, 1995), siis sellest saab järeldada, et hoiak kaitseväätenistuse suhtes ei ole oma olemuselt teistest hoiakutest erinev ja kujuneb nagu iga teine hoiak. Seetõttu leidis autor, et TPB mudel sobib väga hästi selleks, et kaardistada abiturientide hoiakuid kaitseväätenistuse suhtes. Samuti võimaldas mudel abiturientide kavatsuste kaudu ennustada nende käitumist kaitseväätenistuse suhtes. Antud teooria kohaselt kujuneb kavatsus käituda läbi hoiaku, subjektiivsete normide ning läbi tajutud käitumise kontrolli.

Teaduslikes ajakirjades on antud teooria alusel ilmunud enam kui 2000 empiirilist uuringut (Fishbein & Ajzen, 2010, p. XVII; Ajzen, 2018). Erinevate autorite hinnangul on TPB parim teoreetiline mudel käitumise, hoiakute ning neid mõjutavate tegurite ennustamiseks (Yadav & Pathak, 2016, p. 135; Klopping & McKinney, 2004). Kuna TPB mudel koosneb mitmest erinevast hoiakute mõõtmiste teooriatest, ei pea autor ise erinevaid teooriad kombineerima, et soovitud tulemust saada. Samuti annab eelnevalt läbiviidud empiiriliste uuringute hulk kinnitust mudeli toimimisest ja kasutatavusest. Lisaks toetavad antud teooria kasutamist erinevate uuringute autorid.

1.4.1. Uuringu teoreetiline mudel

Uuringu mudeli ja küsimustiku väljatöötamisel võttis autor aluseks TPB (vt joonis 4) ning planeeritud käitumise uuringu küsimustiku koostamise juhendi, koostatud City, University of Londoni poolt (Francis, *et al.*, 2004). Lähtudes Fishbeini ja Ajzeni teooriast ja planeeritud käitumise uuringu küsimustiku koostamise juhendist, on TPB mudeli muutujad - välja arvatud käitumine - psühholoogilist laadi ning peegeldavad indiviidi sisemisi tõekspidamisi. TPB teooria kohaselt kujuneb kavatsus läbi sõltumatute muutujate: **hoiak, subjektiivne norm ja tajutud kontroll käitumise üle** (Fishbein & Ajzen, 2010, ref Ajzen, 2010, p. 2).

Neid kolme sõltumatut muutujat saab mõõta otseste või kaudsete muutujate ehk uskumuste kaudu (vt joonis 5). **Hoiakuid saab käitumise suhtes** mõõta otseste muutujate kaudu, vaadeldes, mil määral hindab indiviid konkreetse käitumise toimivust positiivselt või negatiivselt. Hoiakuid saab mõõta kaudselt läbi uskumuste, korrutades käitumuslikud uskumused käitumuslike tulemuste hindamisega konkreetse käitumise suhtes.

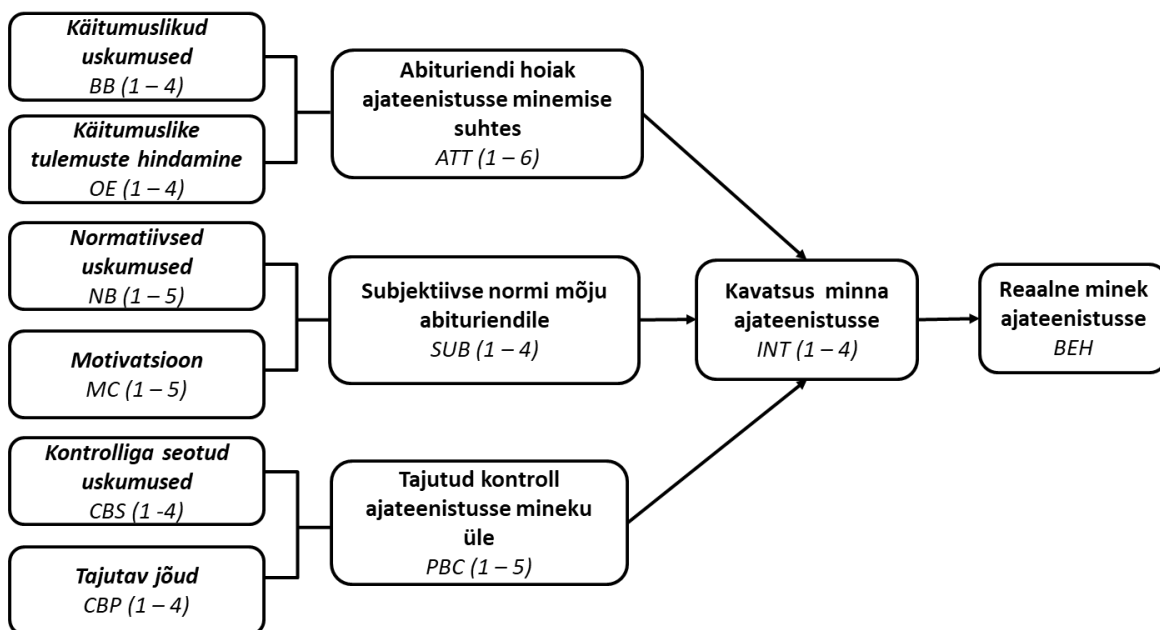
Joonis 5. TPB mudeli otsesed ja kaudsed muutujad (autori koostatud)

Subjektiivset normi saab mõõta otseselt, uurides individuaalset tajutavat sotsiaalset survet üht- või teistviisi käituda, mida avaldavad muud referentühmad (vanemad, sõbrad, ühiskond), kes on isikule olulised. Subjektiivset normi saab kaudselt arvutada läbi uskumuste, korrutades omavahel normatiivsed uskumused ja motivatsiooni. **Tajutud kontrolli käitumise üle** saab mõõta otse, vaadeldes inimese arusaamist teatud käitumise raskusastmest. Kaudselt mõõtes, läbi uskumuste, tuleb korrutada kontrolliga seotud uskumused tajutava jõuga seotud uskumustega. (Ajzen, 1991; Francis, *et al.*, 2004; Goh, 2011, p. 99)

Uuringu mudeli (vt joonis 6) loomisel ning küsimustiku koostamisel lähtuti teooria autori Ajzeni soovitusel mõõta tulemusi kasutades nii otseseid kui ka kaudseid muutujaid ehk uskumusi. Kuna küsimustikus kasutatakse sõltumatute muutujate mõõtmiseks nii kaudseid kui ka otseseid muutujaid, viidi uuringu mudelis kaudsed ja otsesed muutujad vastava sõltumatu muutuja alla. Antud uuringu mudelis kasutatud tähised on kõik tuletatud inglisekeelsest nimetusest.

Uuringu mudelis on **reaalne minek ajateenistusse** ehk käitumine tähistatud tähisega *BEH*, aga antud uuringu raames reaalselt ajateenistusse minejate hulka ei mõõdata. Reaalselt ajateenistusse minejate hulga mõõtmine eeldab *longitude* uuringut ehk erinevatel ajahetkedel kogutud andmeid. Antud uuringu jooksul seda ei tehta ning sellepärast ei ole ka reaalselt ajateenistusse minejate hulka võimalik mõõta.

Joonis 6. Uuringu mudel: abiturientide hoiakud kaitseväeteenistuse suhtes ning neid mõjutavad tegurid (autori koostatud)

Kavatsus minna ajateenistusse ehk kavatsus käituda on märgitud mudelis lühendina *INT* (*behavior intent*), lühendi *INT* järel paiknev number märgib konkreetse psühholoogilise muutuja leidmiseks koostatud küsimuse numbrit. Mudelis märgitud **abiturientide hoiak ajateenistusse minemise suhtes** ehk hoiak käitumise suhtes mõõtmiseks on vastavalt soovitusle võetud kasutusele otsesed ja kaudsed küsimused muutuja mõõtmiseks. Otsese muutuja küsimus mõõdab hoiakut *ATT* (*attitude*) ning kaudseid meetmeid puudutavad küsimused mõõdavad käitumuslikke uskumusi *BB* (*behavioral beliefs*) ja käitumuslike tulemuste hindamist *OE* (*outcome evaluation*). Lühenditele *ATT*, *BB* ja *OE* järgnevad numbrid tähistavad konkreetsete psühholoogiliste muutujate leidmiseks koostatud küsimuste numbreid. Sarnaselt hoiakuga kasutas autor ka **subjektiivse normi** mõõtmiseks otseseid ja kaudseid küsimusi. Subjektiivse normi otsesed küsimused mõõdavad subjektiivset normi ning on markeeritud kui *SUB* (*subjective norms*). Kaudselt mõõdetakse subjektiivset normi läbi normatiivsete uskumuste – *NB* (*normative beliefs*) ning läbi motivatsiooni normidele alluda – *MC* (*motivation to comply*). Sarnaselt eelnevatele lühenditele märgib lühendi järel paiknev number konkreetse psühholoogilise muutuja leidmiseks koostatud küsimuse numbrit. Mudeli viimases osas mõõdetakse läbi otsese muutuja **tajutud kontrolli käitumise üle** – *PBC* (*perceived behavioral control*), kaudseid muutujaid kontrolliga seotud uskumustega *CBS* (*control beliefs strength*) ning tajutava jõu kontrolliga seotud uskumuste üle *CBP* (*control beliefs power*). Taaskord, lühendite *PBC*,

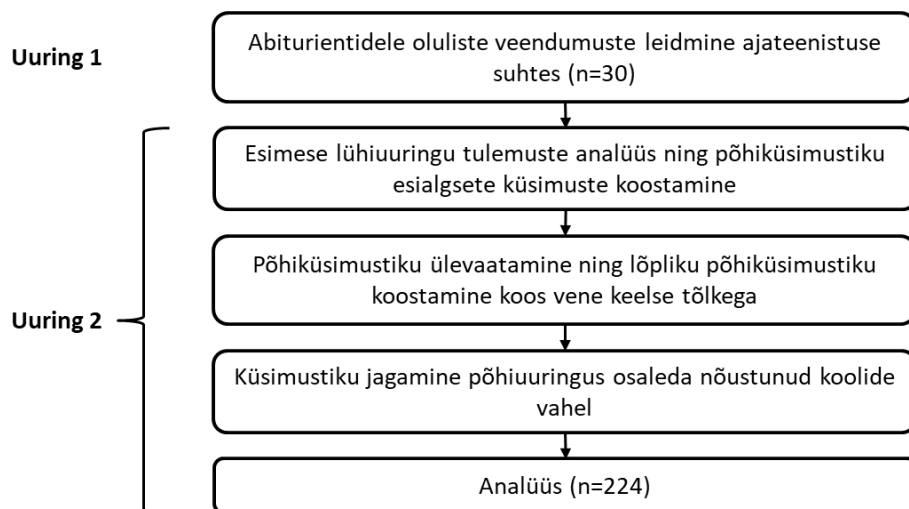
CBS ja CBP järel paiknev number märgib konkreetse psühholoogilise muutuja leidmiseks koostatud küsimuse numbrit. (Francis, *et al.*, 2004, pp. 11-24)

Nagu iga uuringu puhul, on ka antud uuringus mõned piirangud. Mõned neist piirangutest tulevad planeeritud käitumise teooriast endast. Planeeritud käitumise teooria piiranguteks on peetud seda, et teooria põhineb eeldusel, et inimesed on ratsionaalsed olendid, kes teevad süstemaatilisi otsuseid. Teooria ei arvesta teisi muutujaid, mis mõjutavad käitumise kavatsust ja motivatsiooni, nagu hirm, oht, meeleolu või mineviku kogemus. Kuigi teooria arvestab normatiivseid mõjusid, ei võeta see siiski arvesse keskkonnaalaseid või majanduslikke tegureid, mis võivad mõjutada isiku kavatsust käituda. (Knabe, 2012, p. 15)

Antud uuring keskendus abiturientide ja kaitseväeteenistuse kitsamalt ajateenistuse hoiakutele ja kavatsustele. Uuringus ei vaadeldud ega mõõdetud hoiakuid ja kavatsusi ajateenistuse alternatiivide nagu näiteks asendusteenistus üle.

1.4.2. Küsimustiku teoreetilised alused

Kuna TPB põhjal ei ole loodud standardset küsimustikku (Ajzen, 2010), tuli autoril luua küsimustik vastavalt planeeritud käitumise teooria juhiste. Küsimustiku koostamiseks kasutati näidis küsimustikke ja antud teoorial põhinevate küsimustike koostamise juhendeid (Francis, *et al.*, 2004; Ajzen, 2006; Ajzen, 2010). Juhendite ning teooria põhjal viis autor läbi kaks uuringut kokku kahe küsitlusega (vt joonis 7).

Joonis 7. Põhiuuringu küsimustiku kujunemine (autori koostatud)

Esimene lühiuuringküsitlus (vt lisa 2) viidi läbi poolstruktureeritud küsimustikuna, mille peamiseks ülesandeks oli leida abiturientide kõige levinumad ja olulisemad uskumused ajateenistuse kohta. Esimese lühiuuringu küsimustik koosnes kokku 12 küsimusest ja sisaldas lisaks uskumuste leidmiseks koostatud küsimustele ka sotsiaaldemograafiliste tunnuste kohta käivaid küsimusi. Vastuste analüüsi tulemusel valiti kõige sagedamini esinenud uskumused ning neist formuleeriti põhiuuringküsimustiku lõplikud küsimused.

Lõplik põhiküsimustik koosnes **kahest mõõdetavast osast**: esimene osa mõõtis teoreetilisi muutujaid ja abiturientide kavatsusi kaitseväeteenistuse suhtes, küsimustiku teine osa koosnes sotsiaaldemograafilistest tunnustest. Lähtuvalt teooriast oli uurijal lubatud sotsiaaldemograafilised tunnused enda äranägemise järgi valida, küll aga soovitas teooria autor vältida selliseid sotsiaaldemograafilisi tunnuseid, mis ei ole otseses seoses uuringu mudeli mõõdetavate osadega (Ajzen, 2010, p. 5).

Põhiküsimustiku esimese osa peamiseks eesmärgiks oli mõõta teoreetilisi muutujaid ning abiturientide hoiakuid ja kavatsusi kaitseväeteenistuses osalemise suhtes, seal hulgas subjektiivseid norme ja tajutud kontrolli käitumise üle. Teooria autorid soovivad kasutada vähemalt kolme kuni kuut formuleeritud küsimust teooria iga peamise osa hoiaku, subjektiivsete normide, tajutud kontrolli käitumise üle ja kavatsuse käituda kohta (Fishbein & Ajzen, 2010, ref Ajzen, 2010, p. 2). Kokku koosnes põhiuuringu küsimustik 55 küsimusest, kus esimeses osas oli 45 ja teises osas 10 küsimust (vt lisa 1).

Tabel 1. Põhiküsimustiku võti (autori koostatud)

Küsimused	Vastuse formaat	Mõõdetav muutuja	Küsimusi kokku
1 kuni 4	1 – 7	Käitumuslikud uskumused (Behavioural Beliefs)	4
9 kuni 12	-3 – +3	Käitumuslike tulemuste hindamine (Outcome Evaluations)	4
13 kuni 17	-3 – +3	Normatiivsed uskumused (Normative Beliefs)	5
24 kuni 28	1 – 7	Motivatsioon (Motivation to Comply)	5
5 kuni 8	1 – 7	Kontrolliga seotud uskumused (Control Belief Strength)	4
29 kuni 32	-3 – +3	Tajutav jõud (Control Belief Power)	4
18 kuni 23	1 – 7	Hoiak (Attitude)	6
33, 34, 36, 38	1 – 7	Subjektiivne norm (Subjective Norms)	4
40 kuni 44	1 – 7	Tajutud kontroll käitumise üle (Perceived Behavioural Control)	5
35, 37, 39	1 – 7	Kavatsus (Generalised Intention)	3
45	1 – 10	Kavatsus (Intention Statement)	1

Teooria autor Ajzen soovib esimeses osas otsestel muutujatel põhinevaid ja kaudsetel muutujatel põhinevaid küsimuste plokkide omavahel läbi põimida, et vältida kindlat järjekorda, sest eelnevate uuringute korral on märgatud sellest tulenevaid ebatäpsusi. Selleks, et hilisemal analüüsimisel segadust ei tekiks koostati „küsimustiku võti“ (vt tabel 1), mis võimaldas analüüsi osas tuvastada täpselt muutujat mõõtnud küsimused.

Kuigi inimeste hoiakute ja arvamuste mõõtmiseks ja ennustamiseks on loodud erinevaid mudeleid ja teooriad, otsustas autor oma uuringus toetuda TPB teooriale. TPB teoorial põhineva uuringu eeliseks teiste teoreetiliste mudelite ees on selle kompaktsus, tunnustatus teiste teoretikute hulgas, laialdane kasutatavus ja sellega kaasnev akadeemiline usaldusväärsus. Kuna TPB teooria hoiakute mõõtmiseks põhineb juba varasemalt loodud erinevatel teooriatel ja mudelitel, siis ei ole autoril vaja ise erinevaid teooriaid omavahel kombineerida ega TPB mudelile juurde lisada ning ta saab toetuda tänaseks läbikatsetatud ja tunnustatud teooriale. Teooria põhjal koostatud uuringumudel ning põhiküsimustik uuringu läbiviimiseks võimaldavad abiturientide hoiakuid mõõta kompaktselt, kaasaegsel teoorial põhinedes ja arvestada paljude erinevate aspektidega. Teaduslikes ajakirjades on antud teooria alusel ilmunud enam kui 2000 empiirilist uuringut (Fishbein & Ajzen, 2010, p. XVII; Ajzen, 2018). Erinevate autorite hinnangul on TPB parim teoreetiline mudel ennustamaks käitumist, hoiakuid ning neid mõjutavaid tegureid (Yadav & Pathak, 2016, p. 135; Klopffing & McKinney, 2004).

2. ABITURIENTIDE HOIAKUD JA KAVATSUSED KAITSEVÄETEENISTUSE SUHTES – UURING

Käesolev peatükk keskendub Eesti abiturientide hoiakutele kaitseväeteenistuse suhtes ja nende hoiakute kujunemist mõjutavate tegurite uuringule. Alapeatükis 2.1. kirjeldatakse läbiviidud uuringute valimit ja selgitatakse autori empiirilise uuringu meetodikat. Abiturientide ajateenistusse puutuvate hoiakute ja neid hoiakuid mõjutavate tegurite välja selgitamiseks viis autor läbi kaks kvantitatiivset uuringut, millest esimese läbiviimiseks kasutati elektroonilist poolstruktureeritud veebiküsitlust (vt lisa 2) ja teise jaoks struktureeritud veebiküsitlust (vt lisa 1). Alapeatükis 2.2. ja selle alampeatükkides 2.2.1. ja 2.2.2. esitab autor uuringu käigus saadud tulemusi. Eelviimases alapeatükis 2.3. analüüsitakse uuringu tulemusi ja vastatakse püstitatud uurimisküsimustele. Viimases alapeatükis 2.4. esitatakse järeldused võimalikest põhjustest, miks noored ajateenistusest huvitatud ei ole ja tehakse ettepanekud, kuidas noorte hoiakuid ja kavatsusi kujundada.

2.1. Valim ja uurimismetoodika

Magistritöö empiirilises osas viidi läbi kaks küsitlust (vt lisa 1 ja lisa 2), mõlema küsitluse tulemusi analüüsiti kvantitatiivselt. Esimese küsitluse peamine eesmärk oli koguda andmeid abiturientide oluliste veendumuste kohta küsitluse analüüsitud tulemuste põhjal koostati teise uuringu põhiküsitluse küsimused. Teise ehk põhiküsitluse eesmärk oli mõõta abiturientide hoiakuid, hoiakuid mõjutavaid tegureid ja nende omavahelisi seoseid lähtudes planeeritud käitumise teooria komponentidest.

Esimese küsitluse andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud ankeetküsimustikku ja teise küsitluse puhul struktureeritud ankeetküsimustikku. Poolstruktureeritud küsitlus oli üks mitmetest võimalusest, mida teooria autor ja erinevad juhendid välja pakkusid. Lisaks küsitlusele oli võimalik abiturientide olulisi veendumusi ja uskumusi mõõta ka intervjuerimise kaudu või sarnasel teemal tehtud uuringutest selgunud tegureid uurides (Francis, *et al.*, 2004, p. 25). Eelnevate uuringute analüüsimisel kõiki sobilikke uuringu läbiviimiseks vajalikke abiturientidega seotuid veendumusi ei leitud. Intervjuude puhul oleks autor pidanud läbi viima vähemalt 25 intervjuud. Optimaalse ajakasutuse huvides otsustas

autor kasutada poolstruktureeritud lühiküsitlust. Lühiküsitluse valimiks võttis autor vähemalt 25 abiturienti, antud valimisuurust soovitasid Godin & Kok (1996). Poolstruktureeritud küsitluses osalevate abiturientide osas kasutas autor mugavusvalimit. Lühiküsitluse küsimuste koostamisel kasutas autor varasemalt läbiviidud sarnaste uuringute eeskujul valikvastuseid. Autor jättis lühiküsitlusel osalejatele võimaluse küsimustele vastata ka vabas vormis. Kokku koosnes poolstruktureeritud küsitlus neljast erinevast osast ja 12 küsimusest (vt lisa 2). Lühiküsitlus oli koostatud eesti keeles ning oli kättesaadav internetikeskkonnas *Google Forms* ajaperioodil **03.03.-10.03.2019**. Küsitluse tulemused analüüsiti ja kõige sagedamini esinenud abiturientide uskumused ajateenistuse kohta grupeeriti (vt tabel 2), neist omakorda formuleeriti põhiküsitluse küsimustiku lõplikud küsimused (vt lisa 1).

Põhiuuringu uurimisstrateegiaks oli valikuuring (*survey*), kus järeldused üldkogumi kohta tehti valimi analüüsi kaudu (Tooding, 2007, lk 123). Kvantitatiivne uuring võimaldab analüüsida suuri andmemahte ja seda kasutatakse mitmel pool elanikkonna või teatud huvigruppi haaravates uuringutes. Lisaks võimaldas kvantitatiivne analüüs kontrollida ja testida tegurite omavahelisi seoseid (Flick, 2011). Andmete kogumisel kasutati struktureeritud veebiküsitlust (eesti- ja venekeelne, vt lisa 1), uurimismeetodiks oli ankeetküsimustik.

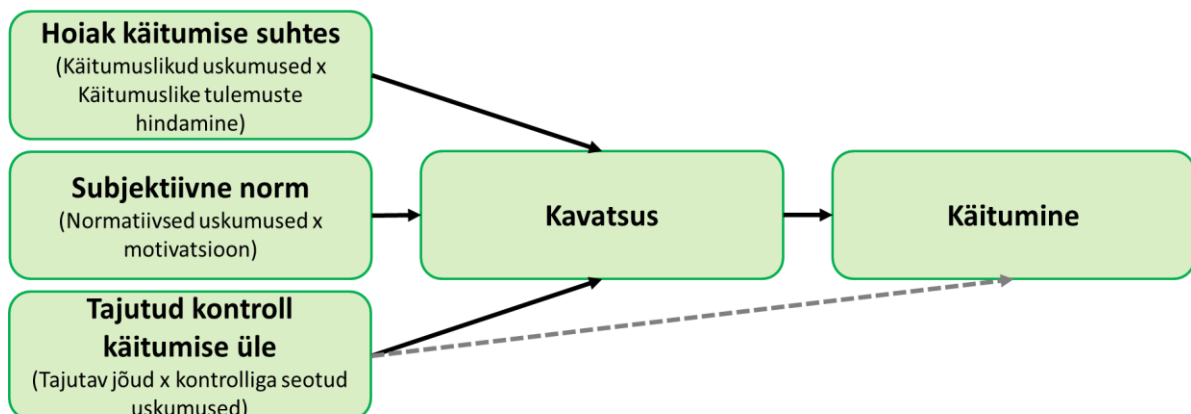
Magistritöö põhiküsitluse valimiks olid Eesti gümnaasiumiharidust pakkuvate koolide (k.a vene õppekeele koolide) mees- ja naisabituriendid vanuses 16 kuni 23 aastat. Eestis oli 2017. aasta andmetel kokku 164 gümnaasiumiharidust pakkuvat kooli (Haridus- ja Teadusministeerium, 2017, p. 9) ning 12. klassi õpilaste arv 2017/2018 õppeaastal oli ümardatult 6600 (Haridus- ja Teadusministeerium, 2017, p. 3). Põhiuuring viidi läbi veebiküsitlusena internetikeskkonnas *Google Forms*, klastervalimit kasutades valis autor välja 124 kooli. Koolide valimist jättis autor välja kõik täiskasvanutele mõeldud gümnaasiumiharidust pakkuvad asutused, kuna seal õppivad õpilased ei oleks uuringu valimisse vanuseliselt sobinud ja suure tõenäosusega oli antud õpilastel juba ajateenistusega erinevaid kokkupuuteid (käinud ajateenistuses või saanud vabastuse). Antud valim võimaldas numbriliselt piirata uuringus osalejate arvu, samas aga säilitada võrdset üle-eestilist noorte jaotumust. Välja valitud koolidele saadeti e-kiri koos uuringu tutvustusega ja juhendiga, kuidas uuringus osaleda (vt lisa 4). Autor palus, et koolid oma osalemisest autorit teavitaksid, seda tegi aga ainult viis kooli ning seetõttu ei ole võimalik hinnata, kui palju koole ning mis koolid tegelikult uuringus osalesid. Veebiküsitlus võimaldas andmeid

kiiremini koguda ja vähendas vigade tekkimise võimalust andmete kopeerimisel. Uuringu aluseks oli planeeritud käitumise teoorial põhinev mudel, mida kohendati autori poolt uuringu jaoks sobivaks ja mille alusel koostati uuringumudel (Fishbein & Ajzen, 2010). Kuna valimisse võis sattuda ka alaealisi, siis uuringu eetilise tagamiseks paluti uuringus osalevatel koolidel teavitada abiturientide vanemaid uuringu toimumisest. Uuringus osalemine oli vabatahtlik ning uuringus osalejatele garanteeriti täielik anonüümsus, samuti oli võimalik uuring igal ajahetkel pooleli jätta. Uuringu tulemuste üldistamiseks kõikidele Eestis õppivatele abiturientidele oli vaja saada vähemalt 95 korrektselt täidetud ankeeti. Valimi suuruse arvutamiseks kasutati valimimahu kalkulaatorit, kus usaldusnivooks oli seatud 90%, lubatud veapiiriks 10% ja uuritavate koguarvuks 6600 (MacCarr, 2018). Mõlemad veebiküsitlused viidi läbi *Google Forms* küsitluskeskkonnas. Kvantitatiivseid andmeid analüüsiti programmidega *IBM SPSS*, *IBM SPSS AMOS 25* ja *MS Excel 2016*.

Uuringu eesmärgi saavutamiseks soovis autor leida vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- Millised on abiturientide hoiakud kaitseväeteenistuse suhtes?
- Millised on abiturientide kavatsused seoses kaitseväeteenistusse asumisega?
- Millised tegurid mõjutavad abiturientide hoiakuid ja kavatsust?

Antud magistritöö eesmärgi saavutamiseks teostas autor kvantitatiivse uuringu struktureeritud küsimustiku abil (vt lisa 1). Küsitluse läbiviimiseks ning käitumise kujundamise võimaluste leidmiseks kasutas autor Ajzen ja Fishbein poolt loodud planeeritud käitumise teooriat (vt joonis 8).

Joonis 8. Planeeritud käitumise teooria (Ajzen, 1991; autori tõlgitud)

Ajzen ja Fishbein kombineerisid varasemalt loodud erinevad teooriad ühtseks ning töötavaks mudeliks, mille abil saab ennustada indiviidi käitumist ja hoiakuid, samuti võimaldab mudel uurida neid mõjutavaid tegureid. Põhiküsitlus koosnes kahest osast, esimeses osas mõõdeti otseselt ja kaudselt hoiakut, subjektiivset normi, tajutud kontrolli käitumise üle ja kavatsust.

2.1.1. Muutujate mõõtmine

Kaudselt mõõdetavad muutujad

Kaudselt mõõdetavate muutujate mõõtmiseks tuli muutuja alamgruppide küsimused omavahel paaridena läbi korrutada. Omavahel läbikorrutatavate alamgruppide skaalad olid vastavalt 1 kuni 7 ja -3 kuni +3. Küsimuste paaride korrutised liideti: saadud summa väljendab positiivset või negatiivset toetust muutujale. Kaudselt mõõdetava muutuja ühe vastaja hoiaku arvutusvalem:

$$ATT_{kaudne} = \sum_{i=1}^4 \mathbf{a}_i \times \mathbf{e}_i = (\mathbf{a}_1 \times \mathbf{e}_1) + (\mathbf{b}_2 \times \mathbf{f}_2) + (\mathbf{c}_3 \times \mathbf{g}_3) + (\mathbf{d}_4 \times \mathbf{h}_4) \quad (1)$$

kus ATT_{kaudse} = kogu kaudse muutuja hoiaku skoor, $\mathbf{a}_1, \mathbf{b}_2, \mathbf{c}_3$ ja $\mathbf{d}_4$ on iga nelja käitumusliku uskumuse skoorid ja $\mathbf{e}_1, \mathbf{f}_2, \mathbf{g}_3$ ja $\mathbf{h}_4$ on iga käitumusliku tulemuse hindamise skoorid.

Otseselt mõõdetava muutuja leidmiseks kasutati kokku 19 küsimust, mille vastuste skaalaks oli 1 kuni 7, välja arvatud ühe kavatsuse tegurit mõõtvat küsimuse puhul, kus kasutati vastuse skaalat 1 kuni 10. **Hoiaku (ATT)** muutuja koosnes kuuest mõõdetavast elemendist, mida hinnati 7-punktilisel skaalal. Hoiaku küsimuse näide koos hindava skaalaga: „Minu arvates on ajateenistus...“, kus 1 Ebapraktiline ja 7 Kasulik. Mõõdetavaid elemente valiti nii, et need mõõdaks nii käitumuslikke, saavutuslikke (nt kasulik – kasutu) kui ka kogemuslikke muutujaid ehk seda, kuidas tunneb abiturient ennast, kui mõtleb ajateenistusse minemise peale (nt, kas meeldivat või ebameeldivat tunnet). Mõõdetavate elementide hulka lisati ka „halb ja hea“ skaala, kuna see hõlmab üleüldist hinnangut. Muutuja **subjektiivne norm (SUB)** hõlmas nelja teguri mõõtmist skaalal 1 kuni 7, kus 1 vastas „Üldse ei nõustu“ ja 7 „Nõustun täielikult“. Näiteks: „Kas Teilt oodatakse, et Te lähete ajateenistusse?“. SUB muutuja mõõtmise eesmärk oli välja selgitada, kui palju mõjutab sotsiaalne surve vanematelt, sõpradelt, klassikaaslastelt ja ühiskonnast abituriendi kavatsust ajateenistusse minna. Sotsiaalset survet mõõdeti abituriendi jaoks oluliste mõjutajate põhjal. Kolmas otseselt mõõdetav muutuja oli muutuja **tajutud kontroll** ajateenistusse mineku üle (**PBC**).

Antud muutujat mõõdeti kokku viie teguriga skaalal 1 kuni 7, kus neljale tegurile vastas 1 „Üldse ei nõustu“ ja 7 „Nõustun täielikult“ ning ühele tegurile vastas 1 „Väga raske“ ja 7 „Väga kerge“. Näiteks: „Kui raske on Teie jaoks ajateenistusse minek?“. Viimane otseselt mõõdetav muutuja oli **kavatsus (INT)**. Muutuja kavatsus koosnes kokku neljast mõõdetavast küsimusest, kus kolme küsimuse puhul kasutati 7 punktilist skaalat ning ühe küsimuse puhul 10 punktilist skaalat 1 kuni 10-ni. Kolme teguri puhul vastas 1 „Üldse ei nõustu“ ja 7 „Nõustun täielikult“. Neljanda teguri puhul rakendati skaalat 1 kuni 10, kus 1 vastas „Liiga lühike“ ja 10 „Liiga pikk“. Kõikide otseselt mõõdetud muutujate numbrilise väärtuse saamiseks tuli skaalal 1 kuni 7 saadud tulemused liita ja arvutada mediaanpunkt. Leitud mediaanpunkt väljendas muutuja tugevust ja seotust hoiakute kujunemisega.

Kaudselt mõõdetavat hoiaku muutujat mõõdeti kokku 26 küsimuse kaudu. Hoiak jaguneb kaheks: **käitumuslikeks uskumusteks (BB)** ning **käitumuslike tulemuste hindamiseks (OE)**. Lühiküsitluse tulemusel saadud vastuste põhjal valiti neli enim esinenud käitumuslikku uskumust ja koostati nende põhjal erinevad väited. BB väiteid mõõdeti 7-punktilisel skaalal, kus 1 vastas „Üldse ei nõustu“ ja 7 vastas „Nõustun täielikult“. OE hindamisel kasutati samuti lühiküsitluses saadud tulemusi ning nende põhjal koostati neli väidet 7-punktilisel skaalal -3 kuni +3, kus -3 vastas „Üldse ei nõustu“ ja +3 „Nõustun täielikult“. Kaudse hoiaku leidmiseks korrutatakse väited BB ja hinnangud OE omavahel ning liidetakse. Kaudsete muutujate tulemuste leidmiseks kasutati mõõdetavate muutujate omavahelist korrutist. Näiteks kaudse muutuja hoiaku (ATT_{kaudne}) leidmiseks korrutati iga BB seotud küsimuse skoor läbi OE-ga seotud küsimuste skooriga ning tulemused liideti, saadud tulemus väljendab kaudset hoiaku muutujat. ATT_{kaudne} ühe vastaja mõõtmise valem:

$$ATT_{\text{kaudne}} = \sum_{i=1}^4 BB_i \times OE_i \quad (2)$$

kus ATT_{kaudse} = kogu kaudse muutuja hoiaku skoor, BB_i on käitumusliku uskumuse (BB) skoor ja OE_i on käitumusliku tulemuse hindamise (OE) skoor.

Kuna ATT_{kaudne} leidmiseks kasutatakse kokku nelja küsimuste paari, siis on ATT_{kaudse} võimalik skoor $(7 \times \pm 3) \times 4 =$ vahemikus **-84 kuni +84**. Tulemused vahemikus -84 kuni 0 näitavad negatiivset (-) seost, 0 on neutraalne ning 0 kuni +84 näitab positiivset (+) seost. Skaala mõõtmisvahemik jaguneb kuueks osaks, kus -84 kuni -57 näitab tugevat negatiivset seost, -56 kuni -29 keskmist negatiivset seost, -28 kuni 0 nõrka negatiivset seost, 0 kuni +28 näitab nõrka positiivset seost, +29 kuni +56 keskmist positiivset seost ja +57 kuni +84 tugevat positiivset seost. Mida rohkem äärmusesse kalduvam on tulemus, seda tugevamalt

negatiivne või positiivne ta on. **Positiivne (+)** tulemus tähendaks, et üldiselt on abiturientide kaudne hoiak ajateenistusse minekusse positiivne, **negatiivse (-)** tulemus väljendaks abiturientide kaudne hoiak vastumeelsust ajateenistusse mineku suhtes.

Kaudse muutuja subjektiivse normi (SUB_{kaudne}) leidmiseks kasutatakse **normatiivse uskumuse (NB)** ja **motivatsiooni (MC)** küsimuste omavahelist korrutist, saadud skoor liidetakse teiste küsimuste omavaheliste korrutiste skooriga, saadud tulemused liidetakse ning saadud skoor väljendab kaudse muutuja subjektiivse normi skoori. NB arvutamise puhul kasutatakse 7-punktilist skaalat -3 kuni +3, kus -3 vastas „Üldse ei nõustu ja +3 „Nõustun täielikult“. MC puhul kasutati 7-punktilist skaalat 1 kuni 7, kus 1 vastas „Üldse ei nõustu ja 7 „Nõustun täielikult“. Muutuja SUB_{kaudne} ühe vastaja leidmise valem:

$$SUB_{kaudne} = \sum_{i=1}^5 NB_i \times MC_i \quad (3)$$

kus SUB_{kaudse} = kogu kaudse muutuja subjektiivse normi skoor, NB_i on normatiivse uskumuse (NB) skoor ja MC_i on motivatsiooni (MC) skoor.

Kuna SUB_{kaudne} ühe vastaja muutuja leidmiseks kasutatakse kokku viite küsimuste paari, siis on muutuja SUB_{kaudse} võimalik skoor $(\pm 3 \times 7) \times 5 =$ vahemikus **-105 kuni +105**. Tulemused vahemikus -105 kuni 0 näitavad negatiivset seost, 0 on neutraalne ja 0 kuni +105 näitab positiivset seost. Skaala mõõtmisvahemikud jagunevad kuueks, kus -105 kuni -71 väljendab tugevat negatiivset ühiskondlikku survet, -70 kuni -36 keskmist negatiivset ühiskondlikku survet, -35 kuni 0 nõrka negatiivset ühiskondlikku survet, 0 kuni +35 nõrka positiivset ühiskondlikku survet, +36 kuni +70 keskmist positiivset ühiskondlikku survet ja +71 kuni +105 tugevat positiivset ühiskondlikku survet ajateenistusse minna. **Positiivne (+)** tulemus tähendaks, et üldiselt mõjutab kaudne subjektiivne norm abiturientide ajateenistusse minekut pooldavalt ja **negatiivse (-)** tulemuse korral väljendaks kaudne subjektiivne norm abiturientide vastumeelsust ajateenistusse mineku osas. Kaudse tajutud kontrolli ajateenistusse mineku üle (PBC_{kaudne}) leidmiseks kasutatakse **kontrolliga seotud uskumuste (CBS)** ja nende **tajutava jõu (CBP)** omavahelist korrutist, tulemused liidetakse ning saadud skoor väljendab kaudselt mõõdetud muutuja PBC skoori. CBS mõõtmiseks kasutatakse 7-punktilist skaalat 1 kuni 7, kus 1 vastas „Üldse ei nõustu“ ja 7 „Nõustun täielikult“. CBP mõõtmise puhul kasutatakse 7-punktilist skaalat -3 kuni +3, kus -3 vastab „Negatiivselt“ ja +3 „Positiivselt“.

PBC_{kaudne} (uskumustel põhinev kontroll ajateenistusse mineku kohta) ühe vastaja leidmise valem:

$$PBC_{\text{kaudne}} = \sum_{i=1}^4 CBS_i \times CBP_i \quad (4)$$

kus PBC_{kaudse} = kogu kaudse muutuja tajutud kontroll ajateenistusse mineku üle skoor, CBS_i on kontrolliga seotud uskumuse (CBS) skoor ja CBP_i on tajutava jõu (CBP) skoor.

Kuna muutuja PBC_{kaudne} leidmiseks kasutatakse kokku nelja küsimuste paari, siis on PBC_{kaudse} võimalik skoor $(7 \times \pm 3) \times 4 =$ vahemikus **-84 kuni +84**. Tulemused vahemikus -84 kuni 0 näitavad negatiivset (-) kontrolli, 0 on neutraalne ja 0 kuni +84 näitab positiivset (+) seost. Skaala mõõtmisvahemik jaguneb kuueks osaks, kus -84 kuni -57 näitab tugevat negatiivset kontrolli, -56 kuni -29 keskmist negatiivset kontrolli, -28 kuni 0 nõrka negatiivset kontrolli, 0 kuni +28 näitab nõrka positiivset kontrolli, +29 kuni +56 keskmist positiivset kontrolli ja +57 kuni +84 tugevat positiivset kontrolli. **Positiivne (+)** tulemus tähendaks, et üldiselt mõjutab PBC_{kaudne} abiturientide suhtumist ajateenistusse minekusse positiivselt ning **negatiivse (-)** tulemuse korral väljendaks PBC_{kaudne} abiturientide vastumeelsust ajateenistusse mineku suhtes. Põhiuuringu teine osa koosnes kokku 10. sotsiaaldemograafilisest küsimusest, küsimustele sai vastata ainult valikvastustega.

Otseselt mõõdetavad muutujad

Otseste muutujate mõõtmiseks tuli muutuja mõõtvate küsimuste tulemused omavahel liita. Saadud tulemust võrreldi muutuja kõikide võimalike tulemuste skaalaga. Otseselt mõõdetava muutuja kavatsuse (INT) mõõtmiseks kasutati kokku 3 küsimust vastuste skaalal 1 kuni 7. Saadud tulemused liideti ning võrreldi INT kõikide võimalike tulemuste skaalal $(3 \times 1 - 7) = 3$ kuni 21, kus tulemused vahemikus 3 kuni 9 näitasid madalat kavatsust, 9 kuni 15 keskmist ning 15 kuni 21 kõrget kavatsust ajateenistusse minna.

Hoiaku (ATT) mõõtmiseks kasutati kokku 5 küsimust vastuste skaalal 1 kuni 7. Saadud hoiakut mõõtvad tulemused liideti ning võrreldi ATT kõikide võimalike tulemuste skaalal $(5 \times 1 - 7) = 5$ kuni 35, kus tulemused vahemikus 5 kuni 15 näitasid madalat hoiakut, 15 kuni 25 mõõdukat hoiakut ja 25 kuni 35 kõrget hoiakut ajateenistuse suhtes.

Subjektiiivse normi (SUB) mõõtmiseks kasutati kokku 3 küsimust vastuse skaalal 1 kuni 7. Saadud ühe vastaja küsimuste tulemused liideti ning võrreldi SUB kõikide võimalike tulemuste skaalal $(3 \times 1 - 7) = 3$ kuni 21, kus tulemused vahemikus 3 kuni 9 näitasid madalat, 9 kuni 15 keskmist ning 15 kuni 21 kõrget ühiskondliku survet.

Viimase otseselt mõõdetava muutuja tajutud kontroll käitumise üle (PBC) mõõtmiseks kasutati 4 küsimust vastuste skaalal 1 kuni 7. Saadud tulemused liideti ning võrreldi PBC kõikide võimalike tulemuste skaalal $(4 \times 1 - 7) = 4$ kuni 28, kus tulemused vahemikus 4 kuni 12 näitasid madalat, 12 kuni 20 keskmist ning 20 kuni 28 kõrget tajutud kontrolli ajateenistusse minemise osas.

Lisaks kasutas autor uuringu mudeli komponentide otseste ja kaudsete muutujate omavaheliste seoste uurimiseks Pearsoni lineaarset korrelatsioonikordajat ja mitteparameetrilist Spearmani astakorrelatsiooni. Pearsoni korrelatsiooni puudusteks on korrelatsiooni tundlikkus erandite suhtes ja eeldab tunnuste normaalset jaotust lineaarsel skaalal (Kothari, 2004, lk 139). Korrelatsiooni nii Pearsoni kui ka Spearmani seose tugevuse hindamisel lähtuti järgnevast hindamise jaotuse mudelist (Rowntree, 1981, lk 170):

- 0,0 – 0,2 – olematu, väga nõrk;
- 0,2 – 0,4 – nõrk;
- 0,4 – 0,7 – keskmine;
- 0,7 – 0,9 – tugev;
- 0,9 – 1,0 – väga tugev.

Lisaks kasutati uuringus mitmeid t-teste sotsiaaldemograafiliste küsimuste keskmiste tulemuste, aritmeetiliste keskväärtuste ning otseselt ja kaudselt mõõtvate küsimuste ning muutujate keskmiste tulemuste aritmeetiliste keskväärtuste vahel. Sisereliaabluse mõõtmiseks kasutati Cronbachi α (alfa), antud moodus on laialdaselt kasutatud sisereliaabluse mõõtmisel. Cronbachi α hindamisel lähtus autor planeeritud käitumise teooria juhendis välja toodud soovitusel, kus α väärtus pidi olema suurem kui 0,6 ($\alpha > 0,6$).

Lisaks viidi kõigi otseste ja kaudsete muutujate ning nende küsimuste vahel läbi faktoranalüüs (vt lisa 6) (*Confirmatory Factor Analysis*), et hinnata iga mõõdetava suhtelist tähtsust ja sobivust küsimustikus. Selleks, et vaadelda, kuidas erinevad otsesed muutujad (ATT, SUB ja PBC) ennustavad otsest muutujat kavatsust (INT) (vt joonis 11), viidi läbi valikute analüüs (*Path Analysis*). Enne põhiküsimustiku avaldamist testis autor küsimustiku

selgust ja arusaadavust testrühma peal. Testrühma pealt saadud tagasiside põhjal muudeti osade küsimuste sõnastust. Küsimustik oli kõigile uuringusse kutsutud koolidele ja abiturientidele kättesaadav interneti keskkonnas *Google Forms* ajaperioodil **12.03.-27.03.2019**. Uuringu lõppedes enam tulemusi ei arvestatud ning uuring suleti.

2.2. Uuringu tulemused

Magistritöö uuringu raames viidi läbi kaks uuringut lühiuuring abiturientide hoiakute kogumiseks ning põhiuuring abiturientide hoiakute, kavatsuste ja mõjutavate tegurite uurimiseks ja mõõtmiseks. Esimese, lühiuuringu eesmärk oli põhiuuringu küsitluse ette valmistamine. Lühiuuringust võttis osa kokku 30 abiturienti ning põhiuuringus osales 226 abiturienti. Järgnevad alapeatükid annavad ülevaate lühiuuringu käigus saadud tulemustest, millele järgnevad põhiuuringu tulemused.

2.2.1. Lühiuuringu tulemused

Lühiuuringu kirjeldav statistika

Lühiküsitlusest võttis osa kokku 30 noort, neist 43% ($n = 13$) naist ja 57% ($n = 17$) meest, küsitluses osalenute keskmine vanus oli 20 aastat. Uuringus osalejatest oli rahvuselt eestlased 22 ning rahvuselt venelased 8, muu rahvuse esindajaid uuringus ei osalenud. Uuring viidi läbi veebikeskkonnas *Google Forms* ajavahemikul 03.03.-10.03.2019. Uuringu tulemused analüüsiti, sarnased tegurid grupeeriti ning järjestati esinemise ja protsentuaalselt kahanevas järjekorras (vt tabel 2). Tabelis 2 on välja toodud kuus erinevat kategooriat, mis kirjeldavad noorte uskumusi ajateenistuse osas. Tabeli esimesel real on välja toodud noorte uskumused ajateenistuse positiivsetest külgedest ja eelistest ning ajateenistusega seotud negatiivsetest uskumustest. Teisel real on välja toodud noorte uskumused selle kohta, kes kiidavad nende kavatsust minna ajateenistusse või kes on selle otsuse vastu. Viimasel real on välja toodud noorte uskumused, mis raskendavad või kergendavad ajateenistusse minekut. Tabelis märgitud „kõik uskumused“ näitab uskumuste koguarvu, mida antud tunnuse kirjeldamiseks uuringus osalejad kasutasid. Ühesugused või sarnased uskumused on kategoriseeritud, kategooria järel olev number märgib kui mitu korda antud uskumust uuringus mainiti. Selle järel olev protsent näitab kui suure osa moodustas antud uskumuse esinemine kogu antud

kategooria uskumustest. „Kõik uskumused“ kõrval olev number (tähis M) märgib mitut uskumust keskmiselt iga uuringus osaleja antud kategooria juures nimetas. Keskväärtuse kõrval olev number (tähis SD) märgib uskumuste arvu võimaliku kõikumist ehk standardhälvet. Näiteks nimetati uskumusi ajateenistusse minekut kergendavate asjaolude kohta kokku 64 korral. Keskmiselt nimetas iga uuringus osaleja kategooria kohta 2,1 uskumust, mille standardhälbek oli $\pm 0,7$.

Kõige sagedamini esines ajateenistuse positiivsete külgede ja eeliste kohta käivaid tunnuseid (kõik uskumused = 154). Seevastu, ainult 42 korral mainiti neid tunnuseid, mis käsitlesid „ei kiida heaks ajateenistusse“ minemist. Küsitluses oli kokku neli tunnust, mida mainisid kõik küsitluses osalenud noored. Kaks tunnust, mida kõik küsitluses osalejad mainisid, olid ajateenistuse positiivsete külgede ja eeliste osas „**uued tutvused ja kontaktid**“ 30 korral ning „**annab hea füüsilise vormi**“ samuti 30 korral. Teised tunnused esinesid kategoorias „ajateenistusse minekut kergendavad asjaolud“ „**lühema ajateenistuse näol**“ 30 korral ja neljas tunnus kategoorias „raskendavad asjaolud“ mis põhjustavad ajateenistusest eemale hoidmist ja milleks oli „**ajateenistuse pikkus**“ 30 korral.

Kategooria, kes „kiidavad heaks ajateenistusse mineku“ kõige sagedamini, 25 korral esinenud tunnus oli „sõpruskond“. „Sõpruskonna“ puhul on tegu grupeeritud tunnusega, millele liideti juurde „tutvusringkond“ tunnuse tulemused, sest mõlemad tunnused mõõtsid sama asja. „Sõpruskond“ esines 25% kõikide heaks kiidetavate tunnuste mainimisel. „Sõpruskonnale“ järgnes tunnus „ema“ 20 korral ja kolmandana „ühiskond“ 19 korral. Tunnuste „ei kiida heaks“ korral oli jällegi kõige enam esinenud tunnuseks „sõpruskond“ 15 korraga, millele järgnes „mitte keegi“ 9 korral ja „ema“ 5 korral. Ajateenistusse minekut kergendavate asjaoludena toodi välja kõige rohkem „lühem ajateenistuse aeg“ 30 korral, millele järgnes „eelis mittekäinute ees“ 22 korral. Ajateenistusse minekut raskendavate asjaoludena toodi kõige enam välja „ajateenistuse pikkust“ 30 korral, millele järgnes „leebed karistused“ 20 korral ja „kehv füüsiline vorm“ 11 korral. Antud lühiküsitluse tulemused võeti uskumustel põhinevate ehk kaudselt mõõdetavate muutujate küsimuste koostamiseks.

Tabel 2. Lühiküsitluse kirjeldav statistika ajateenistuse kohta käivatest uskumustest (autori koostatud)

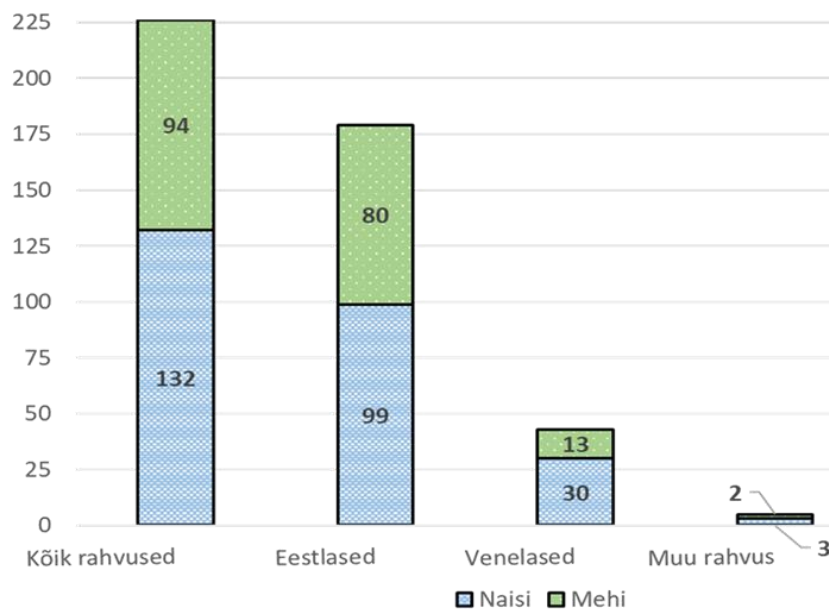
Positiivsed küljed ja eelised	Kõik uskumused 154	M ± SD 5,1 ± 1,7	Negatiivsed küljed ja puudused	Kõik uskumused 65	M ± SD 2,2 ± 0,5
Uued tutvused ja kontaktid	30 19%		Liigne pikkus	24 37%	
Annab hea füüsilise vormi	30 19%		Ei saa koju	15 23%	
Õpetab kasulike oskusi*	26 17%		Muu	14 21%	
Tõstab vaimset võimekust	25 16%		Perest eemal	12 18%	
Õpetab meeskonnatööd	19 12%		Liiga range	0 0%	
Õpetab ellujäämiseks oskusi	11 7%		Vaimselt raske	0 0%	
Lisa aeg otsuste tegemiseks**	10 6%		Füüsiliselt raske	0 0%	
Võimalus keelt õppida	3 2%				
Muu	0%				
Kiidadavad heaks	96	3,2 ± 2,2	Ei kiidaks heaks	42	1,4 ± 0,5
Sõpruskond***	25 26%		Sõpruskond***	15 36%	
Ema	20 21%		Mitte keegi	9 21%	
Ühiskond	19 20%		Ema	5 12%	
Isa	11 11%		Ühiskond	5 12%	
Klassikaaslased	11 11%		Sugulased	4 10%	
Sugulased	10 10%		Muu	4 10%	
Mitte keegi	0 0%		Klassikaaslased	0 0%	
Muu	0 0%		Isa	0 0%	
Kergendavad asjaolud	64	2,1 ± 0,7	Raskendavad asjaolud	75	2,5 ± 0,7
Lühem ajateenistus	30 47%		Ajateenistuse pikkus	30 40%	
Eelis mitte käinute ees	22 34%		Leebed karistused	20 27%	
Suurem rahaline toetus	12 19%		Kehv füüsiline vorm	11 15%	
Leebemad tervisenõuded	0 0%		Vaimne tervis	9 12%	
Hirm trahvi saada	0 0%		Karmid tervisenõuded	5 7%	
Muu	0 0%		Muu	0 0%	

M ± SD tähendab aritmeetiline keskmist ± standardhälvet uskumusi inimese kohta. Positiivsed küljed ja eelised vastab küsimusele „Mis on Teie arvates ajateenistuse positiivsed küljed või eelised?“ Negatiivsed küljed ja puudused vastab küsimusele „Mis on Teie arvates ajateenistuse negatiivsed küljed või puudused?“ Kiidadavad heaks vastab küsimusele „Kes Teie arvates kiidaksid heaks või toetaks Teie otsuse minna ajateenistusse?“ Ei kiida heaks vastab küsimusele „Kes Teie arvates ei kiidaks heaks või oleks vastu Teie otsusele minna ajateenistusse?“ Kergendavad asjaolud vastab küsimusele „Millised tegurid või asjaolud kergendaksid Teie minekut ajateenistusse?“ Raskendavad asjaolud vastab küsimusele „Millised tegurid või asjaolud muudaksid ajateenistusest eemale hoidmise raskemaks?“ * Küsimust lühendati tabeli jaoks, algne küsimus oli: “Õpetab kasulike oskusi tulevaseks eluks”. ** Küsimust lühendati tabeli jaoks, algne küsimus oli: “Annab lisa aega mõtlemiseks, mida elus edasi teha”. ***Sõpruskonna tulemused liideti tutvusringkonna omaga kuna kirjeldavad sama valimit.

2.2.2. Põhiuuringu tulemused

Põhiuuringut kirjeldav statistika

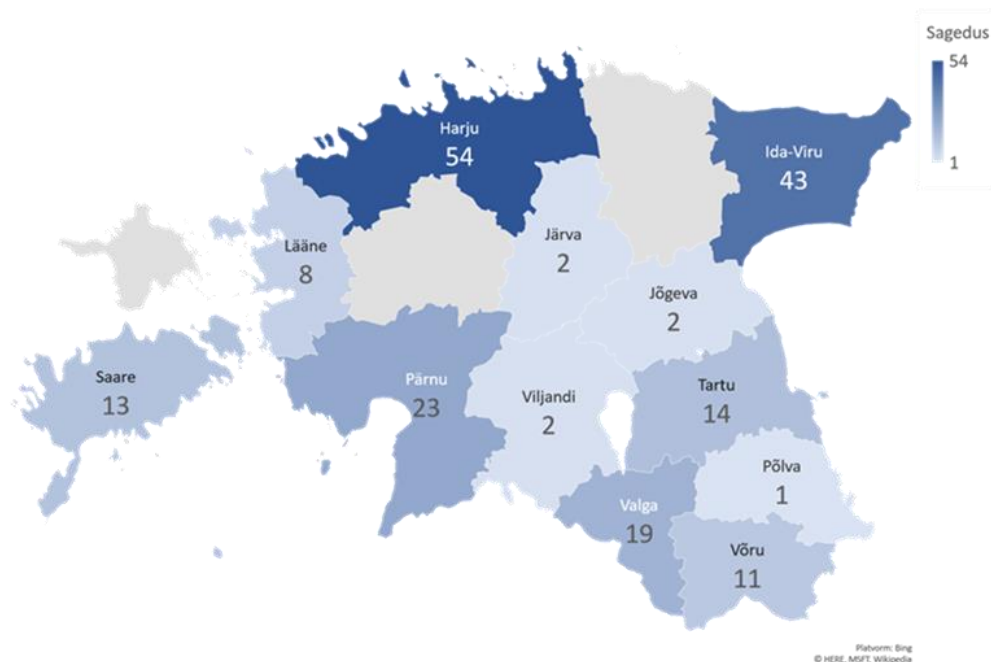
Võimalust uuringus osaleda pakuti 124 gümnaasiumi haridust pakkuvale koolile üle Eesti, küsitlus viidi läbi interneti keskkonnas *Google Forms* ajaperioodil 12.03. - 27.03.2019. Kokku laekus 226 täidetud ankeeti, millest 42% (n = 94) mees- ja 58% (n = 132) naissoost abiturienti. Küsitluses osalejate vanus varieerus vahemikus 16 kuni 27 aastat. Kuna uuringus osalevate abiturientide vanuseliseks piiriks oli seatud 16-23 eluaastat, siis eemaldati laekunud ankeetide hulgast kaks tulemust, kus oli märgitud vanuseks 27 eluaastat (vt käesolev töö, lk 35). Sellest tulenevalt toetub uuringu tulemuste analüüs 224 täidetud ankeedile. Uuringus osalenud abiturientide vanuse aritmeetiliseks keskväärtuseks peale kahe äärmuse eemaldamist tuli 18,4 aastat (SD = 0,6). Rahvuslikult jagunesid uuringus osalejad järgnevalt: eestlasi 79% (n = 178), venelasi 19% (n = 43) ja 2% (n = 5) muust rahvusest. Uuringus osalenud abiturientide jaotumus rahvuse ja soo järgi on kujutatud joonisel 9.

Joonis 9. Abiturientide jaotumus rahvuse ja soo järgi (autori koostatud)

Kõigist uuringus osalenutest oli riigikaitseõppe läbinud 50,9% (n = 114) ja 49,1% (n = 110) ei olnud riigikaitseõpet läbinud. Vastanud abiturientidest 68,7% (n = 154) elas linnas ning 31,3% (n = 70) maapiirkonnas. Abiturientide jaotuvust põhielukoha järgi on kujutatud joonisel 10.

Joonis 10. Abiturientide jaotus põhielukoha järgi (autori koostatud)

Piirkondlikult jaotusid küsitluses osalenud maakondade kaupa vastavalt: Harju maakond 54; Ida-Viru maakond 43; Pärnu maakond 23; Valga maakond 19; Tartu maakond 14; Saare maakond 13; Võru maakond 11; Lääne maakond 8; Jõgeva maakond 2; Järva maakond 2; Viljandi maakond 2 ja Põlva maakond 1. Tulemusi ei saadud Rapla maakonnast, Hiiu maakonnast ja Lääne-Viru maakonnast, kõik ülejäänud maakonnad olid esindatud. Neli kõige enam esinenud maakonda olid: Harju maakond 24,1%; Ida-Viru maakond 19,2%, Pärnu maakond 13,8% ja Valga maakond 10,3%, teiste maakondade osalusprotsent jäi alla 10%.

Valiidsus

Valiidsuse puhul on tegemist keerulise nähtusega, mille puhul eristatakse kolme erinevat ennustavat, konstrukti-, välist ning sisemist valiidsust (Elmes *et al.*, 2013), Babbie (2010) lisab neile kolmele juurde ka ilmse ehk näiva valiidsuse. Antud uuringu puhul vaadeldi konstrukti sisemist valiidsust läbi Pearsoni ning Spearmani korrelatsioonide. Antud tulemus võimaldas hinnata ka näivat valiidsust. Ennustava ja välise valiidsuse mõõtmiseks oleks kõige paremaks võimaluseks olnud sama uuringu läbiviimine lühikese ajaperioodi jooksul ehk re-testi abil, kus saadud kõrged korrelatsioonid oleksid näidanud kõrget valiidsust ja madalad vastavalt madalat valiidsust. Antud uuringu puhul selle ulatust ning suurust

arvestades oleks see olnud väga keeruline. Autor kaalus ka valiidsuse mõõtmiseks saadud valimi juhuslikusse alusel poolitada ning saadud tulemusi eraldi analüüsida ning hiljem võrrelda. Saadud valimi hulk ($n = 224$) seda aga kahjuks ei oleks võimaldanud, kuna sellisel juhul ei oleks mõõdetavat ja populatsioonide analüüsimiseks vajalikku valimi taset saavutatud. Selle asemel hinnati valiidsust kaudsete ja otseste muutujate vahel läbi Pearsoni ja Spearmani korrelatsioonide. Pearsoni korrelatsioon näitab, kas kaudsed ja otsesed muutujad olid hästi konstrueeritud ja omavad omavahelist lineaarset seost. Selgus, et kõikide kaudselt mõõdetud uskumuste vahel, väljaarvatud PBC ($p < 0,05$) oli väga tugev korrelatiivne seos ($p < 0,01$). Tulemused jaotusid järgnevalt: käitumuslikud uskumused (BB) hoiakutega (ATT) ($r = 0,80$; $p < 0,01$); normatiivsed uskumused (NB) subjektiivsete normiga (SUB) ($r = 0,63$; $p < 0,01$) ja kontroll uskumused (CB) tajutava kontrolliga käitumise üle (PBC) ($r = 0,47$; $p < 0,048$). Kuna Pearsoni korrelatsioon on tundlik erandite suhtes ja eeldab tunnuste normaalset jaotust lineaarsel skaalal, otsustas autor tulemusi vaadelda ka Spearmani ehk astakorrelatsioonikordajaga. Astakorrelatsioonikordaja puhul olid tulemused sarnased ega erinenud statistiliselt oluliselt teineteise tulemustest. Tulemused tulid vastavad: BB ja ATT ($r = 0,80$; $p < 0,01$); NB ja SUB ($r = 0,69$; $p < 0,01$) ja CB ja PBC ($r = 0,77$; $p < 0,019$). Madal korrelatsioon kaudsete ja otseste muutujate vahel oleks näidanud, kas halvasti koostatud küsimusi või küsimuste suutmatust piisavalt avaralt muutujat mõõta. Mõlema, nii Pearsoni kui ka Spearmani korrelatsioonid näitasid tugevat korrelatsiooni kaudsete ja otseste muutujate vahel ning nende kahe erineva korrelatsiooni mõõtjate tulemused ei erinenud statistiliselt oluliselt.

Reliaablus

Planeeritud käitumise teooria nõuab, et otseste muutujate vahel oleks tugev sisereliaablus (Ajzen, 2002 (Revised January, 2006), p. 8). Selleks, et kontrollida otseste muutujate sisemist usaldusväarsust, tuli leida, kas muutuja: kavatsus (INT), hoiak (ATT), subjektiivne norm (SUB) ja (PBC) mõõtmiseks kasutatud üksiküsimused mõõdavad sama nähtust, mida kõik sama konstrukti teised küsimused. Sisereliaabluse mõõtmiseks kasutati Cronbachi α (*alfa*), antud moodus on laialdaselt kasutusel sisereliaabluse mõõtmisel ning samuti soovitab seda kasutada juhend, mille põhjal küsitlus koostati (Francis, *et al.*, 2004, p. 30). Küsitluse koostamise juhend soovitas võtta vastuvõetavaks α väärtuseks $> 0,6$. Peale sisereliaabluse mõõtmist ning mitesobivate küsimuste eemaldamist saadi vastavad α väärtused: INT = 0,7;

ATT = 0,9; SUB = 0,8 ja PBC = 0,7. Sisemise järjepidevuse kriteerium ei sobi kaudsete muutujate uskumuste hindamiseks, kuna uskumused on pigem kujundava kui peegeldava indikaatorina (Ajzen, 2019). Selle asemel viidi läbi valiidsuse kontroll otseste ja kaudsete muutujate uskumuste vahel. Lisaks viidi kõigi muutujate vahel läbi faktoranalüüs (vt lisa 6) (*Confirmatory Factor Analysis*), et hinnata iga mõõdetava suhtelist tähtsust ja sobivust kogu küsimustikus. Uuringu tulemuste analüüsimiseks kasutati andmetöötlusprogramme *MS Excel 2016* ja *IBM SPSS*. Faktoranalüüsi ja valikute analüüsi (*Path Analysis*) läbiviimiseks kasutati analüüsiprogrammi *IBM SPSS AMOS 25*.

Tulemused

Uuringu kaudselt ja otseselt mõõdetud kavatsuse (INT), hoiaku (ATT), subjektiivse normi (SUB) ja tajutava kontrolli (PBC) kohta annavad statistilise ülevaate vastavalt tabel 3 ja tabel 4. Tabel 3. näitab statistilisi andmeid: kaudselt mõõdetavate muutujate kohta, eraldi on välja toodud mõõdetavad, mõõdetavate koguarv, mõõdetud tegurite hulk, aritmeetilised keskväärtused, usaldusvahemik usaldusnivool 95% (olulisuse nivool $\alpha = 0,05$), standardhälve, madalaim- ja kõrgeim tulemus ja võimalik tulemuste vahemik. Mõõdetav Kõik (n = 224) tähistab kõiki uuringus osalenud abituriente, Mees (n = 93) tähistab ainult mehi, Naine (n = 131) ainult naisi, Eestlane (n = 177) ainult eestlasi, Venelane (n = 43) ainult venelasi, RKÕ- (n = 114) riigikaitseõppe mitte läbinuid ning RKÕ+ (n = 110) riigikaitseõppe läbinuid.

Kaudselt mõõdetavad

Kaudselt mõõdetava muutuja hoiaku (ATT) saadud aritmeetiline keskväärtus kõikide abiturientide vastuste (n = 224) puhul oli $M = 23,6 \pm 2,0$ (SD = 38,6) (vt tabel 3). Saadud aritmeetilist keskväärtust võrreldi skaalal -84 kuni +84 (vt käesolev töö, lk 39-40). Usaldusvahemiku abil leiti, kas grupeeritud mõõdetavate aritmeetilise keskväärtuste tulemuste erinevused olid juhuslikud või statistiliselt olulised. Usaldusvahemiku usaldusnivooks valiti 95% ($\alpha = 0,05$). Kaudselt mõõdetava muutuja hoiaku (ATT) aritmeetiline keskväärtus $M = 23,6$ näitab nõrka, aga positiivset ja pooldavat hoiakut ajateenistuse ja sinna minemise suhtes. Kaudselt mõõdetava hoiaku (ATT) mõõdetavate

vahel oli kõige suurem erinevus meeste ($n = 93$) $M = 13,7 \pm 7,3$ ($SD = 39,2$) ja naiste ($n = 131$) $M = 30,7 \pm 8,2$ ($SD = 36,6$) vahel. Mõõdetavate keskmiste usaldusvahemik (olulisuse nivool $\alpha = 0,05$) näitab, et meeste ja naiste tulemuste erinevus on statistiliselt oluline ning tegu ei ole juhusliku kokkulangevusega. Teisisõnu mehe keskmise võimalik vahemik $M = 13,7 \pm 7,3$ ($6,4 - 21,0$) ei kattu naise võimaliku vahemikuga $M = 30,7 \pm 8,2$ ($22,5 - 38,9$). Saadud tulemuste põhjal saab väita, et naised omavad kõige kõrgemat positiivset hoiakut ajateenistuse ja sinna minemise osas. Üheks meeste hoiaku madalaks põhjuseks võib olla kohustuslik ajateenistus, naistel seevastu aga puudub reaalne vajadus ajateenistusse minna. Kokkuvõtvalt saab väita, et üldine hoiak ajateenistuse ja sinna minemise osas on abiturientide hulgas positiivne, aga madal. Eelkõige hakkasid silma naiste kõrgem pooldavam hoiak ajateenistusse ja sinna minemisse, samas aga meestel kõige madalam.

Kaudselt mõõdetavate muutujate subjektiivne norm (SUB) ja tajutav kontroll käitumise üle (PBC) kõikide ($n = 224$) mõõdetavate tulemused olid vastavalt $8,3 \pm 3,3$ ($SD = 28,9$) ja $14,3 \pm 2,2$ ($SD = 22,5$) (vt tabel 3). Kaudselt mõõdetava muutuja SUB puhul kasutati tulemuste võrdlemisel skaalat -105 kuni +105 (vt käesolev töö, lk 40). Kaudselt mõõdetud muutuja subjektiivse normi (SUB) kõigi ($n = 224$) abiturientide aritmeetiline keskvärtus $8,3 \pm 3,3$ ($SD = 28,9$) väljendab positiivset, kuid nõrka ühiskondlikku survet abiturientidele minna ajateenistusse. Kõige suurem statistiline erinevus oli venelaste ($n = 43$) $M = -7,7 \pm 9,6$ ($SD = 31,2$) ja meeste ($n = 93$) $M = 12,5 \pm 2,4$ ($SD = 26,2$) vahel. Mõõdetavate keskmiste usaldusvahemik ($\alpha = 0,05$) näitab, et mõõdetavate meesabiturientide ja venelastest abiturientide tulemuste erinevus on statistiliselt oluline ning tegu ei ole juhusliku kokkulangevusega. Teisisõnu meesabiturientide keskmise usaldusvahemik $12,5 \pm 2,4$ ($10,1 - 14,9$) ei kattu vene rahvusest abiturientide võimaliku vahemikuga $-7,7 \pm 6,9$ ($-14,6 - 0,8$). Saadud tulemuste põhjal saab väita, et meesabituriendid tunnevad kõige suuremat ühiskondliku survet minna ajateenistusse võrreldes teiste mõõdetavatega. Seevastu venelastest abituriendid tunnevad üldist negatiivselt nõrka survet **mitte minna** ajateenistusse. Kokkuvõtvalt saab väita, et üldiselt tunnevad abituriendid väga madalat ühiskondlikku survet ajateenistusse minna. Statistiliselt erinesid meesabiturientide tulemused venelaste omast, kus meesabituriendid tundsid kõige suuremat ühiskondlikku survet osaleda ajateenistuses, seevastu aga vene rahvusest abituriendid tundsid negatiivselt nõrka survet ajateenistusse mitte minna.

Kaudse muutuja PBC tulemuse arvutamisel leiti igale vastanud abituriendile ($n = 224$) aritmeetiline keskvärtus, selle standardhälve ning usaldusvahemik. Saadud kaudse muutuja

PBC tulemusi võrreldi grupeeritult mõõdetavatena skaalal -84 kuni +84 (vt käesolev töö, lk 41).

Tabel 3. Põhiküsitluse kaudselt mõõdetud muutujate kirjeldav statistika (autori koostatud)

Kaudselt mõõdetav	Mõõdetav	n	Mõõdetavate tegurite hulk	M	Usaldusvahemik (Usaldusnivool 95%)	SD	Madalaim tulemus	Kõrgeim tulemus	Võimalik tulemuste vahemik
ATT	Kõik	224	8	23,6	(21,6 – 25,6)	38,6	-57	84	-84 kuni +84
ATT	Mehed	93	8	13,7	(6,4 – 21,0)	39,2	-57	84	-84 kuni +84
ATT	Naised	131	8	30,7	(24,4 – 37,0)	36,6	-49	84	-84 kuni +84
ATT	Eestlased	177	8	25,4	(19,6 – 31,4)	40,0	-57	84	-84 kuni +84
ATT	Venelased	43	8	15,3	(5,3 – 25,3)	32,8	-42	84	-84 kuni +84
ATT	RKÕ -	114	8	18,9	(11,9 – 25,9)	37,7	-54	84	-84 kuni +84
ATT	RKÕ +	110	8	28,6	(21,2 – 36,0)	39,0	-57	84	-84 kuni +84
SUB	Kõik	224	10	8,3	(5,0 – 11,6)	28,9	-84	76	-105 kuni +105
SUB	Mehed	93	10	12,5	(10,1 – 14,9)	26,2	-78	68	-105 kuni +105
SUB	Naised	131	10	5,4	(0,2 – 10,6)	30,5	-84	76	-105 kuni +105
SUB	Eestlased	177	10	12,2	(8,2 – 16,2)	27,4	-84	76	-105 kuni +105
SUB	Venelased	43	10	-7,7	(-17,3 – 1,9)	31,2	-80	60	-105 kuni +105
SUB	RKÕ -	114	10	4,7	(-1,1 – 10,3)	30,1	-80	73	-105 kuni +105
SUB	RKÕ +	110	10	12,1	(7,0 – 17,2)	27,3	-84	76	-105 kuni +105
PBC	Kõik	224	8	14,3	(12,1 – 16,5)	22,5	-66	69	-84 kuni +84
PBC	Mehed	93	8	18,7	(12,0 – 25,4)	23,1	-66	69	-84 kuni +84
PBC	Naised	131	8	11,2	(7,5 – 14,9)	21,5	-57	53	-84 kuni +84
PBC	Eestlased	177	8	16,4	(13,2 – 19,6)	21,4	-66	69	-84 kuni +84
PBC	Venelased	43	8	4,9	(-2,2 – 12,6)	24,9	-66	48	-84 kuni +84
PBC	RKÕ -	114	8	11,5	(7,3 – 15,7)	22,7	-57	63	-84 kuni +84
PBC	RKÕ +	110	8	17,2	(13,1 – 21,3)	22,0	-66	69	-84 kuni +84

Kaudne meede ATT = Hoiak, SUB = Subjektivne norm, PBC = Tajutud kontrolli käitumise üle. Mõõdetav RKÕ- = Riigikaitseõppe mitte läbinud, RKÕ+ = Riigikaitseõppe läbinud. n = mõõdetavate hulk, M = Aritmeetiline keskvärtus, SD = Standardhälve.

Kaudselt mõõdetud muutuja PBC saadud aritmeetiline keskvärtus kõikide abiturientide vastuste (n = 224) puhul oli $M = 14,3 \pm 2,2$ (SD = 22,5) (vt tabel 3). Antud tulemus näitab abiturientide üldist positiivset, kuid nõrka kontrolli ajateenistusse mineku üle. Kõige suuremad erinevused olid meeste (n = 93) $M = 18,7 \pm 6,7$ (SD = 23,1) ja vene rahvusest abiturientide vahel (n = 43) $M = 4,9 \pm 7,7$ (SD = 24,9). Mõõdetavate keskmiste olulisuse nivoo ($\alpha = 0,05$) näitas, et mõõdetavate meesabiturientide ja venelaste tulemuste erinevus on statistiliselt juhuslik. Teisisõnu, meeste keskmise võimalik vahemik $18,7 \pm 6,7$ (12,0 – 25,4) kattus venelaste võimaliku vahemikuga $4,9 \pm 7,7$ (-2,8 – 12,6). Kokkuvõtvalt saab väita, et üldiselt tunnevad abiturientid positiivselt nõrka kontrolli ajateenistusse minemise osas. Kõige vähem tunnevad positiivset kontrolli ajateenistusse minemise osas vene rahvusest abiturientid.

Otseselt mõõdetavad

Otseselt mõõdetava muutuja, kavatsuse (INT) mõõtmise võimalike tulemuste vahemik oli 3 kuni 21 (vt käesolev töö, lk 42). Saadud aritmeetiline keskvärtus kõikide abiturientide (n = 224) puhul oli $M = 9,7$ usaldusvahemikus $\pm 0,6$ (SD = 4,8) (vt tabel 4), mis näitab, et kõikide

abiturientide ($n = 224$) puhul oli levinuimaks mõõdukas kavatsus ajateenistusse minna. Kõrgeima tulemuse said mehed ($n = 93$) $M = 11,0 \pm 1,0$ ($SD = 5,2$) ja madalaima tulemuse naised ($n = 131$) $M = 8,6 \pm 0,7$ ($SD = 4,3$). Kõrgema ja madalaima tulemuse vahel oli statistiliselt oluline erinevus. Statistiliselt oluline erinevus leiti ka meeste ($n = 93$) $M = 11,0 \pm 1,0$ ($SD = 5,2$) ning riigikaitseõpetust mitte läbinud abiturientide ($n = 114$) $M = 8,9 + 1,0$ ($SD = 5,0$) vahel. Kokkuvõtvalt saab väita, et üldiselt oli abiturientidel mõõdukas kavatsus ajateenistusse minna. Meesabiturientide kõrgem tulemus võrreldes naisabiturientidega võib tuleneda asjaolust, et ajateenitus on kõigile meessoost kodanikele kohustuslik. Naistel seda kohustust ei ole ning neil puudub reaalne vajadus ajateenistusse minna, sellest võib olla tingitud ka nende madalam tulemus. Statistiline erinevus meesabiturientide ja riigikaitse kursusel mitteosalenute vahel oli samuti oluline. Meesabiturientide kavatsus oli kõrgem kui riigikaitseõpetuse mitteläbinute oma. Vaadeldi ka riigikaitseõpetuse mitteläbinute ($n = 114$) $M = 8,9 + 1,0$ ($SD = 5,0$), teise kõige madalama tulemusega grupi, ja riigikaitseõpetuse läbinute ($n = 110$) $M = 10,4 + 0,8$ ($SD = 4,6$), teise kõige kõrgema tulemusega grupi vahelisi erinevusi. Nende kahe vahel leiti statistiliselt oluline erinevus ($p < 0,01$). See tähendab, et riigikaitseõpetuse läbinud abiturientidel on kõrgem kavatsus ajateenistusse minna kui neil abiturientidel, kes ei ole riigikaitsekursust läbinud.

Otseselt mõõdetava muutuja hoiaku (ATT) võimalike tulemuste skaala oli vahemikus 5 kuni 35 (vt käesolev töö, lk 42). Otseselt mõõdetava muutuja hoiak (ATT) kõikide abiturientide puhul ($n = 224$) oli $M = 20,9 \pm 1,2$ ($SD = 8,4$) (vt tabel 4). Antud tulemus väljendab kõikide abiturientide puhul üleüldist mõõdukat hoiakut ajateenistuse ja ajateenistusse mineku osas. Kõige kõrgema tulemuse said riigikaitseõppe läbinud ($n = 110$) $M = 22,1 \pm 1,6$ ($SD = 8,9$). Kõige madalama tulemuse said venelased ($n = 43$) $M = 18,8 \pm 1,7$ ($SD = 8,7$). Antud võrdlusest võib näha, et meeste ja naiste usaldusvahemikud ei kattu. Seega võib arvata, et riigikaitseõpetuse läbinute ja venelaste hoiakud ajateenistuse ja ajateenistusse minemise suhtes ühiskonnas erinevad märkimisväärselt. Kokkuvõtvalt võib öelda, et kõikide abiturientide ($n = 224$) puhul esines mõõdukas hoiak ajateenistuse ja ajateenistusse minemise osas. Märkimisväärselt erinesid vene rahvusest abiturientide ($n = 43$) hoiakud riigikaitse kursuse läbinud abiturientide ($n = 110$) omadega.

Subjektiivse normi (SUB) võimalike tulemuste skaalaks oli 3 kuni 21 (vt käesolev töö, lk 42). SUB tulemuseks kõikide abiturientide puhul tuli $M = 10,6 \pm 0,8$ ($SD = 5,7$) (vt tabel 4). Antud tulemuse puhul saab üldistatult väita, et abiturientidele tähtsate ja oluliste isikute arvamus ajateenistusse mineku osas mõjutab abituriente mõõdukalt ajateenistusse minema.

Kõige kõrgema skoori said meesabituriendid ($n = 93$) $M = 13,8 \pm 1,1$ ($SD = 5,7$). Antud tulemus on ootuspärane, kuna meestel on ajateenistus kohustuslik ning neile tähtsate ja oluliste isikute arvamus ajateenistusse mineku osas mõjutab neid rohkem. Üllatav ei olnud ka naisabiturientide ($n = 131$) kõige madalam tulemus $M = 8,3 \pm 0,8$ ($SD = 4,6$), mis omakorda viitab sellele, et naisabiturientide jaoks oluliste ja tähtsate isikute arvamus ajateenistusse mineku osas mõjutab nende otsust vähe (tulemus madal). Sarnaselt said madala tulemuse vene abituriendid ($n = 43$) $M = 8,6 \pm 1,7$ ($SD = 5,3$) ning riigikaitseõpet mitteläbinud abituriendid ($n = 114$) $M = 9,4 \pm 1,0$ ($SD = 5,5$). Võrreldes erinevaid mõõdetavaid usaldusnivool 95% ($\alpha = 0,05$) näeme, et omavahel erinevad märkimisväärselt neile oluliste ja tähtsate inimeste mõjutuste osas meeste ($n = 93$) ja naisabiturientide ($n = 131$), vene rahvusest abiturientide ja riigikaitseõppes mitteosalenute ($n = 114$) tulemused. Omavahel erinesid märkimisväärselt ka riigikaitseõpet mitteläbinute ($n = 114$) $M = 9,4 \pm 1,0$ ($SD = 5,5$) ja riigikaitseõppe läbinute ($n = 110$) $M = 11,8 \pm 1,0$ ($SD = 5,8$) tulemused. Kokkuvõtlikult saame öelda, et subjektiivse normi puhul on kõikide abiturientide ($n = 224$) mõjutatus neile oluliste ja tähtsate isikute poolt ajateenistusse mineku osas mõõdukas. Ootuspäraselt mõjutab neile tähtsate ja oluliste isikute arvamus ajateenistusse minemise suhtes kõige enam meessoost abituriente. Sarnaselt meeste tulemusega oli ootuspärane ka naisabiturientide madal tulemus. Meestest veel märkimisväärselt erinenud grupid olid vene rahvusest abituriendid ($n = 43$) ja riigikaitseõpet mitteläbinud abituriendid ($n = 114$). Huvitav oli aga leid märkimisväärselt erinevusest riigikaitseõpet mitteläbinute ja läbinute vahel.

Viimase otseselt mõõdetava muutuja PBC aritmeetiliseks keskväärtuseks kõikide abiturientide ($n = 224$) puhul tuli $M = 17,5 \pm 0,8$ ($SD = 6,0$) (vt tabel 4). PBC kõikide võimalike tulemuste vahemik oli 4 kuni 28 (vt käesolev töö, lk 42). Saadud tulemus näitab, et tajutav kontroll mõjutab abiturientide käitumist ajateenistusse minemise osas mõõdukalt. Kõige kõrgem tulemus tuli riigikaitseõppe läbinutel ($n = 110$) $M = 18,3 \pm 1,0$ ($SD = 6,0$) ja kõige madalama tulemuse said vene rahvusest abituriendid ($n = 43$) $M = 16,0 \pm 1,8$ ($SD = 5,8$). PBC mõõdetavate vahel, usaldusnivool 95% (olulisuse nivool $\alpha = 0,05$) statistiliselt oluliselt eristuvaid gruppe ei leitud, kõikide mõõdetavate usaldusvahemikud kattusid ning tegu oli statistiliselt juhuslike tulemustega.

Tabelis 4. on demonstreeritud statistilised andmeid otseselt mõõdetavate muutujate kohta; eraldi on välja toodud mõõdetav muutuja, mõõdetavad, mõõdetavate koguarv (n), mõõdetud tegurite hulk, aritmeetilised keskväärtused (M), usaldusvahemik usaldusnivool 95%

(olulisuse nivool $\alpha = 0,05$), standardhälve (SD), madalaim- ja kõrgeim tulemus ning võimalik tulemuste vahemik (vt tabel 4).

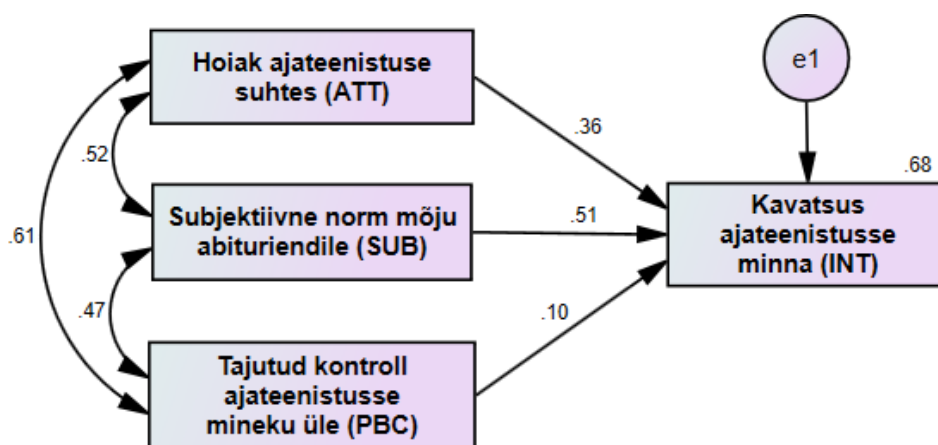
Tabel 4. Põhiküsitluse otseselt mõõdetud muutujate kirjeldav statistika (autori koostatud)

Otseselt mõõdetav	Mõõdetav	n	Mõõdetavate tegurite hulk	M	Usaldusvahemik (Usaldusnivool 95%)	SD	Madalaim tulemus	Kõrgeim tulemus	Võimalik tulemuste vahemik
INT	Kõik	224	3	9,7	9,1 – 10,3	4,8	3	19	3 kuni 21
INT	Mehed	93	3	11,0	10,0 – 12,0	5,2	3	19	3 kuni 21
INT	Naised	131	3	8,6	7,9 – 9,3	4,3	3	18	3 kuni 21
INT	Eestlased	177	3	9,8	9,1 – 10,5	4,8	3	19	3 kuni 21
INT	Venelased	43	3	9,2	7,8 – 10,6	4,8	3	18	3 kuni 21
INT	RKÕ -	114	3	8,9	7,9 – 9,9	5,0	3	19	3 kuni 21
INT	RKÕ +	110	3	10,4	9,6 – 11,2	4,6	3	19	3 kuni 21
ATT	Kõik	224	5	20,9	19,7 – 22,1	8,4	5	35	5 kuni 35
ATT	Mehed	93	5	19,5	17,7 – 21,3	8,8	5	34	5 kuni 35
ATT	Naised	131	5	21,9	20,5 – 23,3	8,0	5	35	5 kuni 35
ATT	Eestlased	177	5	21,5	20,3 – 22,7	5,8	5	34	5 kuni 35
ATT	Venelased	43	5	18,8	17,1 – 20,5	8,7	5	35	5 kuni 35
ATT	RKÕ -	114	5	19,8	18,3 – 21,3	7,8	5	34	5 kuni 35
ATT	RKÕ +	110	5	22,1	20,5 – 23,7	8,9	5	35	5 kuni 35
SUB	Kõik	224	3	10,6	9,8 – 11,4	5,7	3	21	3 kuni 21
SUB	Mehed	93	3	13,8	12,7 – 14,9	5,7	3	21	3 kuni 21
SUB	Naised	131	3	8,3	7,5 – 9,1	4,6	3	21	3 kuni 21
SUB	Eestlased	177	3	11,0	10,2 – 11,8	5,8	3	21	3 kuni 21
SUB	Venelased	43	3	8,6	6,9 – 10,3	5,3	3	20	3 kuni 21
SUB	RKÕ -	114	3	9,4	8,4 – 10,4	5,5	3	21	3 kuni 21
SUB	RKÕ +	110	3	11,8	10,8 – 12,8	5,8	3	21	3 kuni 21
PBC	Kõik	224	4	17,5	16,7 – 18,3	6,0	4	28	4 kuni 28
PBC	Mehed	93	4	17,0	15,7 – 18,3	6,5	4	28	4 kuni 28
PBC	Naised	131	4	17,8	16,8 – 18,8	5,6	4	28	4 kuni 28
PBC	Eestlased	177	4	17,8	16,9 – 18,7	6,0	4	28	4 kuni 28
PBC	Venelased	43	4	16,0	14,2 – 17,8	5,8	4	28	4 kuni 28
PBC	RKÕ -	114	4	16,8	15,7 – 17,9	5,9	4	24	4 kuni 28
PBC	RKÕ +	110	4	18,3	17,3 – 19,3	6,0	4	28	4 kuni 28

Otsene meede INT = Kavatsus, ATT = Hoiak, SUB = Subjektiviivne norm, PBC = Tajutud kontroll käitumise üle. Mõõdetav RKÕ - = Riigikaitseõppe mitte läbinud, RKÕ+ = Riigikaitseõppe läbinud. n = mõõdetavate hulk, M = Aritmeetiline keskvaartus, SD = Standardhälve.

Kavatsuse ennustamine

Valikute analüüs (*Path Analysis*) näitas, et kõik otsesed muutujad (ATT, SUB ja PBC) ennustasid statistiliselt oluliselt kavatsust (INT) (vt joonis 11). Kõige tugevamalt ennustas kavatsust muutuja SUB (regressioonikordaja = 0,51; $p < 0,01$), tugevuselt järgmine oli ATT ($r = 0,36$; $p < 0,01$) ja kõige madalama tulemuse ning ka kõige vähem ennustas kavatsust muutuja PCB ($r = 0,10$; $p < 0,05$). Kokkuvõtvalt selgitasid otsesed muutujad 68% kavatsuse (INT) variatsioonist ajateenistusse minemise osas.

Joonis 11. Kavatsuse ennustamine läbi valikute analüüsi (*Path Analysis*) (autori koostatud)

Lisauuringud

Lisaks kaudsete uskumuste ja otseste muutujate tulemuste arvutamisele viis autor läbi erinevaid t-teste ja dispersioonanalüüsi (*ANOVA*). T-testi peamiseks eesmärgiks oli võrrelda gruppide keskvaartusi. Nende valitud gruppide dispersioonide erinevuste analüüsimiseks kasutas autor Leveni testi (*Levene's Test for Equality of Variances*).

Kasutades dispersioonanalüüsi (*One-Way ANOVA*), leiti, et sõltuvalt abiturienti vanema (ema) haridustasemest on abiturienti hoiakutes ehk mõõdetavates keskvaartustes märkimisväärne erinevus. Tulemustest selgus, et abiturientide hoiakutes vanema (ema) põhihariduse korral ($n = 84$; $M = 23,4 \pm 2,2$) ja kõrghariduse korral ($n = 37$; $M = 19,6 \pm 1,5$) on statistiliselt oluline erinevus ($p < 0,01$). Sellest tulenevalt saab väita, et abiturientide hoiakud ajateenistuse suhtes on väga tugevalt seotud vanema (ema) haridustasemega. See tähendab, et vanema haridustaseme kasvamisega väheneb abiturienti positiivne hoiak ajateenistuse suhtes.

T- testid

T-testid viidi läbi sotsiaaldemograafiliste muutujate, nagu sugu (mehed, naised), rahvus (eestlased, venelased) ja riigikaitseõpetuse läbimine (läbinud või mitte läbinud), otseste muutujate ATT, SUB, PBC, INT ja põhiuuringus kasutatud küsimuste vahel. Kokku tuli soo ja põhiuuringu küsimustega teostatud t-testide puhul välja 25 statistiliselt olulist erinevust

usaldusnivool 95% ($p < 0,05$). Rahvuse (eestlane, venelane) puhul tuli kokku 20 statistiliselt olulist erinevust usaldusnivool 95% ($p < 0,05$). Riigikaitseõpetuse läbinute ja mitteläbinute vahel tuli välja 16 statistiliselt olulist erinevust muutujate ja põhiuuringu küsimuste vahel ($p < 0,05$). Kõikide statistiliselt oluliste t-testidega on võimalik tutvuda lisas 7. Uuringu tulemustes on välja toodud eraldi ainult need statistiliselt olulised t-testid, mida peeti vajalikuks esitada lähtuvalt töö eesmärgist ja uurimisprobleemist.

Nais- ja meesabiturientide tulemusi võrreldi kavatsusega (INT) ajateenistusse minna. Naisabituriendid ($n = 131$) said tulemuseks $M = 8,7$. Meesabiturientide ($n = 93$) tulemus oli numbriliselt suurem naisabiturientide tulemusest $M = 11,0$ (vt tabel 5). Selleks, et testida, kas naisabiturientide ja meesabiturientide kavatsused ajateenistusse minna on statistiliselt oluliselt erinevad, viidi läbi t-test. Nagu tabelist 6 näha, oli tegu statistiliselt olulise erinevusega usaldusnivool 95% ($p < 0,05$). Sellest tulenevalt hinnati meesabiturientide tulemust kavatsuse osas ajateenistusse minna statistiliselt oluliselt erinevaks naisabiturientide tulemustest. Nais- ja meesabiturientide tulemusi võrreldi neile oluliste ja tähtsate isikute mõjutusega ajateenistusse minemise osas (SUB). Naisabituriendid ($n = 131$) said tulemuseks $M = 8,3$. Meesabiturientide ($n = 93$) tulemus oli numbriliselt suurem, nimelt $M = 13,8$ (vt tabel 5). Selleks, et testida, kas naisabiturientide ja meesabiturientide mõjutatus neile oluliste või tähtsate isikute poolt on statistiliselt oluliselt erinev, viidi läbi t-test. Nagu tabelist 6 näha, oli tegu statistiliselt olulise erinevusega usaldusnivool 95% ($p < 0,05$). Sellest tulenevalt hinnati meesabiturientide mõjutatust neile oluliste või tähtsate isikute poolt ajateenistusse minemise osas statistiliselt oluliselt erinevaks naisabiturientide mõjutatusest. Nais- ja meesabiturientide tulemusi võrreldi seoses küsimusega nr. 3 „Ajateenistus võimaldab ennast füüsiliselt proovile panna“. Naisabituriendid ($n = 131$) said tulemuseks $M = 6,4$. Meesabiturientide ($n = 93$) tulemus oli numbriliselt naisabiturientide tulemusest madalam: $M = 5,8$ (vt tabel 5). T-test näitas (vt tabel 6), et meeste ja naiste kavatsused olid statistiliselt oluliselt erinevad usaldusnivool 95% ($p < 0,05$).

Nais- ja meesabiturientide tulemusi võrreldi seoses küsimusega nr. 4 „Ajateenistus võimaldab ennast vaimselt proovile panna“. Naisabituriendid ($n = 131$) said tulemuseks $M = 6,1$. Meesabiturientide ($n = 93$) tulemus $M = 5,7$ oli arvuliselt madalam naisabiturientide tulemusest (vt tabel 5). Selleks, et saada teada, kas naisabiturientide ja meesabiturientide kavatsused on statistiliselt oluliselt erinevad, viidi läbi t-test. T-test näitas (vt tabel 6), et meeste ja naiste kavatsused olid statistiliselt oluliselt erinevad usaldusnivool 95% ($p < 0,05$).

Tabel 5. Kirjeldav statistika soo gruppide kohta (autori koostatud)

küsimus, muutuja		n	M	standardhälve	keskmise standardviga
SUB	mees	93	13,8	5,7	0,6
	naine	131	8,3	4,6	0,4
INT	mees	93	11,1	5,2	0,5
	naine	131	8,7	4,3	0,4
3	mees	93	5,8	1,5	0,2
	naine	131	6,4	1,1	0,1
4	mees	93	5,7	1,6	0,2
	naine	131	6,1	1,4	0,1
6	mees	93	5,8	1,5	0,2
	naine	131	5,2	1,6	0,1
12	mees	93	0,1	2,2	0,2
	naine	131	1,1	1,9	0,2
39	mees	93	4,5	2,5	0,3
	naine	131	2,5	1,8	0,2

Nii mees- kui naisabituriendid leidsid vastavalt küsimusele nr. 6, et ajateenistuses oldud aeg on majanduslikult vähe tasustatud, meesabiturientide puhul oli keskvaärtuseks $M = 5,8$ ja naisabiturientide puhul $M = 5,2$ (vt tabel 5). T-testist selgus, et meesabiturientide kõrgem tulemus on naisabiturientide tulemustest statistiliselt oluliselt erinev usaldusnivool 95% ($p < 0,05$) (vt tabel 6).

Tabel 6. Soo t-statistik ja sellega seonduvad näitajad (autori koostatud)

küsimus, muutuja		Leveni test		t-test						
		F	p	t	Df	p	keskmiste erinevus	standard- viga	95% usalduspiirid alumine ülemine	
SUB	*	11,101	0,001	7,94	222,00	0,000	5,48	0,69	4,12	6,83
	**			7,66	170,52	0,000	5,48	0,71	4,06	6,89
INT	*	6,220	0,013	3,72	222,00	0,000	2,37	0,64	1,11	3,62
	**			3,61	175,34	0,000	2,37	0,66	1,07	3,66
3	*	11,655	0,001	-3,56	222,00	0,000	-0,63	0,18	-0,98	-0,28
	**			-3,37	157,67	0,001	-0,63	0,19	-1,00	-0,26
4	*	1,856	0,174	-2,27	222,00	0,024	-0,46	0,20	-0,86	-0,06
	**			-2,24	188,09	0,026	-0,46	0,21	-0,86	-0,06
6	*	3,160	0,077	2,76	222,00	0,006	0,57	0,21	0,16	0,98
	**			2,78	204,36	0,006	0,57	0,21	0,17	0,98
12	*	2,805	0,095	-3,67	222,00	0,000	-1,01	0,28	-1,56	-0,47
	**			-3,60	183,47	0,000	-1,01	0,28	-1,57	-0,46
39	*	24,079	0,000	7,29	222,00	0,000	2,09	0,29	1,53	2,66
	**			6,94	161,52	0,000	2,09	0,30	1,50	2,68

* Eeldatakse võrdseid erinevusi

** Võrdseid erinevusi ei eeldata

Küsimuse nr. 12 „Võimalus ennast vaimselt proovile panna on mulle väga oluline“, vastuseid vaadeldes selgus, et naisabiturientide ($n = 131$) $M = 1,1$ jaoks oli võimalus ennast vaimselt proovile panna olulisem kui meesabiturientide jaoks ($n = 93$) $M = 0,1$ jaoks (vt tabel 5). T-test näitas, et nais- ja meesabiturientide kavatsused olid statistiliselt oluliselt erinevad

usaldusnivool 95% ($p < 0,05$) (vt tabel 6). Küsimusele „Kas Te kavatsete ajateenistusse minna“ (nr. 39) saadi meesabiturientide keskvaartuseks $M = 4,5$, mis väljendab pigem minemise kavatsust. Naisabiturientide tulemus $M = 2,5$ näitab, et naised ei kavatse minna (vt tabel 5). T-test näitas, et nais- ja meesabiturientide tulemused olid statistiliselt oluliselt erinevad usaldusnivool 95% ($p < 0,05$) (vt tabel 6).

Võrreldes omavahel riigikaitseõpetuse läbinute ja mitteläbinute arvamusi selgus, et nii kavatsuse (INT), hoiaku (ATT) kui ka subjektiivse normi puhul (SUB) olid riigikaitseõpetuse läbinute tulemused kõrgemad, kui neil, kes riigikaitseõpetust läbinud ei olnud (vt tabel 7).

Tabel 7. Kirjeldav statistika riigikaitseõpetuse läbinud ja mitte läbinud gruppide kohta (autori koostatud)

küsimus, muutuja		n	M	standardhälve	keskmise standardviga
INT	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	8,9	5,0	0,5
	riigikaitseõpetus läbitud	110	10,5	4,6	0,4
ATT	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	19,8	7,8	0,7
	riigikaitseõpetus läbitud	110	22,1	8,9	0,8
SUB	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	9,4	5,5	0,5
	riigikaitseõpetus läbitud	110	11,8	5,8	0,6
8	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	3,1	1,9	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	3,9	2,0	0,2
39	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	2,9	2,3	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	3,8	2,3	0,2

Läbiviidud t-testid antud muutujatega näitasid, et riigikaitseõpetuse läbinute ja mitteläbinute tulemused olid statistiliselt oluliselt erinevad usaldusnivool 95% ($p < 0,05$) (vt tabel 8). Nii riigikaitseõpetuse läbinud ($n = 110$) $M = 3,9$ kui mitte läbinud ($n = 114$) $M = 3,1$ (vt tabel 7) leidsid, et karistused ajateenistusest kõrvalehoidjatele on pigem piisavad (küsimus nr. 8), läbiviidud t-test näitas, et tulemused olid statistiliselt oluliselt erinevad usaldusnivool 95% ($p < 0,05$) (vt tabel 8).

Küsimuse nr. 39 osas „Kas Te kavatsete ajateenistusse minna?“ vastustest selgus, et neil abiturientidel, kes olid riigikaitseõpetuse läbinud oli suurem kavatsus ajateenistusse minna – $M = 3,8$, kui neil, kes ei olnud riigikaitseõpetust läbinud – $M = 2,9$ (vt tabel 7). T-test näitas, et õppe läbinute ja mitteläbinute kavatsuste vahel oli statistiliselt oluline erinevus usaldusnivool 95% ($p < 0,05$) (vt tabel 8).

Tabel 8. Riigikaitseõpetuse t-statistik ja sellega seonduvad näitajad (autori koostatud)

küsimus, muutuja		Leveni test		t-test						
		F	p	t	df	P	keskmiste erinevus	standardviga	95% usalduspiirid	
									alumine	ülemine
INT	*	0,769	0,381	-2,42	222,0	0,017	-1,54	0,64	-2,80	-0,28
	**			-2,42	221,5	0,016	-1,54	0,64	-2,80	-0,29
ATT	*	4,517	0,035	-2,07	222,0	0,040	-2,31	1,12	-4,51	-0,11
	**			-2,06	215,7	0,040	-2,31	1,12	-4,52	-0,10
SUB	*	1,100	0,295	-3,12	222,0	0,002	-2,35	0,75	-3,84	-0,87
	**			-3,12	220,4	0,002	-2,35	0,75	-3,84	-0,87
8	*	0,028	0,868	-3,05	222,0	0,003	-0,80	0,26	-1,32	-0,28
	**			-3,05	219,9	0,003	-0,80	0,26	-1,32	-0,28
39	*	0,227	0,634	-2,96	222,0	0,003	-0,91	0,31	-1,52	-0,31
	**			-2,96	221,5	0,003	-0,91	0,31	-1,52	-0,31

* Eeldatakse võrdseid erinevusi

** Võrdseid erinevusi ei eeldata

Vaadeldes vastuseid küsimustele nr. 24 ja 26, ema ja isa arvamuse olulisusest ajateenistusse astumise osas, selgus, et mõlema küsimuse puhul oli vene rahvusest abiturientide jaoks vanemate arvamus numbriliselt suurem ($M = 4,7$ ja $4,5$) kui eestlastest abiturientide ($M = 3,5$ ja $3,4$) jaoks (vt tabel 9).

Tabel 9. Kirjeldav statistika rahvuste gruppide kohta (autori koostatud)

küsimus, muutuja		n	M	standardhälve	keskmise standardviga
24	eestlane	177	3,5	2,0	0,1
	venelane	43	4,7	1,9	0,3
26	eestlane	177	3,4	2,0	0,2
	venelane	43	4,5	2,2	0,3

Tabel 10. Rahvuste t-statistik ja sellega seonduvad näitajad (autori koostatud)

küsimus, muutuja		Leveni test		t-test						
		F	p	t	df	p	keskmiste erinevus	standardviga	95% usalduspiirid	
									alumine	ülemine
24	*	0,167	0,683	-3,6	218,0	0,000	-1,22	0,33	-1,88	-0,56
	**			-3,7	65,9	0,000	-1,22	0,33	-1,87	-0,57
26	*	1,484	0,224	-3,2	218,0	0,002	-1,09	0,35	-1,77	-0,41
	**			-3,0	60,9	0,004	-1,09	0,36	-1,82	-0,37

* Eeldatakse võrdseid erinevusi

** Võrdseid erinevusi ei eeldata

Läbiviidud t-testid näitasid, et venelastest ja eestlastest abiturientide tulemused olid statistiliselt oluliselt erinevad usaldusnivool 95% ($p < 0,05$) (vt tabel 10). Sellest tulenevalt saab väita, et venelastest abiturientidele on vanemate heakskiit olulisem ja mõjutab neid oluliselt rohkem kui eestlastest abituriente.

2.3. Uurimistulemuste analüüs, järeldused ja ettepanekud

Järgnevas peatükis esitatakse empiirilise uuringu tulemuste analüüs, järeldused ja võimalikud ettepanekud magistritöös käsitletud teooriate ja läbi viidud uuringu andmete põhjal. Lisaks vastab peatükk uuringu läbiviimiseks seatud uurimisprobleemile, kuidas kujundada Eesti abiturientides positiivseid hoiakuid ja kavatsusi kaitseväeteenistuse ning enese osaluse suhtes. Peatükk annab vastused küsimusele, millised on abiturientide üldised hoiakud kaitseväeteenistuse suhtes. Samuti vaadeldakse, mis on abiturientide võimalikud kavatsused ajateenistusse minemise osas ning mis nende kavatsusi ja hoiakuid kõige enam mõjutab. Peatüki lõpus tuuakse välja järeldused uuringu tulemustest ning nende analüüsist. Antud uuringu eesmärgiks oli välja selgitada abiturientide hoiakud kaitseväeteenistuse suhtes, tuvastada hoiakuid ja kavatsusi mõjutavad tegurid ning leida võimalusi positiivsete hoiakute kujundamiseks kaitseväeteenistusse ja riigi julgeolekusse panustamiseks.

Kavatsus (INT)

Uuringu tulemuste põhjal saab väita, et abiturientide üldine otseselt mõõdetud kavatsus ajateenistusse minna oli pigem madal $M = 9,7$. Otseselt mõõdetud kavatsuse tulemused on kajastatud tabelis 4. Teooria kohaselt (vt käesolev töö, lk 20) on kavatsuse näol tegemist indikatsioonidega selle kohta, mil määral on inimesed valmis proovima ning kui palju vaeva on nad nõus nägema, et käituda ühel või teisel viisil. Teooriast lähtudes näitab üldine abiturientide madal tulemus seda, et abiturientide motivatsioon ajateenistusse minna on madal ja selle nimel ei olda valmis pingutama. Uuringu tulemuste võrdlemisel selgus, et meeste kavatsus minna ajateenistusse oli kõigi mõõdetavate lõikes kõige kõrgem, jäädes aga keskmisele tasemele $M = 11,0$. Kõige madalam kavatsus ajateenistusse minna oli naisabiturientidel $M = 8,6$ ja vene rahvuse esindajatel $M = 9,2$. Meeste kõrgem tulemus oli mõneti oodatav, kuna ajateenistus on Eestis meestele kohustuslik. Sarnaselt saab ka seletada naiste madalamat tulemust: neil puudub reaalne vajadus ja kohustus ajateenistusse minna. Vene rahvusest abiturientide madala kavatsuse üheks võimalikuks põhjuseks võib olla uuringus osalenud naiste suurem osakaal vene rahvusest abiturientide hulgas. Küsimusele „Kas te kavatsete ajateenistusse minna?“ said meesabituriendid 7-punktilisel skaalal (1 kuni 7) keskmiseks tulemuseks $M = 4,5$, naisabiturientide tulemus oli aga $M = 2,5$. Mees- ja naisabiturientide tulemuste vahe oli statistiliselt oluliselt erinev ($\alpha = 0,05$). Samuti oli

madalam tulemus vene rahvusest abiturientidel hulgas – $M = 2,6$. Keskmise tulemuse võrdlemisel riigikaitseõppe läbinute ja mitteläbinute osas leiti samuti statistiliselt oluline erinevus usaldusnivool 95% ($\alpha = 0,05$), vastavalt $M = 3,8$ ja $M = 2,9$. Antud tulemus kinnitab varasemate uuringute tulemusi (Mänd, 2013), kus jõuti järeldusele, et neil noortel, kes olid läbinud riigikaitseõpetuse, oli positiivsem hoiak ja soov riigikaitseesse isiklikult panustada kui neil, kes ei olnud riigikaitseõpetust läbinud (vt käesolev töö, lk 7). Statistiliselt olulised erinevused usaldusnivool 95% mees- ja naisabiturientide, eestlaste ja venelaste ning riigikaitseõpetuses osalenute ja mitteosalenute vahel näitavad, et ühtset, kõigile sobivat ja rakendatavat lahendust ajateenistusse minemise kavatsuse tõstmiseks ei ole ning igale sihtgrupile tuleks pigem personaalselt läheneda.

Eelnevast tulenevalt **järeldub**, et abiturientide kavatsust minna ajateenistusse mõjutab see, kas abiturient on läbinud riigikaitseõpetuse või mitte, kas ta on mees või naissoost ning see, mis rahvusest ta on. Saadud erinevus riigikaitseõpetuse läbinute ja mitteläbinute vahel oli statistiliselt oluline usaldusnivool 95% ja näitab, et riigikaitseõpetus on üks oluline tegur, millega on võimalik märgatavalt tõsta abiturientide (sõltumata soost ja rahvusest) kavatsust ajateenistusse minna. Sellest tulenevalt riigikaitse ja julgeoleku laiemaks tagamiseks-, **tehakse ettepanek** riigikaitse ja julgeoleku laiemaks tagamiseks suunata rohkem rahalisi vahendeid ja kaasata rohkem koole riigikaitseõppesse. Ühe võimalusena näeb autor riigikaitseõpetuse muutmist koolides kohustuslikuks. Teooria väidab, et juba väljakujunenud uskumustel põhinevaid hoiakuid on raske muuta (vt käesolev töö, lk 16), siis tuleks riigikaitseõpetusega alustada võimalikult varakult, selle kaudu saaks riik ise kujundada noorte hoiakuid. Selline lähenemine muudaks noorte eelhäälestust (vt käesolev töö, lk 26) hilisema ajateenistusse mineku osas ning nende tehtud otsused oleksid teadlikumad ja kindlamad. Sellest tulenevalt **tehakse ettepanek**, et riigikaitseõpetusega tuleks alustada juba põhikoolis. **Ettepanekud riigikaitseõpetuse osas kokkuvõtvalt:** suunata rohkem rahalisi vahendeid, muuta kohustuslikuks ja alustada õpet juba põhikoolis.

Uuringu tulemustest selgus, et kõige tugevamalt oli kavatsuse kujunemisega seotud subjektiivne norm (regressioonikordaja $r = 0,51$; $p < 0,01$), sellele järgnes hoiak ($r = 0,36$; $p < 0,01$), kõige madalamalt ennustas kavatsust tajutud kontroll ajateenistusse minemise üle ($r = 0,10$; $p < 0,05$). Kuna kavatsuse ja subjektiivse normi vahel oli kõige kõrgem side, siis antakse järgnevalt ülevaade otseselt ja kaudselt mõõdetavast muutujast, subjektiivsest normist.

Subjektiivne norm (SUB)

Otseselt mõõdetud subjektiivse normi peamine eesmärk oli mõõta abiturientidele oluliste või tähtsate isikute arvamust ja selle mõju abiturientide käitumisele. Uuringu tulemustest selgus, et abiturientidele oluliste isikute või muude oluliste mõjutajate arvamuse üldine mõju oli mõõdukas $M = 10,6$. Kõige kõrgema tulemuse, sarnaselt kavatsusega, said meesabituriendid – $M = 13,8$. Meeste tulemus erines statistiliselt oluliselt ($\alpha = 0,05$) kõikide abiturientide keskmisest tulemusest. Kõige madalama tulemuse said naisabituriendid – $M = 8,3$, mis omakorda näitab, et naisabiturientidele oluliste ja tähtsate isikute arvamus mõjutab nende otsust ajateenistusse mineku osas vähe (tulemus madal). Samuti leiti, et riigikaitseõpetuse läbinute – $M = 11,8$ ja mitteläbinute – $M = 9,4$ tulemuste vahel on statistiliselt oluline erinevus usaldusnivool 99% ($\alpha = 0,01$), mis veelkord kinnitab riigikaitseõpetuse olulisust ja mõju abiturientidele. Põhiküsitluse I osa küsimused 24 kuni 28 (skaalal 1 kuni 7) näitasid, et kõige rohkem hindavad abituriendid ema arvamust ajateenistusse mineku osas – $M = 3,7$, sellele järgneb isa arvamus – $M = 3,6$. Kõige vähem mõjutas abituriente klassikaaslaste arvamus – $M = 2,2$. Kui vaadelda vanemate arvamuse mõju rahvuse lõikes, siis näeme statistiliselt olulist erinevust ($\alpha = 0,05$) eestlaste ja venelaste vahel. Venelaste puhul tuli ema arvamuse olulisuse keskväärtuseks $M = 4,7$, samas kui eestlaste puhul tuli ema arvamuse olulisuse keskväärtuseks $M = 3,5$. Sarnane jaotus oli ka isa arvamuse olulisuse keskväärtuste puhul.

Eelnevast saab **järeldada**, et kõige rohkem mõjutab abiturientide kavatsust ajateenistusse minna neile oluliste isikute arvamus, täpsemalt nende vanemate arvamus. Sellest tulenevalt tuleks vanemate rollile abiturientide suunamisel ajateenistusse minemise osas rohkem tähelepanu pöörata. Sellest lähtuvalt **tehakse ettepanek** teavitustöö tegemisel pöörata rohkem tähelepanu just vanemate arvamuse mõjutamisele, sest see mõjutab abiturientide käitumist kõige enam ja seda ka erinevate rahvuste puhul. Ühe võimaliku lahendusena pakub autor välja võimaluse kaasata lapsevanemaid rohkem riigikaitseõpetuse programmi, tutvustada neile kaitseväge ja selle pakutavaid võimalusi. Sel moel on võimalik vähendada vanemate võimalikke hirme ning muuta ühiskonnas levinud väärarusaami kaitseväge ja kaitseväeteenistuse kohta. Kui vanematele suudetakse jätta positiivne kuvand kaitseväest, siis mõjutavad nemad omakorda oma lapsi ajateenistusest osa võtma. Kindlasti tuleks teavitustöö puhul pöörata rohkem tähelepanu lastevanematele, kui näiteks klassikaaslastele, kelle arvamus mõjutab ajateenistusse suhtumist kõige vähem.

Subjektiivse normi kaudset muutujat mõõdeti läbi käitumuslike uskumuste ja tulemuste hindamise. Kaudselt mõõdetud muutuja subjektiivne norm (SUB) $M = 8,3$ näitab skaalal -105 kuni +105 positiivset, kuid nõrka ühiskondlikku survet abiturientidele minna ajateenistusse. Statistiliselt oluliselt erines kõikide abiturientide tulemusest $M = 8,3$ usaldusnivool 95% vene rahvusest abiturientide tulemus $M = -7,7$, mis näitas nõrka negatiivset ühiskondlikku survet ajateenistusse mineku osas. Samuti erines statistiliselt oluliselt ($\alpha = 0,05$) riigikaitseõpetuse läbinute tulemus $M = 12,1$ ja mitteläbinute tulemus $M = 4,7$.

Eelnevast **tulenevalt saab järeldada**, et ühiskonnas üldiselt on väga madal surve ajateenistusse minekuks Töö teoreetilises osas (vt käesolev töö, lk 13; lk 24) toodi välja, et ühiskonnal on väga suur roll kutsealuste hoiaku ja valmiduse kujundamisel ning sellest oleneb kutsealuste valmidus ja üldine pühendumus ajateenistuse läbimisel. Kui ühiskonna toetus ajateenistusele on suur, nagu eelnevad küsitlused on näidanud (vt käesolev töö, lk 14-15), aga surve madal või lausa negatiivne (veneabiturientide puhul), siis toob see kutsealustes kaasa väga madalat või isegi vastupidise valmiduse ja soovi ajateenistusse minna. Kuna vene rahvusest abiturientide tulemus $M = -7,7$ erines statistiliselt oluliselt (olulisuse nivool $\alpha = 0,05$) kõikide abiturientide omast $M = 8,3$, siis saab väita, et vene rahvusest abiturientid tunnevad (ühiskondlikust survest lähtudes), et ajateenistusest kõrvalehoidmine on ühiskonnas aktsepteeritav ja isegi nõrgalt soositav. Samuti **järeldub**, et riigikaitseõpetuse läbinud ja mitteläbinud tunnetavad ühiskondlikku survet erinevalt. Need, kes on riigikaitseõpetuse läbinud, mõistavad ühiskonna toimimist ja seal varitsevaid ohte paremini ning tajuvad enda panuse vajalikkust (seeläbi ka suuremat survet) rohkem kui need abiturientid, kes ei ole riigikaitseõpetust läbinud.

Sellest tulenevalt **tehakse ettepanek** tõsta ühiskondlikku survet ajateenistuses osalemiseks. Ühiskondlikku survet on võimalik tõsta, kas sunnimeetmete kaudu või ajateenistuse läbinutele ühiskonnas olulisi eeliseid pakkudes. Praegu on Eesti riik kasutanud peamiselt sundi (vt käesolev töö, lk 7) ja kuigi tulemused on mõnevõrra paranenud, on need endiselt kaugel võimalikust tasemest. Sellepärast soovib autor rakendada ka ühiskonnas olulisi eeliseid neile, kes on ajateenistuse läbinud, nagu näiteks on tehtud Soomes (vt käesolev töö, lk 27). Samuti **tehakse ettepanek** viia läbi suunatud teavituskampaania vene rahvusest inimeste hulgas, muutmaks negatiivset ühiskondlikku survet positiivseks. Positiivsema tulemuse saamiseks tuleks teavituskampaania siduda eelneva ettepanekuga või näiteks pakkuda tasuta eesti keele õpet kogu eluks vene rahvusest ajateenistuse läbinule. Kuna

riigikaitseõpetusel oli ka antud uuringu osas positiivne mõju, siis **tehakse ettepanek** lisada keeleõpe riigikaitseõpetusse. Nii saaksid eestlased tutvuda vene keelega ja venelased õppida eesti keelt, see soodustaks ja kiirendaks erinevate rahvuste integreerumist.

Hoiak (ATT)

Järgnev otseselt mõõdetav muutuja, hoiak, näitas üldist abiturientide suhtumist ajateenistusse. Tulemustest selgub, et üldine abiturientide hoiak kaitseväeteenistuse osas on keskmine – $M = 20,9$. Kõige kõrgema tulemuse said riigikaitseõpetuse läbinud abituriendid – $M = 22,1$. Kõige madalama tulemuse said vene rahvusest abituriendid – $M = 18,8$. Mõõdetud hoiaku muutujate vahel statistiliselt olulisi erinevusi ei tuvastatud, see tähendab, et kõikide, nii naiste, meeste, eestlaste kui ka venelaste tulemused väljendavad sarnast hoiakut ning kõrgemad ja madalamad tulemused on statistiliselt juhuslikud. Hoiaku mõõtmiseks kasutati põhiuuringus kokku viit küsimust ning nende tulemuste põhjal näevad abituriendid ajateenistuse olevat:

- 58,1% pigem kasulikuna kui ebavajalikuna;
- 60,7% pigem meeldiva kohana kui ebameeldivana;
- 65,2% pigem kasuliku ajakasutusena kui ajaraiskamisena;
- 81,7% pigem kasuliku tervisele kui kahjuliku.

Lühiuuringu tulemuste analüüsimisel abiturientide uskumuste osas (vt käesolev töö, lk 42) märkas autor ajateenistuse pikkusega seotud uskumuste kõrget esinemist. Kokku mainiti ajateenistuse pikkusega seotud uskumusi kolmes kategoorias (negatiivsed küljed ja puudused, kergendavad asjaolud ja raskendavad asjaolud). Kõikides nendes kategooriates oli ajateenistuse pikkusega seotud uskumus kõige sagedamini nimetatud. Sellest tulenevalt lisati põhiuuringu küsimuste hulka küsimus, mis mõõtis abiturientide hoiakut ajateenistuse pikkuse suhtes. Kõikide abiturientide puhul arvas 81,7%, et ajateenistus on pigem liiga pikk. Antud tulemus kinnitab ka varasemaid uuringuid (vt käesolev töö, lk 13). Lisaks kinnitasid uuringu tulemused varasemalt töös välja toodud Taani näidet (vt käesolev töö, lk 13), kus oli väga kõrge vabatahtlike osalusprotsent ajateenistusse minejate osas (99,1%). Eestis on vabatahtlike osalusprotsent 34%, Taanis aga 99,1%. Ainsaks suureks erinevuseks Eesti ja Taani vahel peale väljatoodud vabatahtlike osalusprotsendi on ajateenistuse pikkus: Eestis 8-

11 kuud ning 4 kuud Taanis. Uuringu tulemustes läbiviidud t-test ajateenistuse pikkuse ning hoiaku ja kavatsuse vahel näitas statistilist olulist erinevust usaldusnivool 95% ($\alpha = 0,05$).

Abiturientide hoiaku ja vanemate haridustasemete vahel viidi läbi dispersioonanalüüs (*One-Way ANOVA*) võimaliku seose leidmiseks, sest erinevad uuringud Eestist väljaspool on näidanud, et ajateenistusest võtavad vabatahtlikult osa suurema tõenäosusega madalamasse sotsiaalsesse klassi kuuluvad mehed. Samuti on erinevad uuringud näidanud, et kõrgema sotsiaalse staatusega peredest pärit noormehed jäävad suurema tõenäosusega ajateenistusest kõrvale (vt käesolev töö, lk 15). Teooria kohaselt peaks kõrgemalt haritud perekonnas olema hoiak ajateenistusse minemise osas negatiivsem kui madalama haridustasemega perekonnas. Tulemustest selgus, et abiturientide vanema (ema) põhihariduse ja kõrghariduse korral oli hoiakutes statistiliselt oluline erinevus ($\alpha = 0,05$). Sellest tulenevalt saab väita, et abiturientide hoiakud ajateenistuse suhtes on tugevalt seotud vanema (ema) haridustasemega. Vanema haridustaseme kasvuga langeb abiturientide positiivne hoiak ajateenistusse. Antud tulemus on kooskõlas varasemate uuringutega ja kinnitab neid. Lisaks uuriti, kas hoiaku või kavatsuse vahel on seos perekonna sissetulekuga, nagu väidavad eelnevad sarnased uuringud (vt käesolev töö, lk 14). Sellist seost antud uuringu tulemuste põhjal ei leitud.

Eelnevast **tulenevalt tehakse järeldus**, et abiturientide üldine hoiak ajateenistusse on keskmine ja pigem suunaga positiivsema hoiaku poole. Küll aga ilmneb nii lühiuuringu kui ka põhiuuringu põhjal, et abituriendid peavad ajateenistuse pikkust takistavaks ja raskendavaks asjaoluks ajateenistusse minemisel. Lisaks näitavad uuringu tulemused statistiliselt olulist seost ajateenistuse pikkuse, hoiaku ja kavatsuse vahel. Sellest tulenevalt **tehakse ettepanek** ajateenistuse väljaõppe kava üle vaadata ja seda võimalusel lühendada. Ühe võimalusena näeks autor ka ajateenistuse jagamist erinevateks lühemateks perioodideks (osadeks), kuna ajateenistuses õpitav on pigem dünaamiline ja pidevas muutumises. Selline lähenemine ei muudaks ajateenistuse vahetu kontakti pikkust, küll aga võimaldaks ajaliselt pikemat kokkupuudet kaitsevägega ja annaks võimaluse hoiakute kujundamiseks.

Järelduse osas, mis oli seotud ema haridustaseme tõusu ja abituriendi positiivse hoiaku langemisega, **tehakse ettepanek**, et erinevate teavituskampaaniate korral, mille eesmärk on populariseerida ajateenistust või ajateenistusega seonduvat, suunata suuremat tähelepanu emadele ning võita nende poolehoid. Selle tähtsust ja vajadust rõhutab ka eelnevalt ilmnunud abiturientide ja vanema, eelkõige ema suurem mõju abituriendi arvamusel mõjutamisel ja ka kujunemisel.

Kaudselt mõõdetud muutuja hoiaku (ATT) tulemus $M = 23,6$ (skaalal -84 kuni +84) näitab, et abiturientidel on nõrgalt positiivselt hoiak ajateenistusse minemise suhtes. Võrreldes meeste $M = 13,7$ ja naiste $M = 30,7$ tulemusi kõikide abiturientide tulemusega, näeme (vt tabel 3), et meeste tulemused erinevad statistiliselt oluliselt nii naiste kui ka abiturientide keskmisest tulemusest. Kui võrrelda otseselt mõõdetud muutuja tulemust kaudselt mõõdetud muutujaga, siis näeme, et abiturientidel (seal hulgas ka meesabiturientidel) on mõõdukas hoiak ajateenistuse suhtes, kui aga abituriendid peaksid isiklikult ajateenistusse panustama, näeme, et meeste puhul on soov panustada märkimisväärselt madalam kui naistel.

Järeldusena, lähtudes teoriast (vt käesolev töö, lk 13), näitab meeste madal tahet ajateenistusse ise reaalselt panustada, ajateenistuse väikest rolli ja vähest väärtustamist rahvuslikus identiteedis. Teooriat kinnitavad uuringu tulemused (vt käesolev töö, lk 46) otseselt mõõdetud muutuja SUB puhul. Samuti ütleb teooria, et madal panustamise soov peegeldab ka madalat hoiakut ajateenistuse suhtes. Seda aga antud uuringu tulemused ei näita, antud uuringu põhjal oli üldine hoiak ajateenistuse suhtes keskmine. Samuti ei lähe teooria ja eelnevalt Eestis läbiviidud uuringuid (vt käesolev töö, lk 13-14) hoiakute osas kokku. Selle põhjal saab väita, et Eestis on üldine hoiak ajateenistuse osas keskmisest kõrgem, kui aga palutakse sinna ise reaalselt panustada, siis see huvi kaob. Sellest tulenevalt **tehakse ettepanek** muuta või kaasajastada rahvuslikku identiteeti nii, et sinna oleks kaasatud ka ajateenistus meie riigi julgeoleku ja ühiskonna väärtuste edasikandjana. Kui väärtustatakse ajateenistuse rolli rahvuslikus identiteedis, siis muutub ka üldine tahe panustada ajateenistuse kaudu riigi julgeolekusse ja selle säilimisse.

Tajutud kontroll käitumise üle (PBC)

Otseselt mõõdetud muutuja tajutud kontroll käitumise üle (PBC), näitas kõige madalamat seost kavatsuse kujundajana, küll aga oli seos statistiliselt oluline ($r = 0,10$; $p < 0,05$). Ühtlasi oli ka PBC kõige raskemini mõõdetav muutuja, kuna see võib anda vastakaid tulemusi. Tajutud kontroll ajateenistusse minemise osas peegeldab peamiselt indiviidi, antud juhul abituriendi enesekindlust selles osas, kas ta on võimeline teostama kirjeldatud käitumist, antud juhul ajateenistusse minema. Otseselt mõõdetava PBC aritmeetiliseks keskväärtuseks kõikide abiturientide puhul tuli $M = 17,5$ (skaalal 4 kuni 28). PBC puhul mõõdetavate vahel statistiliselt oluliselt eristuvaid gruppe usaldusnivool 95% ($\alpha = 0,05$) ei leitud ning mõõdetavate usaldusvahemikud kattusid. Seega võib järeldada, et mõõdetavad muutujate erinevused on statistiliselt juhuslikud.

Kaudselt mõõdetud muutuja PBC näitab üldist abiturienti tunnetuslikku kontrolli ajateenistusse mineku üle. Kaudselt mõõdetud muutuja PBC tulemus $M = 14,3$ näitab üldist abiturientide nõrka kontrolli ajateenistusse minemise üle (mõõdetud skaalal -84 kuni +84). Mõõdetud muutujate omavahelisel võrdlusel keskväärtuste alusel usaldusnivool 95% statistiliselt olulisi erinevusi ei leitud.

Tulenevalt eelnevast **saab järeldada**, et abiturientid tunnevad, et nad on suutelised ajateenistusse minema ja nad suudaksid selle vajadusel ka edukalt läbida, küll aga puudub abiturientidel kontroll ajateenistusse mineku üle. Teooria kohaselt (vt käesolev töö, lk 26) tuleks tajutud kontrolli käitumise üle seostada kavatsusega käituda. Antud uuringus saadud tulemuste puhul tähendaks see seda, et abiturientidel on madal kavatsus ajateenistusse minna. Kuna kaudselt mõõdetud muutuja PBC põhineb peamiselt isiklikul kogemusel (selle puudumisel laenatud kogemustel), on selle muutmine läbi otseste muutujate väga keeruline ning selle muutmiseks on vaja tegelike käitumisharjumuste muutmist. Lisaks väidab teooria, et inimestelt, kellel on kõrgem tulemus, oodatakse suuremat motivatsiooni vastavat käitumist sooritada või selle poole püüelda, kui aga tulemused on madalad, siis võivad olla püüded selle sooritamiseks lühiajalised ja vähe motiveeritud (vt käesolev töö, lk 26). Sellest tulenevalt **tehakse ettepanek** muuta abiturientidele ajateenistusse minekut rohkem kontrollitavamaks ja ette määratumaks. Riiklikul tasandil nähakse üheks võimalikuks lahenduseks (vt käesolev töö, lk 12-13) ajateenistusse mineku aja fikseerimist. Hetkel on riiklikult määratletud kutsealuste vanuseline vahemik, kuid puudub fikseeritud ajateenistusse mineku aeg ehk parim ajastus individuaalsel elukaarel. Mida hilisemaks lükkub ajateenistusse minek inimese elukaarel, seda keerulisemaks ja raskemaks reaalne minek muutub. Üheks võimalikuks lahenduseks oleks noorte suunamine ajateenistusse kohe peale põhikooli. Kuna põhikool on riiklikult kohustuslik ja ühtlasi ka üldhariduse miinimum, annaks see võimaluse suunata noored edasi ajateenistusse peale põhihariduse omandamist. Sellisel juhul häiriks see noore elu kõige vähem ning ajateenistus muutuks neile kontrollitavamaks. Lisaks muudaks see noorte hoiakuid ja reaalselt tahet ajateenistusse minna positiivsemaks. Peale ajateenistuse läbimist saaksid noored jätkata oma edasisi õpinguid ega peaks otsima lahendusi või võimalusi 20. eluaastate teises pooles ajateenistusest pääsemiseks.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritööga otsiti vastust uurimisprobleemile, kuidas kujundada Eesti abiturientides positiivseid hoiakuid ja kavatsusi kaitseväeteenistuse ning enese osaluse suhtes. Sellest tulenevalt oli magistritöö eesmärk välja selgitada Eesti abiturientide hoiakud ja kavatsused kaitseväeteenistuse suhtes, tuvastada hoiakuid ja kavatsusi mõjutavad tegurid ning leida võimalusi positiivsete hoiakute kujundamiseks kaitseväeteenistusse. Magistritöö uurimisstrateegiana kasutati ülevaate uurimust (*Survey*) suuremalt rühmalt andmete kogumisega standardiseeritud viisil, eesmärgiga seoste leidmine.

Töö eesmärgi saavutamiseks analüüsiti hoiakuid ja käitumist kujundavate teooriate lähtekohti kaitseväeteenistuse suhtes ning viidi läbi empiirilised uuringud küsitlustena abiturientide hulgas. Autor kasutas empiirilise uuringu läbiviimiseks planeeritud käitumise teooriat. Töös viidi läbi kaks kvantitatiivset uuringut. Esimese lühiuuringu eesmärk oli põhiuuringu ettevalmistamine. Lühiuuringu andmekogumismeetoditena kasutati poolstruktureeritud ankeetküsimustikku ning teise, põhiuuringu puhul kasutati struktureeritud ankeetküsimustikku. Uuringu tulemustest selgus, et abiturientide üldine hoiak kaitseväeteenistuse ja ajateenistuse suhtes on keskmisel tasemel. Abiturientide isiklikud hoiakud ajateenistusse mineku osas olid küll positiivsed, aga nõrgad. Üheks kõige suuremaks abiturientide hoiaku mõjutajaks uuringu põhjal oli ajateenistuse pikkus: rohkem kui 80% kõikidest abiturientidest leidis, et ajateenistus on liiga pikk. Lisaks leiti tugev korrelatsioon abiturienti ema haridustaseme ning abiturienti hoiaku osas. Leiti, et mida kõrgemalt on ema haritud, seda negatiivsem on abiturienti hoiak ajateenistuse ja sinna minemise osas. Antud tulemuse olulisust kinnitab ka asjaolu, et kõige suuremat mõju abiturientide hoiakutele ja hoiakute kujunemisele ajateenistusse minemise osas avaldas ühiskonna kõigi mõõdetavate tegurite osas ema. Ema tähtsus oli võrdne nii mees-, nais-, eestlaste kui ka venelastest abiturientide hulgas. Uuringu küsimused kavatsuse kohta näitasid, et meesabiturientide hulgas on küll positiivne, aga madalalt motiveeritud tahe ajateenistusse minna. Samas naisabiturientide tulevikuplaanides ajateenistusel kohta ei olnud. Lisaks sellele märgati erinevate muutujate tulemuste analüüsimisel, et riigikaitseõpetuse läbinud ja mitteläbinud abiturientide tulemuste vahel on statistiliselt oluline erinevus. Riigikaitseõppe läbinutel oli üldiselt positiivsem hoiak ja suurem kavatsus kaitseväeteenistuse ning sinna minemise osas. Mõõtmised tajutud kontrolli osas näitasid abiturientide hulgas väga madalat kontrolli

ajateenistusse minemise üle, mis teooriast lähtudes tähendab, et abiturientide püüded ajateenistusse vabatahtlikult minna on lühiajalised ja vähe motiveeritud.

Teoreetiliste allikate ja empiiriliste uuringutega lühi- ja põhiuuringus jõuti läbi sünteesi kaheksa järelduse ja kümne ettepanekuni. Kokkuvõtvalt tehti ettepanekud riigikaitseõpetuse kohustuslikuks muutmiseks ja õppega alustamist juba põhikoolis, lühendada ajateenistust või muuta see erinevateks lühemateks osadeks ning teavitustöö tegemise puhul arvestada sihtgruppi kõige enam mõjutavate isikute poolt. Võttes arvesse magistratöö eesmärgi saavutamiseks seatud uurimisprobleemi, kuidas kujundada Eesti abiturientides positiivseid hoiakuid ja kavatsusi kaitseväeteenistuse ning enese osaluse suhtes, on eelnevale tuginedes probleem leidnud lahenduse ja magistratöö raames seatud **eesmärk on täidetud**.

Edasiste uuringute osas tuleks läbi viia kordusuuring peale ettepanekute osalist või täielikku rakendamist ning uurida, kas abiturientide hoiakud on muutunud. Samuti annaksid väga olulist informatsiooni tuleviku riigikaitse rajamisel Eestit ümbritsevate riikide (kus on kohustuslik ajateenistus) abiturientide hoiakute ja kavatsuste võrdlemine Eesti abiturientide omadega.

SUMMARY

The attitudes and intentions of Estonian auxiliaries towards the Defense Forces and the factors that influence their formation

The aim of this master thesis study was to find out what are the Estonian auxiliaries' attitudes towards the Defense Forces and conscription, how the attitudes and intentions form and what are the possible factors that influence their formation. In the theoretical part of the study it was described how attitudes are established and what influences them most. It was also described how attitudes and intentions are related to the Defense Forces and conscription general. Furthermore, a summary of previous studies and their findings was presented. For the quantitative study the theory of Planned Behavior was used. The master thesis study consisted of two separate studies, both studies were analyzed through quantitative methods. The purpose of the first study was to find auxiliaries' beliefs towards the Defense Forces and conscription general. The results were analyzed for the preparation of the main study. A total of 55 questions were used in the main study, which aimed to measure auxiliaries' attitudes and intentions towards the Defense Forces and conscription.

The results show that auxiliaries' overall attitude towards Defense Forces and conscription was at a moderate level. However, the real willingness and attitude of the auxiliaries to bet on conscription was measured as positive but low. The main factor that influences of the auxiliaries' attitude is the length of conscription: more than 80% of the auxiliaries were of the opinion that conscription in Estonia is too long. Additionally, it was found out that there is a strong correlation between mothers' education level and auxiliaries' willingness to go to conscription. The higher the education level of the mother, the lower was the willingness of the auxiliaries' to participate. In addition to this, of the social pressure factors measured, a mother's overall influence was rated as the highest. Auxiliaries' real intention of going to conscription was rather low than moderate. Answers given to the direct question for measuring real intention "Are you planning to go to conscription?" demonstrated that the average male auxiliary was planning to go but their motivation was rather low. Answers to the same question for female auxiliaries showed that conscription is not part of their future plans. In addition, several variables measured by the survey showed that those auxiliaries who had passed the initial military education course offered in public schools where more

motivated, had stronger intention and a more positive attitude towards conscription than those who had not passed the course.

Keywords: attitude, intention, theory of planned behavior, mandatory military service, conscription, graduates, Estonia.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Abraham, C. & Sheeran, P., 2003. Acting on intentions: The role of anticipated regret. *British Journal of social psychology*, 42(4), pp. 495-511.

Ainjärv, H. & Häidkind, R., 2012. *Liiklusohutusele suunatud hoiakute kujundamine. Tallinna Ülikooli õppematerjal*. Tallinn: Tallinna Ülikool.

Ajzen, I., 1985. From intentions to actions: A theory of planned behavior. Rmt: J. K. & J. Beckman, toim. *Action-control: From cognition to behavior*. Heidelberg: Springer, pp. 11-39.

Ajzen, I., 1991. The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, pp. 179-211.

Ajzen, I., 2005. Laws of human behavior: Symmetry, compatibility, and attitude- behavior correspondence. Rmt: A. Beauducel, et al. toim-d *Multivariate Research Strategies*. Aachen: Shaker Verlag, pp. 3-19.

Ajzen, I., 2010. *Constructing a theory of planned behavior questionnaire*. New York: Psychology Press.

Ajzen, I. & Fishbein, M., 1980. *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. New Jersey: Prentice- Hall.

Ajzen, I. & Fishbein, M., 2005. The influence of attitudes on behavior. Rmt: B. Albarracín & M. Johnson, toim-d *The handbook of attitudes*. New Jersey: Erlbaum, pp. 173-221.

Ajzen, I., 2019. Home page [Võrgumaterjal] Leitav: people.umass.edu/aizen/faq.html [Kasutatud 01.04.2019].

Albarracín, D., Johnson, B. & Zanna, M., 2005. *The Handbook of Attitudes*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Appelqvist-Schmidlechner, K., Henriksson, M., Parkkola, K. & Stengard, E., 2013. Predictors of Completing Compulsory Military Service Among Men Who Have Received a Temporary Exemption from Service. *Military Medicine*, 178(5), pp. 549-556.

Art, R., 1993. *The Oxford Companion to Politics of the World 2nd Edition*. 2nd Edition toim. New York: Oxford University Press.

Babbie, E., 2010. *The practice of social research*. Belmont: Wadsworth Publishing

Bachman, G. J., Segal, D. R., Freedman-Doan, P. & O'Malley, P. M., 2000. Who Chooses Military Service? Correlates of Propensity and Enlistment in the US Armed Forces. *Military Psychology*, 12(1), pp. 1-30.

- Baldwin, D. A., 1997. The concept of security. *Review of International Studies*, 23, pp. 5-26.
- Biehl, H., 2016. History looms ... resources, restrictions, and perspectives on military sociology in Germany. *Sõjateadlane*, 3, pp. 167-187.
- Central Intelligence Agency, 2018. *The World Factbook*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> [Kasutatud 28.06.2018].
- Cialdini, R. B., 1993. *Influence: The Psychology of Persuasion*. 3 toim. New York : Harper Collins College Publishers.
- Cialdini, R. B., Kallgren, C. A. & Reno, R. R., 1990. A Focus Theory of Normative Conduct: A Theoretical Refinement and Reevaluation of The Role of Norms in Human Behavior. *Advances in experimental social psychology*, 24, pp. 201-234.
- Cohen, J. B. & Reed, A., 2006. A Multiple Pathway Anchoring and Adjustment (MPAA) Model of Attitude Generation and Recruitment. *Journal of Consumer Research*, I(33), pp. 1-15.
- Crano, W. D. & Prislin, R., 2008. *Attitudes and Attitude Change*. New York, NY: Psychology Press.
- Cronberg, T., 2007. The will to defend: a Nordic divide over security and defence policy. Rmt: A. J. Bailes, G. Herolf & B. Sundelius, toim-d *The Nordic Countries and the European Security and Defense Policy*. s.l.: Oxford University Press, pp. 315-322.
- Curtis, G. & Cindy, W., 2006. *Service to country: Personnel Policy and the Transformation of western Militaries*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Deutsch, M. & Gerard, H. B., 1995. *A Study of Normative and Informational Social Influences Upon Individual Judgement*, New York: Research Center for Human Relations, New York University.
- Eagly, A. H. & Chaiken, S., 1993. *The psychology of attitudes*. Orlando, FL: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Eesti Päevaleht, 2003. Politsei lõpetas kutsealuseid vabastanud arsti tegevuse uurimise. *Eesti Päevaleht Online*, [Võrgumaterjal] Leitav: <http://epl.delfi.ee/news/eesti/politsei-lopetas-kutsealuseid-vabastanud-arsti-tegevuse-uurimise?id=50956181> [Kasutatud 02.04.2018].
- Einmann, A., 2017. Ajateenistusest kõrvalehoidja võib edaspidi jääda ilma juhtimisõigusest. *Postimees*, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.postimees.ee/4072565/ajateenistusest-korvalehoidja-voib-edaspidi-jaada-ilma-juhtimisoigusest> [Kasutatud 22.04.2018].
- Elmes, D. G., Kantowitz, B. H., ja Roediger, H. L., 2013. *Psühholoogia uurimismeetodid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Festinger, L., 1957. *A theory of cognitive dissonance*, Stanford: Stanford University Press.

- Festinger, L., 1962. Cognitive dissonance. *Scientific American*, 4(207), pp. 93-107.
- Fischer, M. J., Lundquist, J. H. & Vachon, T. E., 2016. Residential segregation: The mitigating effects of past military experience. *Social Science Research*, 60, pp. 67-73.
- Fishbein & Ajzen, 2010. *Predicting and changing behavior: The reasoned action approach*. New York: Psychology Press.
- Fishbein, M. & Ajzen, I., 1975. *Belief, attitude, intention, and behavior*. Addison-Wesley series in social psychology toim. London: Addison-Wesley.
- Fishbein, M. & Ajzen, I., 1975. *Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to Theory and Research*. Philippines: Addison-Wesley Publishing Company.
- Flick, U., 2011. *Introducing Research Methodology: a Beginner's Guide to Doing a Research Project*. London: SAGE Publications.
- Foxall, G., 2005. *Understanding consumer choice*. New York: Palgarve Macmillian.
- Francis, J. J., Eccles, M. P., Johnston, M., Walker, A., Grimshaw, J., Foy, R., Kaner, E. F. S., Smith, L. & Bonetti, D., 2004. *Constructing Questionnaires Based on the Theory of Planned Behaviour*. London: City, University of London.
- Gerow, J. R., Brothen, T. & Newell, J. T., 1989. *Fundamentals of psychology*. London: Scott, Foresman.
- Goh, E., 2011. Predicting parental intentions behind public school. *Springer-Verlag*, 8(2), pp. 97-110.
- Godin, G., Kok, G., 1996. *The Theory of Planned behaviour: A review of its applications to health-related behaviours*. *American Journal of Health Promotion*, 11(2), pp. 87-98.
- Greenwald, A. G. & Banaji, M. R., 1995. Implicit Social Cognition: Attitudes, Self-Esteem, and Stereotypes. *Psychological Review*, 102(1), pp. 4-27.
- Griffith, J., 2009. Being a Reserve Soldier. A Matter of Social Identity. *Armed Forces & Society*, 1(36), pp. 38-64.
- Griffith, J., 2011. *Armed Forces & Society. Reserve Identities: What Are They? And Do They Matter? An Empirical Examination*, 37(4), pp. 619-635.
- Gross, M., 2017. *Riigikogu Toimetised*, 36/2017. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=JVriigiktoim201712.2.6.5> [Kasutatud 02.10.2018].
- Haltiner, K., 1998. The Definite End of Mass Army in Western Europe?. *Armed Forces and Society*, 25(1), pp. 7-36.
- Haridus- ja Teadusministeerium, 2017. *2017/2018. õppeaasta arvudes*. Tallinn: Haridus- ja Teadusministeerium.

Hawkins, D. I., Best, R. J. & Coney, K. A., 1998. *Consumer Behavior: Building Marketing Strategy*, Boston: Irwin/McGraw-Hill.

Hawkins, D. I. L. & Mothersbaugh, D., 2013. *Consumer Behaviour: Building Marketing Strategy*. 12 toim. USA: McGraw-Hill Irwin.

Herranen, H., 2004. Professional and Efficient in Action but Conscript Oriented: The Finnish Defence Forces. Rmt: K. S. Readman, toim. *Building Sustainable and Effective Military Capabilities. A Systemic Comparison of Professional and Conscript Forces*. Amsterdam: IOS press, pp. 97-109.

Hogg, M. A., 2005. The social identity perspective. Rmt: S. A. Wheelan, toim. *The handbook of group research and practice*. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 133-157.

Homan, K., 2008. The military and human security. *Security and Human Rights*, 19(1), pp. 73-81.

Hubert, D. & Bonser, M., 2001. Humanitarian Military Intervention. Rmt: D. H. Robert Grant McRae, toim. *Human Security and the New Diplomacy: Protecting People, Promoting Peace*. Montreal, Quebec: McGill - Queens University Press (MQUP), pp. 111-121.

Hughes, E. F., 1971. Role Playing as Technique for Developing a Scientific Attitude in Elementary Teacher Trainees. *Journal of Research in Science Teaching*, 2(8), pp. 113-122.

Ilijn, E., 2016. *Eesti naisüliõpilaste osalemistahe laiapõhjalise riigikaitse teostamiseks*. Magistritöö, Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Jensen, T. K., 2014. DR. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.dr.dk/nyheder/indland/19-unge-tvunget-i-militaeret> [Kasutatud 28.10.2018].

Kasearu, K. & Trumm, A., 2015. *Ajateenistusse kutsutute ja kutsealuste võrdlus 17–27-aastaste meeste üldpopulatsiooniga perioodil 2000–2014*. Uuring, Tartu: Tartu Ülikool.

Kaitseministeerium, 2016. *Aruanne kaitseväekohustuste täitmisest ja kaitseväeteenistuse korraldamisest 2016. aastal*, Tallinn: Kaitseminister.

Kaitseministeerium, 2017. *Aruanne kaitseväekohustuste täitmisest ja kaitseväeteenistuse korraldamisest 2017. aastal*, Tallinn: Kaitseminister.

Kaitseministeerium, 2017. *Kaitseministeeriumi valitsemisala arengukava 2018-2021*, Tallinn: Kaitseministeerium.

Kaitseministeerium, 2018. *Kaitseministeerium*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/alusdokumendid-ja-oigusaktid> [Kasutatud 02.10.2018].

Kaitseväeteenistuse seadus (KVTS) (2017) RT I, 10.07.2012, 1.

Kaitseväeteenistuskohustuslasele ja tegevväelasele teenistusülesande täitmiseks ettenähtud tervisenõuded (2013) RT I, 25.03.2013, 4.

Kasearu, K., 2017. *Ajateenistuse vajalikkus ja Kaitseväe kuvand – mil määral muutuvad ajateenijate arvamused ajateenistuse jooksul?. Toim Avo Trumm. Riigikaitse inimvara kaardistamine: uuringute tulemused* (58–76). Tartu: Tartu Ülikool.

Kasearu, K., 2018. Militaarsotsioloogiline sissevaade: ajateenistus Eesti Kaitseväes. *Sõjateadlane (Estonian Journal of Military Studies)*, 6, lk 7-21.

Kasearu, K. & Truusa, T.-T., 2018. *Ajateenistusse asumise mustrid ja motiivid ning seos hoiakutega ajateenistuse jooksul. – Ajateenijate hoiakute, tervise ja käitumise muutumine ajateenistuse käigus. Ajateenijate kompleksuuringu 2016. aasta pilootuuringu tulemuste aruanne.*, Tartu: KVÜÖA.

Katz, D., 1960. The Functional Approach to the Study of Attitudes. *Public opinion quarterly*, 24(2), pp. 163-204.

Katz, D. & Stotland, E., 1960. A Preliminary Statement to a Theory of Attitude Structure and Change. Rmt: S. Koch, toim. *Psychology: A Study of a Science*. New York: McGrawHill, pp. 426-475.

Kinnunen, T., 2010. Designing finnish men taking foucault a little further?. *Journal of the Finnish Anthropological Society*, 3/2010, pp. 84-87.

Kivirähk, J., 2017. *Avalik arvamus ja riigikaitse*, Tallinn: Turu-uuringute AS.

Kivirähk, J., 2018. *Avalik arvamus ja riigikaitse, märts 2018*, Tallinn: Turu-uuringute AS.

Klopping, I. & McKinney, E., 2004. *Extending the technology acceptance model and the task-technology fit model to consumer e-commerce*, s.l.: Inform. Technol. Learn. Perform. J. 22, 35.

Kotler, P. & Keller, K. L., 2012. *Marketing Management*. 14 toim. New Jersey: Pearson Education Inc.

Kothari, C. R., 2004. *Research Methodology: Methods and Techniques*. 2nd Revised. New Delhi: New Age International.

Krause, K., 2004. *Is Human Security "More than Just a Good Idea"?* (eds), *Promoting Security: But How and For Whom? Contributions to BICC's Ten-year Anniversary*. s.l., Bonn International Center for Conversion.

Krech, D., Crutchfield, R. S. & Ballachey, E. L., 1962. *Individuals in Society*. New York: McGrawHill.

Knabe, A., 2012. *"Applying Ajzen's Theory of Planned Behavior to a Study of Online Course Adoption in Public Relations Education"*. Wisconsin: Marquette University.

Kultuuriministeerium, 2016. *Arengukava "Lõimuv Eesti 2020"*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/arengukava_loimuv_eesti.pdf [Kasutatud 04.08.2018].

Kuul, M., 2018. *Prokurör taotles noormehi ajateenistusest päästnud arsti süüasja lõpetamist*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/690115/prokuror-taotles-noormehi-ajateenistusest-paastnud-arsti-suuasja-lopetamist> [Kasutatud 15.06.2018].

KVÜÕA, Tartu Ülikool, TAI & SJKK, 2018. *Ajateenijate hoiakute, tervise ja käitumise muutumine ajateenistuse käigus*, Tartu: KVÜÕA.

Laaneots, A., 2017. *Riigikogu Toimetised 36/2017*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2017/12/Laaneots.pdf> [Kasutatud 02.10.2018].

Laanepere, T., Truusa, T.-T. & Cooper, L., 2018. Military Legacy: Use it or Lose it. *Sõjateadlane (Estonian Journal of Military Studies)*, 6, pp. 22-51.

LaPiere, R. T., 1934. Attitudes vs. Actions. *Social Forces*, 13, pp. 230-237.

Larimer, M. E., Turner, A. P., Mallett, K. A. & Geisner, I. M., 2004. Predicting Drinking Behavior and Alcohol-Related Problems Among Fraternity and Sorority Members: Examining the Role of Descriptive and Injunctive Norms. *Psychology of Addictive Behaviors*, 3(18), pp. 203-212.

Leander, A., 2004. Drafting community: understanding the fate of conscription. *Armed Forces and Society*, 4(30), pp. 571-599.

Lindre, M. L., 2018. *Naisabiturientide motivatsioon asuda ajateenistusse ning seda mõjutavad tegurid*. Magistritöö, Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Lomsky-Feder, E., Gazit, N. & Ben-Ari, E., 2008. Reserve Soldiers as Transmigrants. Moving between the Civilian and Military Worlds. *Armed Forces & Society*, 34(4), pp. 593-614.

Maandi, K., 2014. *Eesti Internetikasutajate hoiakud ja käitumine puhkusega seotud reisiteenuste ostmisel internetist*. Magistritöö, Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool.

MacCorr, 2018. *MacCorr Research Solution Online*. [Võrgumaterjal] Leitav: www.macorr.com [Kasutatud 23.11.2018].

MacLean, A., 2005. Lessons from the Cold War: Military Service and College Education. *Sociology of Education*, 78(3), pp. 250-266.

Maslow, A., H., 1943. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50(4) pp. 370-396.

Mänd, M.-L., 2013. *Kaitsetahte seos riigikaitseõpetusega Tallinna gümnaasiumite näitel*. Magistritöö, Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Manfredo, M. J., Teel, T. L. & Henry, K. L., 2009. Linking Society and Environment: A Multilevel Model of Shifting Wildlife Value Orientations in the Western United States*. *Social Science Quarterly*, II(90), pp. 407-427.

Manning, M., 2009. The effects of subjective norms on behaviour in the theory of planned behaviour: A meta-analysis. *British Journal of Social Psychology*, 48, pp. 649-705.

Miller, G. A., 1956. The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information. *Psychological Review*, 63, pp. 81-97.

Miller, K., 2005. *Communication Theories: Perspectives, Processes, and Contexts*. 2 toim. New York: McGraw-Hill Education.

Møller, B., 2002. Conscription and its alternatives. – The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces. *Comparative Social Research*, 20, pp. 277-305.

Newnham, G. E. a. J., 1998. *The Penguin Dictionary of International Relations*. London: Penguin Book.

Ortiz, A., 2008. Neither fox nor hedgehog: NATO's Comprehensive Approach and the OSCE's concept of security. *Security and Human Rights*, 8, pp. 284-297.

Paris, R., 2001. Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?. *International Security*, 26(2), pp. 87-102.

Pärtel, K., 2014. *Mees- ja naiskaitseväelaste hoiakud seoses naiste ja meeste rollidega ühiskonnas ning kaitseväeskui totaalses institutsioonis*. Magistritöö, Tallinn: Tallinna Ülikool.

Pavel Iorini kriminaalasi KarS § 274 lg 1 järgi (2018) 1-17-5146.

Perliger, A., 2011. The Changing Nature of the Israeli Reserve Forces: Present Crises and Future Challenges. *Armed Forces & Society*, 37(2), pp. 216-238.

Politsei- ja Piirivalveamet, 2018. Korruptsioonikuritegude büroo Ülevaade 2016-2017. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www2.politsei.ee/dotAsset/807522.pdf> [Kasutatud 28.06.2018].

Puolustusvoimat, 2016. *Reserviläisten toimintakyky vuonna 2015*, Helsinki: Juvenes Print.

Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus, 2008. *Diplomaatia*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://diplomaatia.ee/muinasjutt-heast-tinasodurist-ja-kurjast-palgasodurist/> [Kasutatud 15.11.2018].

Randla, S., 2018. Kohus karistas kaitseväes end meelega vigastades pääseda üritanud ajateenijat. *Õhtuleht*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.oh tuleht.ee/885475/kohus->

karistas-kaitsevaest-end-meelega-vigastades-paaseda-uritanud-ajateenijat [Kasutatud 20.07.2018].

Riigikantselei, 2017. *Riigikaitse arengukava 2017-2026 (arengukava avalik osa)*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/rkak_2017_2026_avalik_osa.pdf [Kasutatud 20.06.2018].

Rogers, J., 2017. *Reinforcing Deterrence Through Societal Resilience: Countering Hybrid Threats in the Baltic Region*. s.l.: Palgrave Macmillan.

Rowntree, D., 1981. *Statistics without tears: an introduction for non-mathematicians*. London: Penguin Books.

Roznai, Y., 2014. The Insecurity Of Human Security. *Wisconsin International Law Journal*, 32(1), pp. 95-141.

Rühle, M., 2007. The Evolution of NATO: Expanding the Transatlantic Tool Kit. *American Foreign Policy Interest*, 29, pp. 237-242.

Salo, M., 2008. *Determinants of Military Adjustment and Attrition During Finnish Conscript Service*, Helsinki: National Defence University.

Salomaa, J., 2016. Armeijan käy loppuun asti yhä useampi – kokonaan vapautettujen määrä on kasvanut. *Helsingin Sanomat*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002910518.html> [Kasutatud 20.06.2018].

Schiffman, L. G. & Kanuk, L. L., 2007. *Consumer behavior*. 9 toim. New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Sheeran, P. & Trafimow, D., 2003. Predicting behaviour from perceived behavioural control: Tests of the accuracy assumption of the theory of planned behaviour. *British Journal of Social Psychology*, 42, pp. 393-410.

Sheppard, B. H., Hartwick, J. & Warshaw, P. R., 1988. The Theory of Reasoned Action: A Meta-Analysis of Past Research with Recommendations for Modifications and Future Research. *Journal of Consumer Research*, 3(15), pp. 325-343.

Smith, M. B., Bruner, J. S. & White, R. W., 1956. *Opinions and personality*. New York: John Wiley.

Spilý, P., Neýas, P. & Žák, M., 2011. Comprehensive Approach: The Road For Complex Crisis Resolution. *Military Art and Science*, 61(1), pp. 42-51.

Statistikaamet, 2018. *Rahvaarv rahvuse järgi, 1. jaanuar, 2018 aasta*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.stat.ee/34267> [Kasutatud 20.06.2018].

Statistikaamet, 2018. *Rahvastik aasta alguses ja aastakeskmise rahvaarv soo ja vanue järgi*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://pub.stat.ee/pxweb.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV0212&ti=>

RAHVASTIK+AASTA+ALGUSES+JA+AASTAKESKMINE+RAHVVAARV+SOO+JA+VANUSE+J%C4RGI&path=../Database/Rahvastik/01Rahvastikunaitajad_ja_koosseis/04Rahvaarv_ja_rahvastiku_koosseis/&lang=2 [Kasutatud 10.06.2018].

Stevens, L. E. & Fiske, S. T., 1995. Motivation and Cognition in Social Life: A Social Survival Perspective. *Social Cognition*, 13(3), pp. 189-214.

Stone, J., 2018. *Independent*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/france-national-service-emmanuel-macron-french-president-military-a8209681.html> [Kasutatud 06.09.2018].

Sutton, S., 1998. Predicting and explaining intentions and behavior: How well are we doing?. *Journal of Applied Social Psychology*, 28, pp. 1317-1338.

Svynarenko, A., 2016. *The Russian Demography Problem and the armed Forces - Trends and Challenges until 2035*, Riihimäki: Finnish Defence Research Agency.

Teddle, C. & Yu, F., 2007. *Mixed Methods Sampling: A Typology With Examples*. 1(1) toim. Louisiana: Journal of Mixed Methods Research.

Turu-uuringute AS, 2016. *Arvamused Kaitseväest enne ja pärast teenistust*, Tallinn: Turu-uuringute AS.

UNDP, 1994. *Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security*. New York: Oxford University Press.

Vabariigi Valitsus, 2010. *Kaitseministeerium*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/riigikaitse_strateegia_2010_1.pdf [Kasutatud 02.10.2018].

Vabariigi Valitsus, 2017. *Eesti julgeolekupoliitika alused*. Tallinn: Riigikogu.

Vadi, M., 1995. *Organisatsioonikäitumine*. esmatrükk toim. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Wendt, A., 1992. Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International Organization* 46(2), p. 391–425.

White, K. M., Terry, D. J. & Hogg, M. A., 1994. Safer sex behavior: The role of attitudes, norms, and control factors. *Journal of Applied Social Psychology*, 24, pp. 2164-2192.

Yadav, R. & Pathak, G., 2016. *Young consumers' intention towards buying green products in a developing nation: Extending the theory of planned behavior*, s.l.: J. Clean. Prod.

Yusmita, F., Mat, N. K. N., Muhammad, M. U., Yusoff, Y. M., Azhar, F. & Behjati, S., 2012. Determinants of Online Purchasing Behavior in Nanggroe Aceh Darussalam. *American Journal of Economics*. Special issue, pp. 153-157.

Yzer, M., 2012. Perceived Behavioral Control in Reasoned Action Theory: A Dual-Aspect Interpretation. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1(640), pp. 101-117.

Yzer, M. C., Cappella, J. N., Fishbein, M., Hornik, R., & Kirkland, A. R., 2003. The effectiveness of gateway communications in anti-marijuana campaigns. *Journal of Health Communication*, 8, pp. 01-15.

Zeit Online, 2018. *Zeit Online*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2018-08/wehrdienst-debatte-wehrpflicht-bundesregierung-verteidigungsministeri-um> [Kasutatud 08.09.2018].

Левада-Центр, 2015. *Общественное мнение-2014*, Москва: Аналитический Центр Юрия Левады (Analytical Center of Yuri Levada).

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabelid

Tabel 1. Põhiküsitluse võti

Tabel 2. Lühiküsitluse kirjeldav statistika ajateenistuse kohta käivatest uskumustest

Tabel 3. Põhiküsitluse kaudselt mõõdetud muutujate kirjeldav statistika

Tabel 4. Põhiküsitluse otseselt mõõdetud muutujate kirjeldav statistika

Tabel 5. Kirjeldav statistika soo gruppide kohta

Tabel 6. Soo t-statistik ja sellega seonduvad näitajad

Tabel 7. Kirjeldav statistika riigikaitseõpetuse läbinud ja mitte läbinud gruppide kohta

Tabel 8. Riigikaitseõpetuse t-statistik ja sellega seonduvad näitajad

Tabel 9. Kirjeldav statistika rahvuste gruppide kohta

Tabel 10. Rahvuste t-statistik ja sellega seonduvad näitajad

Tabel 11. 17-27. aastaste meeste hulk kuni 2018 ning prognoos 2019-2026

Tabel 12. Uurimustöö etapid

Tabel 13. Kirjeldav statistika gruppide kohta rahvus, eestlased ja venelased

Tabel 14. T-statistik ja sellega seonduvad näitajad rahvuste, eestlaste ja venelaste vahel

Tabel 15. Kirjeldav statistika gruppide kohta riigikaitseõpetuse läbinute ja mitte läbinute vahel

Tabel 16. T-statistik ja sellega seonduvad näitajad riigikaitseõpetuse läbinute ja mitte läbinute vahel

Tabel 17. Kirjeldav statistika gruppide kohta sugu

Tabel 18. T-statistik ja sellega seonduvad näitajad sugu, mehed ja naised

Joonised

Joonis 1. 17-27a. meeste arv 2009-2018 ning prognoos aastateks 2019-2023

Joonis 2. Hoiakute kujunemine läbi hinnangu

Joonis 3. Põhjendatud tegevuse teooria

Joonis 4. Põhjendatud tegevuse teooria ja planeeritud käitumise teooria

Joonis 5. TPB mudeli otsesed ja kaudsed muutujad

Joonis 6. Uuringu mudel: abiturientide hoiakud kaitseväeteenistuse suhtes ning neid mõjutavad tegurid

Joonis 7. Põhiuuringu küsitluse kujunemine ja uuringute läbiviimine uuringus osalema nõustunud koolide vahel

Joonis 8. Planeeritud käitumise teooria

Joonis 9. Abiturientide jaotumus rahvuse ja soo järgi

Joonis 10. Abiturientide jaotus põhielukoha järgi

Joonis 11. Kavatsuse ennustamine läbi valikute analüüsi mudeli

Joonis 12. Faktoranalüüs otseselt mõõdetud muutujate ning nende küsimuste vahel

LISAD

Lisa 1. Põhiküsitlus

Abiturientide hoiakud kaitseväeteenistuse suhtes – Uuring (eesti ja vene keeles)

ABITURIENTIDE HOIAKUD KAITSEVÄETEENISTUSE SUHTES – UURING

Veebiküsitluse link <https://goo.gl/forms/UB7g5KJHwV25KpSq2>

Lugupeetud vastaja!

Olen Sisekaitseakadeemia Sisejulgeoleku instituudi magistrant ja kutsun Teid osalema uuringus „Abiturientide hoiakud kaitseväeteenistuse suhtes“. Vastamine on anonüümne ning saadud andmeid kasutatakse ainult üldistatud kujul magistritöö tarbeks. Et käesolevas küsimustikus ei ole õigeid ega valesid vastuseid, siis palun vastake küsimustele just nii, nagu Te tegelikult arvate. Küsimustikule vastamine võtab ligikaudu 10-15 minutit. Tänan Teid pühendatud aja ja uuringusse panustamise eest!

Täiendavate küsimuste korral kirjutage e-mail: keio.usai@kad.sisekaitse.ee

Ette tänades

Keio Usai

Sisekaitseakadeemia magistrant

keio.usai@kad.sisekaitse.ee

I OSA

1. Ajateenistus võimaldab õppida kasulikke oskusi ja teadmisi iseseisvaks eluks.
Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult
2. Ajateenistus võimaldab saada uusi kontakte ja tutvusi.
Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult
3. Ajateenistus võimaldab ennast füüsiliselt proovile panna.

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

4. Ajateenistus võimaldab ennast vaimselt proovile panna.

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

5. Ajateenistuse läbinutel puuduvad eelised ajateenistuse mitteläbinute ees.

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

6. Ajateenistuses oldud aeg on majanduslikult vähe tasustatud.

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

7. Ajateenistus on ajaliselt liiga pikk.

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

8. Karistused ajateenistusest kõrvalehoidjatele on liiga leebed.

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

9. Ajateenistusest saadavad teadmised ja oskused on mulle olulised iseseisvas elus hakkama saamiseks.

Üldse ei nõustu : __ -3 __ : __ -2 __ : __ -1 __ : __ 0 __ : __ +1 __ : __ +2 __ : __ +3 __ : Nõustun täielikult

10. Ajateenistusest saadavad uued tutvused ja kontaktid on mulle olulised.

Üldse ei nõustu : __ -3 __ : __ -2 __ : __ -1 __ : __ 0 __ : __ +1 __ : __ +2 __ : __ +3 __ : Nõustun täielikult

11. Ajateenistusest saadav füüsiline vorm on mulle väga oluline.

Üldse ei nõustu : __ -3 __ : __ -2 __ : __ -1 __ : __ 0 __ : __ +1 __ : __ +2 __ : __ +3 __ : Nõustun täielikult

12. Võimalus ennast vaimselt proovile panna on mulle väga oluline.

Üldse ei nõustu : __ -3 __ : __ -2 __ : __ -1 __ : __ 0 __ : __ +1 __ : __ +2 __ : __ +3 __ : Nõustun täielikult

13. Ema toetaks minu soovi astuda ajateenistusse.

Üldse ei nõustu : __ -3 __ : __ -2 __ : __ -1 __ : __ 0 __ : __ +1 __ : __ +2 __ : __ +3 __ : Nõustun täielikult

14. Sõprusringkond toetaks minu soovi astuda ajateenistusse.

Üldse ei nõustu : __ -3 __ : __ -2 __ : __ -1 __ : __ 0 __ : __ +1 __ : __ +2 __ : __ +3 __ : Nõustun täielikult

15. Isa toetaks minu soovi astuda ajateenistusse.

Üldse ei nõustu : __ -3 __ : __ -2 __ : __ -1 __ : __ 0 __ : __ +1 __ : __ +2 __ : __ +3 __ : Nõustun täielikult

16. Klassikaaslased toetaksid minu soovi astuda ajateenistusse.

Üldse ei nõustu : __ -3 __ : __ -2 __ : __ -1 __ : __ 0 __ : __ +1 __ : __ +2 __ : __ +3 __ : Nõustun täielikult

17. Ühiskond toetaks minu soovi astuda ajateenistusse.

Üldse ei nõustu : __ -3 __ : __ -2 __ : __ -1 __ : __ 0 __ : __ +1 __ : __ +2 __ : __ +3 __ : Nõustun täielikult

Minu arvates on ajateenistus

18. Ebapraktiline :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Kasulik
19. Ebameeldiv :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Meeldiv
20. Ajaraiskamine :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Kasulik ajakasutus
21. Raske :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Kerge
22. Halb tervisele :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Kasulik tervisele
23. Pikk :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Lühike

24. Ema arvamus on oluline ajateenistusse astumise valiku kaalumisel.

Üldse ei nõustu :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Nõustun täielikult

25. Sõprusringkonna arvamus on oluline ajateenistusse astumise valiku kaalumisel.

Üldse ei nõustu :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Nõustun täielikult

26. Isa arvamus on oluline ajateenistusse astumise valiku kaalumisel.

Üldse ei nõustu :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Nõustun täielikult

27. Klassikaaslaste arvamus on oluline ajateenistusse astumise valiku kaalumisel.

Üldse ei nõustu :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Nõustun täielikult

28. Ühiskonna arvamus on oluline ajateenistusse astumise valiku kaalumisel.

Üldse ei nõustu :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Nõustun täielikult

29. Eelised ajateenistuse läbinutele muudaksid minu ajateenistusse mineku otsust.

Negatiivselt :__-3__ : __-2__ : __-1__ : __0__ : __+1__ : __+2__ : __+3__ : Positiivselt

30. Suurem rahaline toetus ajateenistuses muudaks minu ajateenistusse mineku otsust.

Negatiivselt :__-3__ : __-2__ : __-1__ : __0__ : __+1__ : __+2__ : __+3__ : Positiivselt

31. Lühem ajateenistuse aeg muudaks minu ajateenistusse mineku otsust.

Negatiivselt :__-3__ : __-2__ : __-1__ : __0__ : __+1__ : __+2__ : __+3__ : Positiivselt

32. Rangemad karistused muudaksid minu ajateenistusse mineku otsust.

Negatiivselt :__-3__ : __-2__ : __-1__ : __0__ : __+1__ : __+2__ : __+3__ : Positiivselt

33. Kas Teile olulised inimesed arvavad, et Te peaksite ajateenistusse minema?

Üldse ei nõustu :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Nõustun täielikult

34. Kas inimesed, kelle arvamust Te hindate, kiidaks heaks Teie soovi astuda ajateenistusse?

Üldse ei nõustu :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Nõustun täielikult

35. Kas Teile arvates peaksid kõik noored läbima ajateenistuse?

Üldse ei nõustu :__1__ : __2__ : __3__ : __4__ : __5__ : __6__ : __7__ : Nõustun täielikult

36. Kas Teilt oodatakse, et Te läheksite ajateenistusse?

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

37. Kas Teie arvates lähevad kõik noored ajateenistusse?

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

38. Kas Te tunnete sotsiaalset survet ajateenistusse mineku osas?

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

39. Kas Te kavatsete ajateenistusse minna?

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

40. Kui Te tahaksite, siis kas saaksite ajateenistusse minna?

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

41. Otsus ajateenistusse mineku üle on väljaspool Teie kontrolli.

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

42. Kui raske on Teie jaoks ajateenistusse minek?

Väga raske : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Väga lihtne

43. Ajateenistusse minek või mitte minek on täielikult Teie enda otsustada.

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

44. Kas Teie valite, millal ja kuhu Te ajateenistusse lähete?

Üldse ei nõustu : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : Nõustun täielikult

45. Kuidas Teie hindate ajateenistuse pikkust?

Liiga lühike : __ 1 __ : __ 2 __ : __ 3 __ : __ 4 __ : __ 5 __ : __ 6 __ : __ 7 __ : __ 8 __ : __ 9 __ : __ 10 __ : Liiga pikk

II OSA

1. Mis on Teie vanus?

- Kuni 16 aastat
- 17 aastat
- 18 aastat
- 19 aastat
- 20 aastat
- 21 aastat
- 22 aastat
- 23 aastat
- 24 aastat
- 25 aastat

- 26 aastat
  - Vanem kui 26 aastat
2. Mis on Teie sugu?
- Mees
  - Naine
3. Kus on Teie peamine elukoht?
- Tallinn
  - Tartu
  - Pärnu
  - Narva
  - Harju maakond
  - Hiiu maakond
  - Ida-Viru maakond
  - Jõgeva maakond
  - Järva maakond
  - Lääne maakond
  - Lääne-Viru maakond
  - Põlva maakond
  - Pärnu maakond
  - Rapla maakond
  - Saare maakond
  - Tartu maakond
  - Valga maakond
  - Viljandi maakond
  - Võru maakond
4. Mitu liiget on Teie perekonnas?
- Vähem kui 2
  - 2 kuni 3
  - 4 kuni 5
  - 6 kuni 7
  - Rohkem kui 7
5. Mis rahvusest Te olete?
- Eestlane
  - Venelane
  - Muu rahvus
6. Kas Te elate linnas või maapiirkonnas?
- Linnas
  - Maapiirkonnas
7. Mis on Teie ema haridustase?

- Alghariduseta
- Algharidus
- Põhiharidus
- Kutseharidus põhihariduse baasil
- Keskharidus
- Kutsekeskharidus
- Kutseharidus keskhariduse baasil
- Bakalaureus või sellega võrdsustatud haridus
- Magister või sellega võrdsustatud haridus
- Doktor või sellega võrdsustatud haridus
- Ei tea

8. Mis on Teie isa haridustase?

- Alghariduseta
- Algharidus
- Põhiharidus
- Kutseharidus põhihariduse baasil
- Keskharidus
- Kutsekeskharidus
- Kutseharidus keskhariduse baasil
- Bakalaureus või sellega võrdsustatud haridus
- Magister või sellega võrdsustatud haridus
- Doktor või sellega võrdsustatud haridus
- Ei tea

9. Milline on Teie pere ühe kuu netosissetulek (maksud maha arvestatud)?

- Kuni 500 eurot
- 501-1000 eurot
- 1001-1500 eurot
- 1501-2000 eurot
- 2101 ja enam
- Ei soovi vastata

10. Kas Te olete osalenud riigikaitseõpetuse kursusel?

- Jah
- Ei

Täname Teid, et osalesite uuringus. Teie panus on meile oluline ning kui soovite saada tagasisidet küsitluse tulemuste kohta, siis sisestage oma e-mail all olevale reale

Soovin saada tagasisidet uuringu kohta

(kirjutage, siia oma e-mail):.....

ПРИЛОЖЕНИЕ 1. Основная анкета. Отношение выпускников к армейской службе - исследование

Ссылка на веб-опрос <https://goo.gl/forms/DocKT4MBymz7tRL03>

Отношение выпускников к армейской службе - исследование

Уважаемый респондент!

Я выпускник Академии МВД института внутренней безопасности, приглашаю Вас принять участие в исследовании: «Отношение выпускников к армейской службе». Ваши ответы анонимны, а данные используются только в обобщенной форме для магистерской диссертации. Ответ на вопросник занимает около 10-15 минут вашего времени.

Спасибо за Ваше время и вклад в исследование!

В случае возникновения вопросов, пожалуйста, обращайтесь по электронному адресу keio.usai@kad.sisekaitse.ee

С наилучшими пожеланиями,

Кейо Усай

I ЧАСТЬ

1. Военная служба позволяет освоить полезные навыки и знания для самостоятельной жизни.

Совершенно не согласен :   1   :   2   :   3   :   4   :   5   :   6   :   7   : Полностью согласен

2. Военная служба позволяет получить новые контакты и знакомства.

Совершенно не согласен :   1   :   2   :   3   :   4   :   5   :   6   :   7   : Полностью согласен

3. Военная служба позволяет испытать свою физическую выносливость.

Совершенно не согласен: 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

4. Военная служба позволяет испытать себя духовно.

Совершенно не согласен: 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

5. Те, кто прошел призывную службу, не имеют преимуществ перед теми кто службу не проходил.

Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

6. Время, проведенное на военной службе, экономически мало оплачивается.

Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

7. Период военной службы слишком длинный.

Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

8. Штрафы за уклонение от военной службы слишком малы.

Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

9. Знания и умения приобретенные во время военной службы важны для моей самостоятельной жизни.

Совершенно не согласен: -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 :
Полностью согласен

10. Новые знакомства и контакты полученные в период военной службы важны для меня.

Совершенно не согласен : -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 :
Полностью согласен

11. Физическая форма полученная во время военной службы имеет для меня большое значение.

Совершенно не согласен: -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 :
Полностью согласен

12. Возможность испытать себя духовно имеет для меня большое значение.

Совершенно не согласен: -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 :
Полностью согласен

13. Ваша мать поддерживает Ваше желание поступить на военную службу.

Совершенно не согласен: -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 :
Полностью согласен

14. Ваши друзья поддерживают Ваше желание поступить на военную службу.

Совершенно не согласен: -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 :
Полностью согласен

15. Ваш отец поддерживает Ваше желание поступить на военную службу.

Совершенно не согласен: -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 :
Полностью согласен

16. Ваши одноклассники поддерживают Ваше желание поступить на военную службу.

Совершенно не согласен: -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 :
Полностью согласен

17. Общество поддерживает ваше желание поступить на военную службу.

Совершенно не согласен: -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 :
Полностью согласен

По вашему мнению, призывная служба

18. Не практично : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Практична

19. Неприятная : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Приятная

20. Пустая трата времени : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полезно проведенное время

21. Тяжелая : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Легкая

22. Оказывает плохое влияние на здоровье : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Оказывает хорошее влияние на здоровье

23. Длинная : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Короткая

24. Мнение матери важно при рассмотрении вопроса о поступлении на службу.

Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

25. Мнение друзей важно при рассмотрении вопроса о поступлении на службу.

Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

26. Мнение отца важно при рассмотрении вопроса о поступлении на службу.

Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

27. Мнение одноклассников важно при рассмотрении вопроса о поступлении на службу.

Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

28. Мнение общества важно при рассмотрении вопроса о поступлении на службу.

Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

29. Льготы для тех, кто прошел военную службу, могут изменить мое решение поступить на службу.

Негативно : -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 : Позитивно

30. Большая финансовая поддержка в период армии изменила бы мое решение поступить на службу

Негативно : -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 : Позитивно

31. Более короткий период службы изменил бы мое решение пойти в армию

Негативно : -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 : Позитивно

32. Более строгие наказания изменили бы мое решение поступить на военную службу
Негативно : -3 : -2 : -1 : 0 : +1 : +2 : +3 : Позитивно

33. Считают ли люди, которые важны для вас, что вы должны идти на службу?
Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

34. Люди, чьим мнением вы дорожите одобряют ваше решение пойти на службу?
Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

35. Считаете ли вы, что все молодые люди должны проходить военную службу?
Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

36. Ожидают ли от Вас ли, что вы пойдете на военную службу?
Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

37. Как вы считаете все ли молодые люди собираются проходить службу?
Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

38. Чувствуете ли вы социальное давление для поступления на службу?
Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

39. Собираетесь ли Вы поступить на военную службу?
Совершенно не согласен : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : Полностью согласен

40. Если бы вы хотели, вы могли бы пойти на военную службу?

Совершенно не согласен :   1   :   2   :   3   :   4   :   5   :   6   :   7   : Полностью согласен

41. Решение поступить на военную службу находится вне вашего контроля?

Совершенно не согласен :   1   :   2   :   3   :   4   :   5   :   6   :   7   : Полностью согласен

42. Насколько тяжело для Вас поступление на службу?

Очень сложно :   1   :   2   :   3   :   4   :   5   :   6   :   7   : Очень просто

43. Решение идти или не идти на призыв - полностью зависит от вас?

Совершенно не согласен :   1   :   2   :   3   :   4   :   5   :   6   :   7   : Полностью согласен

44. Вы выбираете, когда и куда вы идете на срочную службу?

Совершенно не согласен :   1   :   2   :   3   :   4   :   5   :   6   :   7   : Полностью согласен

45. Как вы оцениваете продолжительность службы?

Слишком короткая :   1   :   2   :   3   :   4   :   5   :   6   :   7   :   8   :   9   :   10   : Слишком продолжительная

II ЧАСТЬ

Социально-демографические вопросы

1. Ваш возраст?

- До 16 лет
- 17 лет
- 18 лет
- 19 лет
- 20 лет
- 21 лет
- 22 лет

- 23 лет
- 24 лет
- 25 лет
- 26 лет
- 27 лет

2. Ваш пол?

- Мужчина
- Женщина

3. Где ваше основное место жительства?

- Таллин
- Тарту
- Пярну
- Нарва
- Харьюмаа
- Хийу
- Ида-Вирумаа
- Йыгевамаа
- Ярвамаа
- Ляэнемаа
- Ляэне-Вирумаа
- Пылвамаа
- Пярнуский уезд
- Рапла Каунти
- Округ Сааре
- Тартуский уезд
- Валгамаа
- Вильяндиский уезд
- Вырусский уезд

4. Сколько человек в вашей семье?

- Менее 2
- От 2 до 3

- От 4 до5
- От 6 до7
- Более 7

5. Ваша национальность?

- Эстонец/ка
- Русский/ая
- Представитель /ница другой народности

6. Вы живете в городе или сельской местности?

- в городе
- в сельской местности

7. Какой уровень образования Вашей матери?

- Без начального образования
- Начальное образование
- Базовое образование
- Профессиональное образование на основе базового образования
- Среднее образование
- Среднее профессиональное образование
- Профессиональное образование на базе среднего образования
- Бакалавр или эквивалентное образование
- Магистр или эквивалентное образование
- Доктор или эквивалентное образование
- Не знаю

8. Какой уровень образования Вашего отца?

- Без начального образования
- Начальное образование
- Базовое образование
- Профессиональное образование на основе базового образования
- Среднее образование
- Среднее профессиональное образование
- Профессиональное образование на базе среднего образования

- Бакалавр или эквивалентное образование
- Магистр или эквивалентное образование
- Доктор или эквивалентное образование
- Не знаю

9. Каков ежемесячный доход вашей семьи (нето или вычтенный налог)?

- До 500 евро
- 501-1000 евро
- 1001-1500 евро
- 1501-2000 евро
- 2101 и более
- Не желаю отвечать/ Не знаю

10. Вы посещали курс национальной обороны?

- Да
- Нет

Если вы желаете получить краткое изложение данного исследования (напишите свой адрес электронной почты)

Lisa 2. Lühiküsitlus

Lühiküsitlus põhiuuringu mõõdetavate tegurite leidmiseks

Lugupeetud vastaja!

Olen Sisekaitseakadeemia Sisejulgeoleku instituudi magistrant ja kutsun Teid osalema uuringus välja selgitamaks noorte veendumusi ja uskumusi kaitseväeteenistuse suhtes. Vastamine on anonüümne ning saadud andmeid kasutatakse üldistatud kujul magistritöö põhiküsitluse tarbeks. Et käesolevas küsimustikus ei ole õigeid ega valesid vastuseid, siis palun vastake küsimustele just nii, nagu Te tegelikult arvate. Küsimustikule vastamine võtab ligikaudu 5 minutit. Tänan Teid pühendatud aja ja uuringusse panustamise eest!

Täiendavate küsimuste korral kirjutage e-mail: keio.usai@kad.sisekaitse.ee

Ette tänades

Keio Usai

Sisekaitseakadeemia magistrant

keio.usai@kad.sisekaitse.ee

Küsitlus noorte veendumuste ja uskumuste kohta kaitseväeteenistuse suhtes

1. Mis on Teie vanus?

- Kuni 17 aastat
- 18 aastat
- 19 aastat
- 20 aastat
- 21 aastat
- 22 aastat
- 23 aastat
- 24 aastat
- 25 aastat

- 26 aastat
  - Vanem kui 26 aastat
2. Mis rahvusest Te olete?
- Eestlane
  - Venelane
  - Muu rahvus
3. Mis on Teie sugu?
- Mees
  - Naine
4. Mis on Teie arvates ajateenistuse positiivsed küljed või eelised (vali/kirjuta vähemalt neli)?
- Uued tutvused ja kontaktid
  - Võimalus keelt õppida
  - Õpetab kasulike oskusi tulevaseks eluks
  - Õpetab ellujäämiseks oskusi
  - Annab lisa aega mõtlemiseks, mida elus edasi teha
  - Annab hea füüsilise vormi
  - Õpetab meeskonnatööd
  - Muu

Kui valisite valikust vastuseks **Muu**, siis kirjutage siia, mida mõtlete muu all.

.....
 .....

5. Mis on Teie arvates ajateenistuse negatiivsed küljed või puudused (vali/kirjuta vähemalt neli)?
- Liigne pikkus
  - Vaimselt raske
  - Füüsiliselt raske
  - Perest eemal

- Ei saa koju
- Liiga range
- Muu

Kui valisite valikust vastuseks **Muu**, siis kirjutage siia, mida mõtlete muu all.

.....
 .....

6. Kas on veel midagi, mida tahaksite ajateenistuse kohta öelda?

.....
 ...

7. Kes Teie arvates kiidaksid heaks või toetaksid Teie otsuse minna ajateenistusse (vali/kirjuta vähemal üks)?

- Ema
- Sõpruskond
- Isa
- Klassikaaslased
- Ühiskond
- Sugulased
- Tutvusringkond
- Mitte keegi
- Muu

Kui valisite valikust vastuseks **Muu**, siis kirjutage siia, mida mõtlete muu all.

.....
 .....

8. Kes Teie arvates ei kiidaks heaks või oleks vastu Teie otsusele minna ajateenistusse (vali/kirjuta vähemalt üks)?

- Ema
- Sõpruskond
- Isa

- Klassikaaslased
- Ühiskond
- Sugulased
- Tutvusringkond
- Mitte keegi
- Muu

Kui valisite valikust vastuseks **Muu**, siis kirjutage siia, mida mõtlete muu all.

.....
 .....

9. Kas on veel kedagi või midagi, mida seostaksite ajateenistusse mineku või mitte mineku mõjutajana?

.....
 ...

10. Millised tegurid või asjaolud kergendavad või kergendaksid Teie minekut ajateenistusse (vali/kirjuta vähemalt kaks)?

- Lühem ajateenistus
- Leebemad tervisenõuded
- Suurem rahaline toetus
- Eelis mitte käinute ees
- Hirm trahvi saada
- Rohkem
- Muu

Kui valisite valikust vastuseks **Muu**, siis kirjutage siia, mida mõtlete muu all.

.....
 .....

11. Millised tegurid või asjaolud raskendavad või raskendaksid Teie minekut ajateenistusse (vali/kirjuta vähemalt kaks)?

- Ranged tervisenõuded

- Kehv füüsiline vorm
- Vaimne tervis
- Ajateenistuse pikkus
- Rängemad karistused eemale hoidmise eest
- Muu

Kui valisite valikust vastuseks **Muu**, siis kirjutage siia, mida mõtlete muu all.

.....
.....

12. Kas Teil tuleb veel mingeid muid mõtteid, mis võiksid kergendada või raskendada ajateenistusse minekut?

.....
.....

Täname Teid, et osalesite uuringus. Teie panus on meile oluline ning kui soovite saada tagasisidet küsitluse tulemuste kohta, siis sisestage oma e-mail all olevale reale

Soovin saada tagasisidet uuringu kohta

.....

Lisa 3. Prognoos

Tabel 11. 17-27. aastaste meeste hulk kuni 2018 ning prognoos 2019-2026*(autori koostatud)

Mehed	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	Kokku
2000	10,370	10,500	10,220	10,100	9,950	10,280	10,110	10,080	9,950	10,050	10,230	111,840
2001	10,760	10,300	10,440	10,150	10,030	9,900	10,210	10,060	10,020	9,890	10,000	111,760
2002	10,550	10,690	10,230	10,380	10,090	9,960	9,840	10,160	10,020	9,960	9,820	111,700
2003	10,370	10,490	10,610	10,150	10,290	10,010	9,890	9,780	10,120	9,950	9,900	111,560
2004	10,420	10,290	10,420	10,550	10,080	10,220	9,950	9,830	9,720	10,050	9,880	111,410
2005	10,780	10,350	10,210	10,340	10,470	9,980	10,130	9,870	9,760	9,650	9,980	111,520
2006	10,810	10,800	10,270	10,140	10,250	10,360	9,880	10,020	9,770	9,660	9,550	111,510
2007	10,660	10,750	10,720	10,160	10,040	10,170	10,270	9,790	9,940	9,670	9,580	111,750
2008	9,940	10,620	10,710	10,690	10,130	9,990	10,100	10,200	9,700	9,830	9,610	111,520
2009	8,710	9,920	10,570	10,660	10,630	10,130	9,960	10,070	10,200	9,630	9,770	110,250
2010	8,430	8,690	9,890	10,570	10,660	10,620	10,120	9,960	10,040	10,170	9,570	108,720
2011	7,330	8,420	8,640	9,850	10,530	10,630	10,570	10,090	9,880	9,930	10,090	105,960
2012	6,644	7,308	8,374	8,609	9,793	10,478	10,575	10,496	10,007	9,806	9,863	101,953
2013	6,436	6,646	7,289	8,338	8,575	9,762	10,435	10,520	10,447	9,931	9,750	98,129
2014	6,379	6,438	6,643	7,297	8,325	8,574	9,741	10,408	10,485	10,431	9,903	94,624
2015	6,093	6,373	6,431	6,628	7,261	8,299	8,559	9,733	10,376	10,468	10,418	90,639
2016	5,893	6,117	6,410	6,506	6,801	7,486	8,571	8,851	10,014	10,551	10,626	87,826
2017	5,997	5,903	6,152	6,446	6,606	6,887	7,516	8,558	8,846	9,959	10,536	83,406
2018	6,472	5,978	5,928	6,213	6,605	6,704	6,985	7,622	8,692	8,838	10,040	80,077
2019	6,226	6,472	5,978	5,928	6,213	6,605	6,704	6,985	7,622	8,692	8,838	76,263
2020	6,304	6,226	6,472	5,978	5,928	6,213	6,605	6,704	6,985	7,622	8,692	73,729
2021	6,327	6,304	6,226	6,472	5,978	5,928	6,213	6,605	6,704	6,985	7,622	71,364
2022	6,822	6,327	6,304	6,226	6,472	5,978	5,928	6,213	6,605	6,704	6,985	70,564
2023	7,220	6,822	6,327	6,304	6,226	6,472	5,978	5,928	6,213	6,605	6,704	70,799
2024	7,470	7,220	6,822	6,327	6,304	6,226	6,472	5,978	5,928	6,213	6,605	71,565
2025	7,821	7,470	7,220	6,822	6,327	6,304	6,226	6,472	5,978	5,928	6,213	72,781
2026	8,051	7,821	7,470	7,220	6,822	6,327	6,304	6,226	6,472	5,978	5,928	74,619

*Arvutuste koostamisel on lähtutud olemasolevatest Statistikaameti andmetest kuni 2018 aastani ning sealt edasi on koostatud prognoos kuni aastani 2026. Prognoosi koostamise puhul ei ole arvestatud kodakondsuse vahetamist (kodanike lahkumist ega juurde tulemist), koduriigist eemale kolimist ega surmasid. Kui toetuda eelnevate aastaste statistilistele andmetele siis on tegu optimistliku prognoosiga ning tegelikud numbrid meeste hulga osas 2019-2026a. on madalamad.

Lisa 4. Uurimistöo etapid

Tabel 12. Uurimistöo etapid (autori koostatud)

Uurimistöo etapid	Ajavahemik
1. Teoreetilise kirjanduse analüüs uuringu ettevalmistamine	... – 28.02.2019
2. Ankeetküsimustiku koostamine tuginedes teoreetilisele kirjandusele ja eelnevatele uuringutele	... – 02.03.2019
3. Esimese uuring korraldamine	03.03 – 10.03.2019
4. Põhiuuringu korraldamine	12.03 – 26.03.2019
5. Küsitluse tulemusel saadud andmete statistiline analüüsimine ja tulemuste analüüs	26.03 – 07.04.2019
6. Ettepanekute ja järelduste tegemine analüüsi tulemustele tuginedes	07.04 – 10.04.2019
7. Magistritöö esitamine eelkaitsmisele	11.04.2019
8. Magistritöö eelkaitsmine	02.05.2019
9. Köidetud magistritöö esitamine Sisejulgeoleku instituuti	16.05.2019
10. Magistritöö kaitsmine	5 – 11.06.2019

Kaaskiri uuringu põhiküsitluse läbiviimiseks (eesti ja vene keeles)

Kaaskiri koolidele

Tere

Olen Sisekaitseakadeemia Sisejulgeoleku instituudi magistrant ja kutsun Teie kooli nais- ja meesabituriente osalema uuringus nimega „Abiturientide hoiakud kaitseväeteenistuse suhtes“. Uuringu laiemaks eesmärgiks on välja selgitada abiturientide hoiakud kaitseväeteenistuse suhtes, tuvastada hoiakuid mõjutavad tegurid ning leida võimalusi, kuidas arvestada ajateenistuse kujundamisel rohkem noorte arvamusega. Uuringus osaledes saavad just Teie kooli abituriendid panustada paremasse riigikaitseesse.

Uuring on elektrooniline ning viiakse läbi internetikeskkonnas *Google Forms*. Uuringu küsimustikule saab vastata nii arvutis, nutitelefonis kui ka tahvelarvutis, eeldab interneti olemasolu. Küsitlus on avatud alates 12.-25. märts. Uuringu küsitlus on koostatud nii eesti kui ka vene keeles. Uuringust on mõeldud osa võtma nii mees- kui naissoost abituriendid. Osalemine on vabatahtlik ja uuringut on võimalik lõpetada ja pooleli jätta igal ajal. Küsimustik on anonüümne ning saadud andmeid kasutatakse ainult üldistatud kujul magistritöö tarbeks ning kustutatakse esimesel võimalusel. Küsimustikule vastamine võtab aega ligikaudu 15 minutit. Uuringu eetika säilimiseks on oluline, et uuringu sihtgrupi lapsevanemaid teavitataks läbiviidavast uuringust.

Küsimustiku eesti keelne variant asub aadressil:

<https://goo.gl/forms/UB7g5KJHwV25KpSq2>

Küsimustiku vene keelne variant asub aadressil:

<https://goo.gl/forms/DocKT4MBymz7tRL03>

Palun antud kirjale vastata kui Teie kool soovib noorte tulevikku panustada ja uuringus osaleda. Teie vastus on mulle oluline, kuna sellest sõltub uuringu edukus.

Täna Teid pühendatud aja ja uuringusse panustamise eest. Täiendavate küsimuste korral kirjutage e-mail: keio.usai@kad.sisekaitse.ee

Ette tänades

Keio Usai

Sisekaitseakadeemia magistrant

Keio.usai@kad.sisekaitse.ee

Здравствуйте

Я магистрант Института внутренней безопасности Академии внутренней безопасности и приглашаю ваших учеников принять участие в исследовании под названием «Отношение выпускников к службе в силах обороны». Общая цель исследования состоит в том, чтобы выяснить отношение выпускников к силам обороны, выявить факторы влияющие на отношение и найти способы более учитывать мнение молодых людей при формировании службы призывников. Участвуя в исследовании, ваши выпускники могут внести свой вклад в улучшение государственной обороны.

Опрос является электронным и будет проводиться в Интернете в *Google forms*. На вопросы можно ответить как на компьютере, смартфоне так и на планшете, требуется интернет. Опрос открыт с 12 по 25 марта. Исследование предназначено для выпускников средней школы как мужского так и женского пола. Опрос составлен на эстонском и русском языках. Участие является добровольным, и исследование может быть завершено и прекращено в любое время. Анкета является анонимной и данные используются только в обобщенной форме для магистерской диссертации и будут удалены как можно скорее. Заполнение анкеты занимает около 15 минут. Для соблюдения этики исследования важно, чтобы родители целевой группы были проинформированы о проводимом исследовании.

Версия анкеты на эстонском языке доступна по адресу:

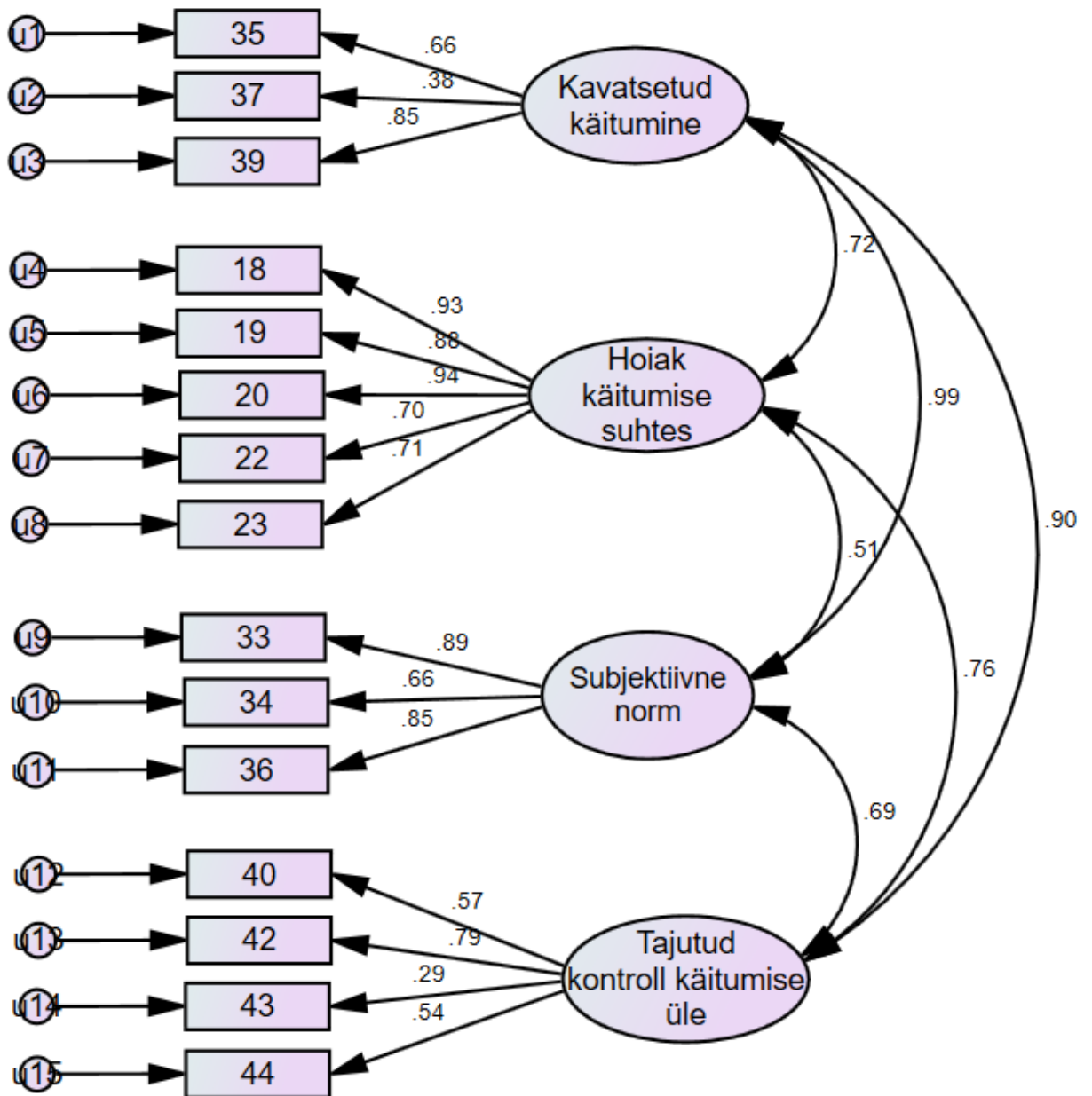
<https://goo.gl/forms/UB7g5KJHwV25KpSq2>.

Русская версия анкеты доступна по адресу:

<https://goo.gl/forms/DocKT4MBymz7tRL03>.

Пожалуйста, ответьте на это письмо, если ваша школа хочет внести свой вклад в будущее молодых людей и принять участие в исследовании. Ваш ответ важен для меня, потому что от этого зависит успех исследования.

Спасибо за ваше выделенное время и вклад в исследование. Если у Вас возникли дополнительные вопросы, пишите на электронную почту: keio.usai@kad.sisekaitse.ee

Joonis 12. Faktoranalüüs (Confirmatory factor analysis) otseselt mõõdetud muutujate ning nende küsimuste vahel (autori koostatud)

Lisa 7. T-testid

Tabel 13. Kirjeldav statistika gruppide kohta rahvus, eestlased ja venelased (autori koostatud)

küsimus, muutuja		n	M	standardhälve	keskmise standardviga
SUB	eestlane	177	11,0	5,8	0,4
	venelane	43	8,6	5,3	0,8
1	eestlane	177	5,2	1,8	0,1
	venelane	43	4,5	1,8	0,3
2	eestlane	177	6,2	1,3	0,1
	venelane	43	5,3	1,3	0,2
4	eestlane	177	6,1	1,4	0,1
	venelane	43	5,2	1,9	0,3
8	eestlane	177	3,6	1,9	0,1
	venelane	43	2,8	2,1	0,3
13	eestlane	177	0,7	2,2	0,2
	venelane	43	-0,4	2,2	0,3
14	eestlane	177	0,8	2,0	0,2
	venelane	43	-0,6	2,0	0,3
15	eestlane	177	0,9	2,3	0,2
	venelane	43	-0,9	2,1	0,3
16	eestlane	177	0,6	2,0	0,1
	venelane	43	-0,9	1,8	0,3
17	eestlane	177	1,1	1,9	0,1
	venelane	43	-0,7	2,1	0,3
18	eestlane	177	4,9	2,1	0,2
	venelane	43	3,7	2,1	0,3
22	eestlane	177	5,1	1,7	0,1
	venelane	43	4,3	1,7	0,3
24	eestlane	177	3,5	2,0	0,1
	venelane	43	4,7	1,9	0,3
26	eestlane	177	3,4	2,0	0,2
	venelane	43	4,5	2,2	0,3
29	eestlane	177	0,8	1,7	0,1
	venelane	43	0,0	1,7	0,3
30	eestlane	177	1,5	1,6	0,1
	venelane	43	0,9	1,7	0,3
31	eestlane	177	1,0	1,8	0,1
	venelane	43	0,3	2,0	0,3
32	eestlane	177	-0,6	1,9	0,1
	venelane	43	-1,4	1,7	0,3
34	eestlane	177	4,5	2,1	0,2
	venelane	43	3,5	2,2	0,3
39	eestlane	177	3,5	2,4	0,2
	venelane	43	2,7	2,0	0,3

Tabel 14. T-statistik ja sellega seonduvad näitajad rahvuste, eestlaste ja venelaste vahel (autori koostatud)

küsimus, muutuja		Leveni test		t-test						
		F	p	t	df	p	keskmiste erinevus	standardviga	95% usalduspiirid alumine	ülemine
SUB	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,750	0,387	2,5	218,0	0,014	2,40	0,97	0,50	4,30
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,6	68,2	0,011	2,40	0,92	0,57	4,23
1	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,025	0,875	2,2	218,0	0,029	0,67	0,31	0,07	1,28
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,2	62,8	0,034	0,67	0,31	0,05	1,30
2	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,749	0,388	3,9	218,0	0,000	0,83	0,22	0,41	1,26
	võrdseid erinevusi ei eeldata			3,8	63,1	0,000	0,83	0,22	0,40	1,27
4	eeldatakse võrdseid erinevusi	11,985	0,001	3,8	218,0	0,000	0,94	0,25	0,45	1,43
	võrdseid erinevusi ei eeldata			3,1	53,3	0,003	0,94	0,30	0,33	1,55
8	eeldatakse võrdseid erinevusi	1,987	0,160	2,1	218,0	0,033	0,72	0,34	0,06	1,39
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,0	59,8	0,049	0,72	0,36	0,00	1,44
13	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,111	0,739	3,0	218,0	0,003	1,12	0,38	0,38	1,86
	võrdseid erinevusi ei eeldata			3,0	64,7	0,004	1,12	0,37	0,38	1,86
14	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,005	0,942	4,0	218,0	0,000	1,39	0,35	0,71	2,07
	võrdseid erinevusi ei eeldata			4,1	64,6	0,000	1,39	0,34	0,71	2,08
15	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,479	0,490	4,7	218,0	0,000	1,76	0,38	1,02	2,51
	võrdseid erinevusi ei eeldata			4,9	68,4	0,000	1,76	0,36	1,05	2,48
16	eeldatakse võrdseid erinevusi	1,512	0,220	4,6	218,0	0,000	1,53	0,33	0,87	2,18
	võrdseid erinevusi ei eeldata			5,0	70,5	0,000	1,53	0,31	0,91	2,14
17	eeldatakse võrdseid erinevusi	1,391	0,240	5,2	218,0	0,000	1,71	0,33	1,07	2,36

	võrdseid erinevusi ei eeldata			4,9	59,0	0,000	1,71	0,35	1,01	2,42
18	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,100	0,752	3,4	218,0	0,001	1,23	0,36	0,52	1,94
	võrdseid erinevusi ei eeldata			3,4	63,5	0,001	1,23	0,36	0,51	1,95
22	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,005	0,945	2,8	218,0	0,006	0,81	0,29	0,24	1,38
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,8	64,1	0,007	0,81	0,29	0,23	1,39
24	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,167	0,683	-3,6	218,0	0,000	-1,22	0,33	-1,88	-0,56
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-3,7	65,9	0,000	-1,22	0,33	-1,87	-0,57
26	eeldatakse võrdseid erinevusi	1,484	0,224	-3,2	218,0	0,002	-1,09	0,35	-1,77	-0,41
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-3,0	60,9	0,004	-1,09	0,36	-1,82	-0,37
29	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,962	0,328	2,9	218,0	0,004	0,82	0,28	0,26	1,38
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,9	63,9	0,005	0,82	0,28	0,25	1,39
30	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,346	0,557	2,3	218,0	0,021	0,63	0,27	0,09	1,16
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,2	60,0	0,033	0,63	0,29	0,05	1,20
31	eeldatakse võrdseid erinevusi	1,670	0,198	2,3	218,0	0,025	0,70	0,31	0,09	1,31
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,1	58,6	0,042	0,70	0,34	0,03	1,37
32	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,078	0,780	2,6	218,0	0,011	0,81	0,32	0,19	1,44
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,7	68,4	0,009	0,81	0,30	0,21	1,41
34	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,538	0,464	2,7	218,0	0,007	0,99	0,36	0,28	1,70
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,7	61,6	0,010	0,99	0,37	0,24	1,74
39	eeldatakse võrdseid erinevusi	6,097	0,014	2,1	218,0	0,039	0,82	0,40	0,04	1,61
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,3	74,6	0,023	0,82	0,35	0,12	1,53

Tabel 15. Kirjeldav statistika gruppide kohta riigikaitseõpetuse läbinute ja mitte läbinute vahel (autori koostatud)

küsimus, muutuja		n	M	standardhälve	keskmise standardviga
INT	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	8,9	5,0	0,5
	riigikaitseõpetus läbitud	110	10,5	4,6	0,4
ATT	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	19,8	7,8	0,7
	riigikaitseõpetus läbitud	110	22,1	8,9	0,8
SUB	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	9,4	5,5	0,5
	riigikaitseõpetus läbitud	110	11,8	5,8	0,6
8	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	3,1	1,9	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	3,9	2,0	0,2
14	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	0,1	2,1	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	0,9	2,0	0,2
16	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	-0,1	2,0	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	0,7	2,0	0,2
17	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	0,5	2,0	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	1,0	2,0	0,2
18	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	4,4	2,1	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	4,9	2,2	0,2
19	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	3,5	1,8	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	4,2	2,2	0,2
32	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	-1,1	1,7	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	-0,3	2,0	0,2
33	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	2,8	2,0	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	3,5	2,2	0,2
34	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	3,9	2,1	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	4,7	2,1	0,2
36	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	2,7	2,3	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	3,5	2,4	0,2
39	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	2,9	2,3	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	3,8	2,3	0,2
40	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	4,6	2,3	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	5,3	2,2	0,2
42	riigikaitseõpetus ei ole läbitud	114	3,1	1,8	0,2
	riigikaitseõpetus läbitud	110	3,7	2,0	0,2

Tabel 16. T-statistik ja sellega seonduvad näitajad riigikaitseõpetuse läbinute ja mitte läbinute vahel (autori koostatud)

küsimus, muutuja		Leveni test		t-test					95% usalduspiirid	
		F	p	t	df	p	keskmiste erinevus	standardviga	alumine	ülemine
INT	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,769	0,381	-2,4	222,0	0,017	-1,54	0,64	-2,80	-0,28
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,4	221,5	0,016	-1,54	0,64	-2,80	-0,29
ATT	eeldatakse võrdseid erinevusi	4,517	0,035	-2,1	222,0	0,040	-2,31	1,12	-4,51	-0,11

	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,1	215,7	0,040	-2,31	1,12	-4,52	-0,10
SUB	eeldatakse võrdseid erinevusi	1,100	0,295	-3,1	222,0	0,002	-2,35	0,75	-3,84	-0,87
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-3,1	220,4	0,002	-2,35	0,75	-3,84	-0,87
8	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,028	0,868	-3,0	222,0	0,003	-0,80	0,26	-1,32	-0,28
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-3,0	219,9	0,003	-0,80	0,26	-1,32	-0,28
14	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,299	0,585	-3,1	222,0	0,002	-0,85	0,27	-1,39	-0,31
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-3,1	221,9	0,002	-0,85	0,27	-1,39	-0,31
16	eeldatakse võrdseid erinevusi	2,184	0,141	-2,9	222,0	0,003	-0,79	0,27	-1,31	-0,26
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,9	220,5	0,004	-0,79	0,27	-1,31	-0,26
17	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,467	0,495	-2,1	222,0	0,037	-0,56	0,27	-1,09	-0,03
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,1	220,7	0,037	-0,56	0,27	-1,09	-0,03
18	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,835	0,362	-2,0	222,0	0,047	-0,57	0,29	-1,13	-0,01
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,0	220,0	0,048	-0,57	0,29	-1,13	-0,01
19	eeldatakse võrdseid erinevusi	7,555	0,006	-2,7	222,0	0,008	-0,73	0,27	-1,26	-0,19
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,7	212,5	0,008	-0,73	0,27	-1,26	-0,19
32	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,790	0,375	-3,2	222,0	0,002	-0,79	0,25	-1,27	-0,30
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-3,2	216,5	0,002	-0,79	0,25	-1,27	-0,30
33	eeldatakse võrdseid erinevusi	3,742	0,054	-2,6	222,0	0,011	-0,71	0,28	-1,26	-0,16
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,6	216,9	0,011	-0,71	0,28	-1,26	-0,16
34	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,226	0,635	-2,9	222,0	0,005	-0,81	0,28	-1,36	-0,25
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,9	222,0	0,005	-0,81	0,28	-1,36	-0,25
36	eeldatakse võrdseid erinevusi	3,979	0,047	-2,6	222,0	0,009	-0,83	0,32	-1,46	-0,21

	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,6	219,4	0,009	-0,83	0,32	-1,46	-0,21
39	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,227	0,634	-3,0	222,0	0,003	-0,91	0,31	-1,52	-0,31
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-3,0	221,5	0,003	-0,91	0,31	-1,52	-0,31
40	eeldatakse võrdseid erinevusi	1,297	0,256	-2,2	222,0	0,028	-0,66	0,30	-1,25	-0,07
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,2	221,9	0,028	-0,66	0,30	-1,25	-0,07
42	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,470	0,494	-2,6	222,0	0,010	-0,66	0,25	-1,15	-0,16
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,6	219,5	0,010	-0,66	0,25	-1,15	-0,16

Tabel 17. Kirjeldav statistika gruppide kohta sugu (autori koostatud)

küsimus, muutuja		n	M	standardhälve	keskmise standardviga
3	mees	93	5,8	1,5	0,2
	naine	131	6,4	1,1	0,1
11	mees	93	0,5	2,1	0,2
	naine	131	1,4	1,7	0,2
18	mees	93	4,2	2,3	0,2
	naine	131	4,9	2,0	0,2
33	mees	93	4,2	2,2	0,2
	naine	131	2,4	1,7	0,1
36	mees	93	4,8	2,2	0,2
	naine	131	1,9	1,6	0,1
39	mees	93	4,5	2,5	0,3
	naine	131	2,5	1,8	0,2
43	mees	93	3,9	2,4	0,3
	naine	131	5,4	2,1	0,2
1	mees	93	4,7	1,9	0,2
	naine	131	5,3	1,7	0,1
4	mees	93	5,7	1,6	0,2
	naine	131	6,1	1,4	0,1
6	mees	93	5,8	1,5	0,2
	naine	131	5,2	1,6	0,1
9	mees	93	0,2	2,1	0,2
	naine	131	0,8	2,0	0,2
10	mees	93	0,2	1,9	0,2
	naine	131	0,8	1,7	0,1
12	mees	93	0,1	2,2	0,2
	naine	131	1,1	1,9	0,2
13	mees	93	1,0	2,3	0,2
	naine	131	0,2	2,2	0,2
14	mees	93	0,7	2,1	0,2
	naine	131	0,4	2,1	0,2
15	mees	93	1,2	2,2	0,2
	naine	131	0,1	2,3	0,2
20	mees	93	3,7	2,2	0,2

	naine	131	4,6	2,1	0,2
21	mees	93	3,8	1,4	0,1
	naine	131	3,2	1,4	0,1
24	mees	93	3,2	1,9	0,2
	naine	131	4,1	2,0	0,2
26	mees	93	3,2	1,9	0,2
	naine	131	3,9	2,1	0,2
34	mees	93	4,8	2,0	0,2
	naine	131	4,0	2,2	0,2
38	mees	93	4,0	2,2	0,2
	naine	131	2,6	2,1	0,2
41	mees	93	4,2	2,4	0,2
	naine	131	2,7	2,1	0,2
SUB	mees	93	13,8	5,7	0,6
	naine	131	8,3	4,6	0,4
INT	mees	93	11,1	5,2	0,5
	naine	131	8,7	4,3	0,4

Tabel 18. T-statistik ja sellega seonduvad näitajad sugu, mehed ja naised (autori koostatud)

küsimus, muutuja		Leveni test		t-test						
		F	P	t	Df	p	keskmiste erinevus	standardviiga	95% usalduspiirid alumine ülemine	
3	eeldatakse võrdseid erinevusi	11,655	0,001	-3,6	222,0	0,000	-0,63	0,18	-0,98	-0,28
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-3,4	157,7	0,001	-0,63	0,19	-1,00	-0,26
11	eeldatakse võrdseid erinevusi	7,538	0,007	-3,6	222,0	0,000	-0,92	0,26	-1,42	-0,41
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-3,5	175,1	0,001	-0,92	0,26	-1,44	-0,40
18	eeldatakse võrdseid erinevusi	4,232	0,041	-2,4	222,0	0,016	-0,70	0,29	-1,27	-0,13
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,4	182,8	0,018	-0,70	0,29	-1,28	-0,12
33	eeldatakse võrdseid erinevusi	10,529	0,001	7,0	222,0	0,000	1,82	0,26	1,31	2,33
	võrdseid erinevusi ei eeldata			6,7	168,5	0,000	1,82	0,27	1,29	2,35
36	eeldatakse võrdseid erinevusi	21,271	0,000	11,3	222,0	0,000	2,93	0,26	2,42	3,44
	võrdseid erinevusi ei eeldata			10,7	160,1	0,000	2,93	0,27	2,39	3,47
39	eeldatakse võrdseid erinevusi	24,079	0,000	7,3	222,0	0,000	2,09	0,29	1,53	2,66

	võrdseid erinevusi ei eeldata			6,9	161,5	0,000	2,09	0,30	1,50	2,68
43	eeldatakse võrdseid erinevusi	8,864	0,003	-5,1	222,0	0,000	-1,55	0,30	-2,15	-0,96
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-5,0	178,6	0,000	-1,55	0,31	-2,16	-0,94
1	eeldatakse võrdseid erinevusi	1,750	0,187	-2,4	222,0	0,016	-0,59	0,24	-1,06	-0,11
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,4	181,9	0,019	-0,59	0,25	-1,08	-0,10
4	eeldatakse võrdseid erinevusi	1,856	0,174	-2,3	222,0	0,024	-0,46	0,20	-0,86	-0,06
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,2	188,1	0,026	-0,46	0,21	-0,86	-0,06
6	eeldatakse võrdseid erinevusi	3,160	0,077	2,8	222,0	0,006	0,57	0,21	0,16	0,98
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,8	204,4	0,006	0,57	0,21	0,17	0,98
9	eeldatakse võrdseid erinevusi	1,002	0,318	-2,2	222,0	0,027	-0,60	0,27	-1,14	-0,07
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,2	192,4	0,029	-0,60	0,27	-1,14	-0,06
10	eeldatakse võrdseid erinevusi	5,704	0,018	-2,3	222,0	0,023	-0,55	0,24	-1,03	-0,08
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,2	177,9	0,027	-0,55	0,25	-1,04	-0,06
12	eeldatakse võrdseid erinevusi	2,805	0,095	-3,7	222,0	0,000	-1,01	0,28	-1,56	-0,47
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-3,6	183,5	0,000	-1,01	0,28	-1,57	-0,46
13	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,572	0,450	2,7	222,0	0,008	0,80	0,30	0,21	1,39
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,6	194,7	0,009	0,80	0,30	0,20	1,40
15	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,223	0,638	3,8	222,0	0,000	1,16	0,31	0,56	1,76
	võrdseid erinevusi ei eeldata			3,8	203,1	0,000	1,16	0,30	0,56	1,76
20	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,437	0,509	-2,9	222,0	0,004	-0,84	0,29	-1,41	-0,27

	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,9	193,7	0,004	-0,84	0,29	-1,41	-0,26
21	eeldatakse võrdseid erinevusi	1,557	0,213	3,5	222,0	0,001	0,68	0,19	0,29	1,06
	võrdseid erinevusi ei eeldata			3,5	200,1	0,001	0,68	0,19	0,30	1,06
24	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,010	0,921	-3,5	222,0	0,001	-0,94	0,27	-1,47	-0,42
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-3,5	201,4	0,001	-0,94	0,27	-1,47	-0,42
26	eeldatakse võrdseid erinevusi	1,936	0,166	-2,7	222,0	0,007	-0,76	0,28	-1,30	-0,21
	võrdseid erinevusi ei eeldata			-2,8	209,4	0,006	-0,76	0,27	-1,29	-0,22
34	eeldatakse võrdseid erinevusi	3,498	0,063	2,5	222,0	0,012	0,73	0,29	0,16	1,30
	võrdseid erinevusi ei eeldata			2,6	211,0	0,010	0,73	0,28	0,17	1,28
38	eeldatakse võrdseid erinevusi	0,948	0,331	5,1	222,0	0,000	1,45	0,29	0,88	2,01
	võrdseid erinevusi ei eeldata			5,0	191,1	0,000	1,45	0,29	0,88	2,02
41	eeldatakse võrdseid erinevusi	3,605	0,059	4,9	222,0	0,000	1,49	0,30	0,89	2,08
	võrdseid erinevusi ei eeldata			4,8	185,1	0,000	1,49	0,31	0,87	2,10
SUB	eeldatakse võrdseid erinevusi	11,10 1	0,001	7,9	222,0	0,000	5,48	0,69	4,12	6,83
	võrdseid erinevusi ei eeldata			7,7	170,5	0,000	5,48	0,71	4,06	6,89
INT	eeldatakse võrdseid erinevusi	6,220	0,013	3,7	222,0	0,000	2,37	0,64	1,11	3,62
	võrdseid erinevusi ei eeldata			3,6	175,3	0,000	2,37	0,66	1,07	3,66